

8382

T.C.
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**DİN GÖREVLİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPILARINA
SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM (Sivas İli Örneği)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Durmuş TATLILIOĞLU

8382

Haziran 1989

SIVAS

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İş bu çalışma, jürimiz tarafından, Sosyoloji Ana Bilim Dalına Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

Üye

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

...../...../ 1989

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmış olan bu araştırmanın, kuramsal ve uygulamalı çalışmaları kapsamaması, bu konu da benim dışımda pek çok çabaya gerektirmiştir. Özellikle görgül çalışmaların, anketin hazırlanmasından, uygulanmasına, düzeltilmesine, verilerin değerlendirilmesine değin pek çok emeğe gereksinim olmuştur. Bunun yanında çalışmanın ortaya çıkması için düşünce aşamasından, son duruma gelinceye değin yine pek çok kişiden yardım gördüm. Emeği geçenleri, ad olarak da olsa anmak, bilimsel çalışmaların güzel bir geleneğidir. Bende bu geleneği içtenlikle istiyorum. Bana yardımları geçen bir çok kurum ve kişilere, bu yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Şu kadarını belirtmek gerekirse, öncelikle çalışmanın hazırlanmasından son aşamasına kadar, her safhada çalışmayı özenle inceyen, dil yönünden yapıcı eleştiriler de bulunan, çalışmanın tümünde tutarlı bir dil kullanılmasına olanak sağlayan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Yıldırım Arsan'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bilhassa konu saptamada, kuramsal kısımda, anket sorularının hazırlanmasında, uygulamada, kısaca araştırmanın bütün safhalarında çalışmayı özenle inceyen benden hiçbir yardımı esirgemeyen, araştırmanın bütün süreçlerinde benden daha fazla yorulan, tezin son şeklini almasında büyük emeği geçen sayın Yrd. Doç. Dr. Ali Erkul'a da teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca görüşlerine sürekli başvurduğum, benden hiç bir yardımı esirgemeyen, bilimsel bir çalışmanın yapılmasına olanak sağlayan sayın hocam Doç.Dr.Faruk Kocacık ve Doç.Dr.Vahap Sağ en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Ayrıca araştırmanın uygulanmasında brokratik engelleri aşarak, resmi izin belgesi veren merkez ilçe müftüsü sayın Mehmet Gürler'e ve Yardımcısı Hüseyin Bayındıra, Bütün din görevlilerine gösterdikleri yakın ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Burada adlarını anmaya çalıştıklarım yanında, anamadıklarımada ve tezin kabulündeki bütün jüri üyelerine de teşekkür ederim.

Durmuş TATLILIOĞLU

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	IX
TABLolar.....	X
GİRİŞ.....	XIII

BÖLÜM: I

I-ARAŞTIRMANIN SINIRLARI, KONUSU VE AMACI

1-Araştırmanın Konusu.....	1
2-Araştırmanın Amacı.....	1
3-Araştırmanın Sınırları.....	2

II-ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER.

a-Yaklaşım.....	4
b-Yöntem.....	4
c-Araştırma Teknikleri.....	5
1-Yazılı Kaynaklar.....	6
2-Görüşme.....	6
3-Gözlem.....	7
4-Örnekleme.....	8
5-Anket.....	8

III-ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR

A-DİN KAVRAMLARI.....	9
1-Sosyoloji Literatörün de Din Kavramı.....	9
2-Dinin Doğuşu.....	14
3-Din Kuramları.....	17
a-Fustel de Coulanges'in Kuramı.....	17
b-Charles A.Ellwood'un Kuramı.....	18
c-Emile Durkheim'in Kuramı.....	19

Sayfa No

d-Gustave Le Bon Kuramı	20
e-Benjamin Kidd'in Kuramı	21
f-Max Weber'in Kuramı	22
4-İslama göre Din.....	23
5-Sosyoloji-Felsefe-Psikoloji'de Din Kavramı..	25
a.-Sosyoloji'ye Göre Din	28
b.-Felsefe'ye göre Din	30
c)-Psikoloji'ye Göre Din	31
B-SOSYOLOJİ VE DİN	
1-Sosyoloji'din Doğuşu	32
2-Sosyoloji'nin Tanımı	33
3-Din Ve Sosyoloji	34
4-Din Sosyoloji'sinin Gelişimi	35
5-Din Sosyoloji'si Açısından İslam	36
6-Din Sosyoloji'si Ve Dinsel Davranış	37

BÖLÜM:11**DİNİN DİĞER ALANLARLA İLİŞKİSİ**

1-Sosyal Yapı Ve Din İlişkisi	38
2-Din-Toplum İlişkisi	39
a)Dinin Topluma Etkileri	40
b)Toplumun Dine Etkileri	41
c)Dinle Toplum Etki-Tepki İlişkisi	42
3-Din Ve İdeoloji İlişkisi ,.....	43
4-Geleneksel Toplumda Dinin Rolü	45
5-Dinin Toplumdaki Fonksiyonu	47

Sayfa No:

6-Din ve Ekonomi İlişkisi	49
a)Pazar Ekonomi Sistemi	51
b)Otoriter Ekonomi Sistemi	51
c)İslam Ekonomi Sistemi	51
7-Bilim Ve Din İlişkisi	52
8-Din Ve Teknoloji İlişkisi	53

BÖLÜM: III

TÜRKİYE'DE DİNİ YAPININ DURUMU

1-Cumhuriyet Öncesi Dini Yapı	56
2-Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Dini Yapı	58
3-Türkiye'de Lâiklikle İlgili Gelişmeler	60
4-Diyanet İşleri Başkanlığının Yapısı	64
5-Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine	65
6-Türkiye'de Din Adamlarının Görevleri	66
a)Müftülerin Görevleri	66
b)İl ve İlçe Müftülerinin Ortak Görevleri ...	66
c)Müftü Yardımcılarının Görevleri	67
d)Kayyum ve Memurun Görev ve Sorumlulukları .	67
e)Vaiz'inn Görevleri	67
7-İmam-Hatiplik	68
8-İmam Hatip Liselerinin Kuruluşu	69
9-İmamlık ve Müezzinlik.....	70
a)Müezzinlik	70
b)İmamlık	70
c)İmamın görev ve sorumlulukları	71
d)Müezzinin Görevleri	71

10-Din görevlilerinin Eğitimdeki Yeri	72
11-Din Eğitiminin Geleneksel Yeri Cami	73
12-Din Görevlilerinin Toplumdaki Yeri	74

BÖLÜM:IV

DİN GÖREVLİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

I-ADAYLARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	75
II-DİN GÖREVLİLERİNİN AİLE YAPILARI	
1-Aile	78
2.-Aile'nin Tarihsel Gelişimi	81
a)Geniş Ataerkil Aile	81
b)Küçük Ataerkil Aile	81
c)Çağdaş Demokratik Aile	82
3-Eş Seçiminde Nelere Dikkat Edilir.....	91
4-Doğumdaki Yardımcılar	96
5-Aile Planlaması	98
6-Aile İlişkileri	104
III-DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİTİM DURUMLARI	105
IV-MESLEK DURUMLARI	112
V-SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI.....	120
VI-BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ	125
VII-KİTLE İLETİŞİM KARŞISINDAKİ DURUMLARI ..	127
a)Kitle iletişim araçlarının Olumlu Etkile- riyle İlgili Görüşler	127
b)Kitle İletişim Araçlarının Etkisinin Sı- nırlı olduğu görüşü	129

Sayfa no:

1-Radyo ve Televizyondan yararlanma.....	133
a)Radyo ve televizyon izleme nedenleri.....	133
b)En çok izlenen yayınlarda.....	134
V111-SİYASAL BİLGİ DÜZEYLERİ.....	137
IX-GELENEKSEL YAPIDA DEĞİŞMELER.....	146
X-SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	153
XI-ÖNERİLER.....	158
XII-ÖZET.....	158
XIII-DİN GÖREVLİLERİ ANKET SORULARI.....	159
XIV-KAYNAKÇA.....	172

K I S A L T M A L A R

D.P.T :Devlet Planlama Teşkilatı

H.Ü :Hacettepe Ünversitesi

İ.Ü.İ.F:İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

A.Ü.A.Ö.F.:Anadolu üniversitesi Açık Öretim Fakültesi

A.Ü.İ.F?Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

A.Ü.S.B.F :Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler

Fakültesi

sf:Sanife

c.Cilt

y.a.g.e.:Yukarıda Adı Geçen Eser

A.E.T. :Avrupa Ekonomik Topluluğu

TABLOLAR

Sayfa No:

TABLO:1-a	Yerleşim Birimi Olarak Doğum Yerleri.?......	75
TABLO:1-b	Yaş Gruplarına göre Dağılımı...	76
TABLO:11	Medeni Durumlarına Göre Dağı- lımları	84
TABLO:111	Evlilik Yaşları Dağılımı	84
TABLO:1V	Evlilikteki Ve Şu Andaki Eş Sayıları	85
TABLO:V	Evlilik Yerleri	86
TABLO:VI	Evlenmede Yapılan Törenler	87
TABLO:VII	Akraba Evliliği Yapanların Dağılımları	88
TABLO:VIII	Evlilikte Başlık Verilme Durumu..	89
TABLO:IX	Evlilik'te Eş Seçiminde Dikkat Edilecek Noktalar	89
TABLO:X	Kızlarını Evlendirirken Başlık Alma Durumu	92
TABLO:XI	Din Görevlilerinin Ve Çocuklarının Nasıl Evlendikleri Durumu	93
TABLO:XII	Aile'deki Çocuk Sayısı	94
TABLO:XIII	Bir Aile'de En Az Ve En Çok Kaç Çocuk Bulunmalıdır?.....	95
TABLO:XIV	Doğumdaki Yardımcıların Durumu ...	97
TABLO:XV	Aile planlaması Kavramı	
TABLO:XVI	Aile Planlaması Uygulama Durumu...	102
TABLO:XVII	Aile Yapıları	

Sayfa No:

TABLO:XV111	Haneyle İlgili Alış Verişi Kim Yapar?.....	104
TABLO:K1X	Aile'de Karar Alma Sürecinin Durumu	104
TABLO:XX	Din görevlilerinin Eğitim Du- rumları	107
TABLO:XX1	Eşlerinin Eğitim Durumları....	108
TABLO:XX11	Babalarının Eğitim Durumları..	108
TABLO:XX111	Çocuklarının Eğitim Durumları..	109
TABLO:XX1V	Çocuklarına İstedikleri Eğitim Durumları	110
TABLO:XXV	Türkiye'deki Genel Ve Din Eği- timi Görüşleri	111
TABLO:XXV1	Türkiye'de sizce Din Eğitimi Nasıl Olmalıdır?.....	111
TABLO:XXV11	Mesleki Dağılımları.....	112
TABLO:XXV111	Babalarının Mesleki Durumları..	112
TABLO:XX1X	Meslek Seçiminde Etkili Olanlar..	114
TABLO:XXX	Din Görevlisi Dışında İstenen Meslekler	115
TABLO:XXX1	Erkek ve Kız Çocuklarına İstenen Meslekler.....	116
TABLO:XXX11-a	Erkek Çocukların Mesleklerinden Beklentileri	117
TABLO:XXX11-b	Kız Çocuklarının Mesleklerinden Beklentileri	118
TABLO:XXX111	Eşlerini Çalıştırmayanların Du- rumu	119

Sayfa No:

TABLO:XXXIV	Oturdukları Konut Durumu.....	120
TABLO:XXXV	Toplam Aylık Gelirleri	121
TABLO:XXXVI	Maaşdan Başka Ek Gelirleri....	122
TABLO:XXXVII	Sosyo-Ekonomik Durumları	123
TABLO:XXXVIII	Evlerindeki Eşyaların Durumu..	124
TABLO:XXXIX	Boş Zaman Etkinleri	125
TABLO:XXXX	Yazılı Basın İzleme Durumu....	126
TABLO:XXXXI	Radio Karşısındaki Tutumları..	131
TABLO:XXXXII	Televizyon Karşısındaki Tutumu.	132
TABLO:XXXXIII	Televizyonda İzledikleri Konu..	136
TABLO:XXXXIV	Türkiye'nin Sorunları Nelerdir?	137
TABLO:XXXXV	Türkiye'nin Gelişmesi Durumu...	138
TABLO:XXXXVI	Türkiye'de Önemli İş Yapanlar Kimlerdir?.....	138
TABLO:XXXXVII	Türkiye'nin Batı Ve İslam Ül- keleri İle İlişkileri.....	140
TABLO:XXXXVIII	A.E.T.Hakkındaki Görüşleri ...	141
TABLO:XXXXIX	Organ Bağışl hakkındaki Görüşleri	142
TABLO:L	Bilimsel Gelişmelerin Dine Etkisi	143
TABLO:LI	Lâiklik Kavramından ne anlaşıldığı	143
TABLO:LII	Türkiye Niçin Az Gelişmiştir?...	145
TABLO:LIII	Geleneklerde Değişme Durumu.....	148
TABLO:LIV	Toplumsal İnanç Durumları	149
TABLO:LVI	Yemekleri Nerede Yedikleri?.....	150
TABLO:LVI	Misafirlerle Nasıl Otururuz?..	151

GİRİŞ

Din olgusuna bilimsel açıdan yaklaşmak gerekir. Dinin Allah buyruğu olması yönünü bir tarafa bırakıp onu toplumsal kurum olarak incelemek, başlangıçta Avrupanın aydınlanma çağında sayılabılır. Batılı bilim adamları, din olgusunu toplumsal açıdan temellendirmeye ve açıklamaya çalışmışlardır.

Din, toplum ve insan hayatında son derece önemli bir kurumdur. Her çağda toplumbilimcilerin ve diğer düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Amacı insan ve toplumu açıklamak olan toplumbilim, bilimin çeşitli alt disiplinleri, din kurumu yada kavramı üzerinde çalışmak zorunda kalmıştır. Çünkü din, insan ilişkilerini, insan tutum ve davranışlarını, toplumsal hayatı belirleyen temel kurallardan biridir. Din, tarih boyunca insanlık kültür ve medeniyetlerinin temel taşlarından biridir. Din, insanlığın varlığı ile ortaya çıkmış, insanların ve toplumları etkilediği için sosyolojinin ilgi alanına girmiştir.

Din konusuna ele alıp inceleyen toplumbilimciler öncelikle ilkel toplumlarının dinleri üzerinde durmuşlardır. Toplumun evrimine paralel olarak, toplumsal değişim ile din arasındaki ilişkileri empirik temeller üzerinde belirlemeye çalıştılar. Din kavramını en geniş anlamda insanların dinsel varlıklara inanması biçiminde tanımlamaktadırlar. Dinin insan toplumlarında varlık kazanıp gelişmesi göz önüne alındığında bu olayın sosyal bir olgu, sosyal bir gerçek olduğu kesinlikle söylenebilir.

İnsan bir toplum içinde doğar, gelişir ve toplulardan etkilenir. Sahip olduğu maddi yapının hemen yanı başında uzanan manevi yapı, insanı diğerleriyle birlikte bir dine bağlamaya ve bunun fikri, ekonomik yapısına yönelmeye sevkeder. Bir dine inanmama yanı inkarcılık dahi kendi inaniş zinciri içinde din olduğu, bugün sosyologlarca kabul edilmektedir. Toplumda herkesin bir dini vardır.

Sağlıklı toplumların oluşmasında, maddi şartlar kadar manevi şartlarında sağlam temellere oturtulması gerektir. Bu da din eğitimi ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenle insan kişiliğinin oluşmasında din eğitiminin önemi büyük yer tutmaktadır. Din eğitiminin, eğitim sistemi içinde yer alması gerekmektedir.

Bilindiği üzere toplumumuzu din konusunda aydınlatmak görevi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 154. maddesi ile vücut bulunan Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Ancak hemen belirtelimki Diyanet İşleri Başkanlığının bu görevi başarı ile yürütebilmesi, iyi yetişmiş, bilgili, aydın, fedakar din görevlilerine sahip olmasıyla olanaklıdır. Bu elamenları yetiştirme görevi ise kanunlarımızla Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Burada iyi elaman yetişirse, Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetleri de başarılı olacaktır. Hizmetin verimi de artacaktır. Bu kaynak elamenlarını eksik olarak sunarsa verim düşeceği, önemli sıkıntıların doğacağı kaçınılmazdır. İyi Yetişmemiş doktorun hastayı candan, iyi yetişmemiş din adamının da mü'mini dinden edeceği hatırdan çıkarılmamalıdır.

Camiler ibadet yeri olma özelliği yanında, din eğitiminin verildiği temel konular olan; iman, ibadet, ahlak, hoşgörü gibi insanı ruhen ve bedenen işleyen, bir bakıma halk eğitiminin en geniş biçimde yapıldığı, toplu eğitim merkezlerinin başında gelmektedir. Din eğitimi pratik yönde olduğu kadar, teorik yönde de verimli hale getirmek, cami hizmetlerini yürüten vaiz ve imam hatiplere düşen görevlerdir. Müslüman halkın başta cuma günleri olmak üzere, haftanın belirli günlerinde hiçbir propogandaya gereksinim duymadan koşarak geldiği camilerde eğitilmesi, dini, kültürel ve ilim anlayışının çeşitli örneklerini dinlemesi, Milletçe bütünleşmelere ve kalkınmalara büyük faydalar sağlayacağı herkesin malûmüdür. Camilerin islam tarihindeki yerine bir göz atacak olursak çeşitli kaynakların belirttiği gibi, buldukları bölgede birer kültür merkezi olarak faaliyet gösterdikleri ortaya çıkmaktadır.

Okullar nasıl çocuklar için, genel kültürün öğretildiği, kafaların disipline edildiği yerler ise, camilerde her yaş ve eğitim seviyesindeki insanın, iman, ibadet, bilgi ve ahlak yönünden yetiştirildiği yerlerdir.

Görgül bir araştırma konusu olarak bu tür çalışmaya neden girdik? Sanırım bunda önemli etken bu konunun Türk yazınında, bilimsel çalışmalarda derinlemesine ele alınmamış olmasıdır. Özellikle din görevlileri üzerine bu tür bir araştırmanın yok denecek kadar az olmasıdır.

Çalışmamızın odak noktası olarak, din görevlilerinin alınması, bu kesimin diğer kesimlere göre çok daha farklı boyutlarda olabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Gelenek ve göreneklere sıkı sıkıya bağlı olma özelliği gösteren bu kesim, Toplumda bulunduğu konum itibarı ile de farklılık göstermektedir. Toplumsal yapı içinde farklı özelliklere sahip olmasından dolayı, bize böyle bir çalışma yapmayı yeğlemiştir.

Çalışma iki kısımda ele alınmıştır. Öncelikle kuramsal çalışmanın yer aldığı birinci kısımda; din olgusu ve süreci üzerinde durulmuş, bu konudaki kuramlar, özetlenerek görgül çalışmalara temel oluşturulmuştur. Daha sonra din ve sosyoloji kavramları ile aralarındaki etki-tepki ilişkileri ele alınmıştır. Kuramsal kısmın sonunda, Türkiye'de dini yapının durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler görgül çalışma bulgularının yorumlanmasında desdekleyici olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmı ; Din görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarının incelenmesini sağlayan anket uygulanmasının yer aldığı kısımdır. Seksen sorudan oluşan ankette, din görevlilerinin toplumsal olgu sürecini doğrudan, ya da dolaylı sorular ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen bilgiler ve veriler titizlikle değerlendirilmiştir.

BÖLÜM:1

1- ARAŞTIRMANIN SINIRLARI, KONUSU VE AMACI

1-Araştırmanın Konusu

Çalışmada ele alınan temel konu; "Din Görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Sosyolojik Bir Yaklaşım"la Sivas il örneği kapsamında, günümüz Türkiye'sindeki din görevlileridir.

Türk toplumbilim alanında din görevlileri üzerinde yapılmış bilimsel araştırmalara rastlanılmamıştır. Hızlı bir değişim süreci içinde bulunan Türkiye'de din görevlilerinin toplumsal yapı içindeki yeri küçümsenemeyecek derecededir. Temelde genel toplumsal yapının bir bütün olarak anlaşılması ve değerlendirilmesi, yapıyı oluşturan tüm öğelerin ve etmenlerin incelenmesi ile olanaklıdır. Bu nedenle araştırmada toplumsal yapının bir ögesi olarak din görevlilerinin, toplumu ne yönde etkilediği üzerinde durulmaktadır. Din görevlileri yaptıkları iş ve içinde buldukları konum itibarı ile toplum ve bireyler üzerinde etkin fonksiyonu olan bir durumdadır.

2-Araştırmanın Amacı

Araştırmanın odak noktası olarak özellikle din görevlilerinin seçilmesindeki amaç; bu kesimde toplumsal yapı bakımından kendine özgü bir takım özellikler bulunmasındandır.

Bu kesimin; gelenek ve göreneklere sıkı sıkıya bağlı olma özelliği gösteren, hızlı toplumsal değişmeye karşı, sosyal düzeni ve durağanlığı savunmaktadır.

Bu nedenle toplumsallaşma olgu ve sürecine etkisinin çok daha değişik olduğu varsayılmıştır. Kuşkusuz bu konuda şimdiye kadar geniş boyut da hiç araştırma yapılmamış ve ele alınmamış olması da destekleyici bir öge olmuştur.

3-Araştırmanın Sınırları

Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Öncelikle kuramsal kısmın yer aldığı birinci bölümde kavramların açıklanması; din ve sosyoloji kavramları açıklanmakta, aralarında ki ilişki belirtilmektedir. İkinci bölümde, dinin diğer alanlarla etki-tepki ilişkileri incelenmektedir. Üçüncü bölümde, Türkiye'de dinin yapının durumu, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar gelişmesi incelenerek uygulamalı kısma açıklık getirilmiştir.

Araştırmanın uygulamaya yönelik ikinci kısmında; Türkiye'de din görevlilerinin sosyo-ekonomik yapılarının, toplumsal yapı içindeki yerini sosyolojik açıdan bir değerlendirmesini yapmaktır. Araştırma belirli hipotezler kurularak, bu hipotezlerin test edilmesi boyutunda incelenebilirdi. Ancak bu konuda daha önceden kapsamlı araştırmalar yapılmadığından istatistiksel veriler yeterli değildir. Bu nedenle elde edilecek hipotezlerin açıklanması ve test edilmesi, bilimsel verilere dayanma olanağı bulunmamaktadır. Bu çalışmada önceden belirlenmiş hipotezleri test ederek değerlendirme yerine, din görevlilerinin genel durumlarını, belirleyici betimsel bir çalışma yapılmıştır.

Betimsel bir araştırma da genel amaçlara bağlı kalmak koşuluyla, Türkiye'de din görevlilerinin sosyo-ekonomik durumlarını belirlemek için, Sivas il örneği ele alınarak incelenmiştir. Bu çalışmada din görevlilerine seksen adet soru yöneltilmiştir. Bu sorular şu genel başlıklardan meydana gelmektedir;

1-Adaylarla ilgili genel bilgiler başlığı altında: yerleşim birimi olarak doğum yerleri, yaş guruplarına göre dağılımları, istatistiksel verilerle bir değerlendirilmesi yapıldı.

2-Din görevlilerinin aile yapıları ve aile ilişkileri ile ilgili görüşlerini içeren sorular. Ayrıca ailenin tarihsel gelişimi, geniş aile, ataerkil aile küçük ataerkil aile, çağdaş demokratik aile, evlenirken nelere dikkat edilmesi gerektiği, doğumdaki yardımcıları ve aile planlaması görüşleri soruldu.

3-Eğitim durumlarını ve düzeylerini açıklayacak sorular.

4-Mesleki ve ekonomik yapılarını saptayacak nitelikte sorulara yer verilmiştir.

5-Boş zaman etkinlikleri ve kitle iletişim araçları karşısındaki durumları ve tutumları ve radyo ve televizyondan etkilenmeleri, en çok izlenen yayınlar ve izleme nedenleri soruldu.

6-Toplumsal değişimle alakalı konularda sorular

7-Siyasal bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik sorular

8-Geleneksel yapılar ve ilişkilerindeki değişimlerle ilgili tutum ve davranışlarını belirleyen sorular

9-Sonuç ve değerlendirmeye uygun nitelikte çözümlenmeler yapılmıştır. Araştırma konusu özetlenerek genel bir değerlendirme yapılmıştır.

11- ARAŞTIRMA'DA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

A-YAKLAŞIM

Bir bütün olarak ele alınması gereken toplumsal gerçek, bilimsel çalışmaların ürünü olmalıdır. Toplumbilim'ciler araştırmalarında belli bir yaklaşıma sahip olmalı, bilimsel yöntemi kullanmalı, araştırmanın amacına uygun tekniklere başvurmalıdır. Böylece toplumsal gerçeği ortaya koyabilen yasalara daha kolay ulaşılabilir.

Yapısal ve işlevsel yaklaşım ilkel ve geleneksel toplumlar için daha geçerli ve güvenilir olduğu için araştırmada seçilen "Din görevlilerinin sosyo-ekonomik yapılarına sosyolojik bir yaklaşım" Sivas il örneği ele alınmıştır. Değişmenin yavaş, bütünlüşme eğiliminin güçlü olmasının beklendiği bu araştırmada yapısal işlevsel yaklaşım esas olarak benimsenen yaklaşım olmuştur.

B-YÖNTEM

Yöntem kavramının tanımı, birçok toplumbilimci tarafından yapılmıştır. Bu tanımlardan bir kısmında yöntem ile teknik bir birine karıştırılmaktadır. Bir kısmında ise doğuru olarak verilmektedir. Toplumbilimlerde birden fazla yaklaşım bulunmasına karşılık yöntem tektir. O da bilimsel yöntemdir.

Bilimsel yöntem: toplum bilimlerin konusu olan toplumsal gerçek hakkında ve toplumsal gelişme yasalarını öğrenmek amacıyla bilgi edinmeye yönelme yoludur.

Bilimsel yöntem, belirli işlemlerin art arda gelmesidir. Bilimsel yöntem bir düşünme biçimidir. Araştırmanın uygulamaya yönelik bölümüne ilişkin uygulanan yöntemin açıklanması ve tartışılması gereklidir. Bütün evren ve örneklemin özellikleri, örneklemin evreni temsil ediş düzeyi, kullanılan bilgi toplama araçlarının nitelikleri ve uygulama şekilleri, elde edilen bilgilerin geçerlilik ve güvenilir kaynakları etkileyen faktörler, olarak bir yargıya varmada, önemli kaynaklar olduğu kabul edilmektedir. Bu amaçla araştırmanın yöntemi olanaklı olan ayrıntıları ile açıklanacaktır.

Bilimsel yöntemde olayları rastgele gözlenip toplanması yerini amaçlı veri toplama ve kaydetmelere, mutlak gerçeği ifade eden kanunlar yerini denenmiş olasılık çerçevesi içinde ifade edilmekte olan genellemelere bırakmıştır.

C-ARASTIRMA TEKNİKLERİ

Bir araştırma için gerekli bilgileri toplamak ve toplanan bilgileri kullanılabilir hale getirmek için birçok tekniklerden yararlanılabilir. Araştırmanın kuramsal ve uygulamalı oluşu kullanılan tekniklerin farklı olmasına yol açar. Yapılan araştırmada, araştırmanın aşamalarına göre farklı teknikler kullanılmıştır.

Çoğu kez yöntem ile teknik kavramları bir birleriyle karıştırılır. Araştırmada toplanan bilgiler ve kullanılan teknikler iki grupta toplanabilir.

a) Dolaysız yolla elde edilen bilgiler.(gözlem, anket)

b) Dolaylı yolla elde edilen bilgiler. Gözlem ve görüşme yüz yüze ilişkilerle bilgi toplanmasını sağlamakta birlikte, ankette toplanan bilgilerin ve cevapların sınırlı olması dezavantajını ortadan kaldırmakta, anketle toplanan bilgilerin doğruluğunun sınırlı olması nedeni ile derinliğine bilgiler elde etmeyi ve bilgilerin kontrolünü sağlamaktadır.

1-Yazılı Kaynaklar

Çalışmanın kuramsal bölümüyle alakalı kaynaklar, büyük bir titizlikle olanaklar elverdiği ölçüde tarandı. Kuramsal temelin bütününe sağlayacak bulgular, çizelgeler ve sözel yorumlarla belli bir sistem halinde ortaya kondu. Bilhassa yazılı kaynaklar, din ve sosyoloji alanında yazılmış eserler ve Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, temel alınmış, kuramsal kısım oluşturulmuştur. Bu alanda yararlanılan kaynaklar, kaynakça kısmında verilmiştir.

2-Görüşme

Sosyal araştırmalarda görüşme insan kişiliğinin portresini, yüz yüze karşılıklı ilişkiler yoluyla elde etmek için kullanılır. Görüşme ayrıca sosyal değişmelerden haberdar olan veya incelenen kişi ve guruplarla yakından ilgili kimselerden veri toplama konusunda yararlıdır. Görüşme tek başına bir araç değil, diğer tekniklerin bir tamamlayıcısıdır. İnsanlarla ilgili incelemeyi zenginleştirir. Başka kaynak ve yollardan elde edilen bilgilerin kontrolüne olanak verir.

Görüşmede veriler orjinal kaynaktan elde edildiği için bilgilerin doğruluk derecesi yüksek olur. Toplanan bilgilerin görüşmeci tarafından kontrolüde olanaklıdır.

Görüşme bir yandan standartlaşmayı sağlamakta, öte yandan görüş derinliğine ulaşmak üzere nicel nitel bir görüşme tekniği geliştirilmiştir. Araştırma ve uygulama sırasında kuramsal çerçeveye uygun çalışmaların yapılabilmesi için, yer yer yetkili kişilerle karşılıklı görüşmeler yapıldı. Tez konusu belirlenmesinden sonra çalışma alanının resmi sıfatı dikkate alınarak, öncelikle Sivas il müftüsü ile sözlü izin telebi için görüşme yapıldı. Yazılı izin için müftü beyler izinde olduğundan müftü yardımcısı Hüseyin Bayındır ile görüşülüp izin alınmıştır.

3-Gözlem

Varsayımları sınama yolu gözlem tekniğidir. Gözlemlerden yola çıkarken sosyal bilimlerde sosyal olguları gözlem yoluyla elde etmeye çalışır. Araştırmada gözlem tekniği hem varsayımları sınamada hemde derinliğine bilgiler elde etmede yararlı olmuştur. Kişilerin çeşitli faaliyetleri sırasında tutum, düşünce ve davranışları gözlenmiştir. Bu gözlemlerle mevcut bilgilerin doğruluğu kontrol edilmiştir.

Soru kağıdında yer alan bazı sorulara verilen yanıtların doğruluğunu araştırmak ve soru kağıdında yer almayan bazı konulara açıklık kazandırma amacı ile gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır.

Bu nedenle önceleri dışarıdan gözlem yaparken daha sonraları tanıdıklarında yardımı ile katılarak gözlem yapma olanağı bulunmuştur.

4-Örnekleme evreni

Sivas merkez ilçe din görevlileri ele alınmıştır. Bu bir bütünün küçük parçası tarafından temsil edilmesidir. Bütün din görevlilerine bir saha araştırması yapmak çok zor ve olanaklar elvermediği için belli bir saha örneklem ele alınmıştır. Örneklem evreni olarak din görevlilerinden yüzotuz kişiye anket uygulanmış ve incelenmiştir.

5-Anket

Anket uygulama; bilgi verecek olanların bir soru cetveli kullanılarak gözlenmesidir. Anket araştırmanın bilgi toplama tekniklerini en önde gelenidir. Hazırlandıktan sonra çeşitli kişilere uygulanarak istenilen bilgiler elde edilmiştir. Hazırlanan anket soruları, sosyoloji konusunda deneyimli bilim adamlarının çeşitli çalışmalarından yararlanıldı,

Betimsel bir çalışma olarak düzenlenen bu araştırmada, anket sorularından fazla bilgi elde edebilmek için kapsamı geniş tutuldu. Soruların özelliklerine göre seçeneklerine "başka" yazınız seçeneği de eklendi. Soruların bir birleriyle mantıksal ve tutarlı olmaları sağlandı. Anket soruları istenilen bilgilerin değerlendirilmesine olanak verecek şekilde hazırlanmıştır.

111-ARAŞTIRMA'DA KULLANILAN KAVRAMLAR

A, DİN KAVRAMLARI

1-Sosyoloji literetörün'de Din Kavramı

Din olgusunu inceleyebilmek için ilkin dinin nesnel niteliklere dayanan bir tanımını yapmak gerekir. İncelemede böyle bir tanımla kesin ve açık çizgilerle sınırlanmazsa, dinle hiç ilgisi olmayan bir takım olaylara din demek olanaklı olacağı gibi gerçek din olgularının yanından geçtiğimiz halde bunları seçemememiz de olanaksız değildir. Bunun için- dirki din olgusunun nesnel niteliklerine dayanan bir tanım gerekmektedir.

Din kavramı, Arapçada borç, itaat, yol, millet, örf, adet, hüküm gibi anlamlara gelir. Ahmet Hamdi Akseki ise dini şu şekilde tanımlamaktadır. "Din ilahi bir kanun olup akıl bağı olan kimseleri maddi ve manevi hayatlarında hayırlı yola götüren bir delil, Allah tarafından vaz olunmuş bir kanun, Allahın emirlerini peygamberleri tarafından bildirdiği gibi ve insanlar tarafından inanılan yol demektir." (1) Bu tanıma göre din deyince aklımıza tek tanrılı büyük dinler gelmektedir. Oysa dünya üzerinde çok çeşitli dinler vardır. Fakat dünyada dinsiz bir toplum görülmemiştir. Ne kadar ilkel olursa olsun her toplumun kendine özgü bir dini vardır.

(1) Ahmet Hamdi AKSEKİ, İslam Dini, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 1945, sf:7

Sosyoloji ne kadar basit olursa olsun en ilkelinden en büyüğüne kadar bütün dinlerin konusunu alır ve hiçbir duygu ve tutkunun etkisi altında kalmadan onları tarafsız olarak inceler. Bu nedenle bizde batı düşüncesinden çeşitli din tanımlarını aldık. Bu tanınmış batı düşüncesinde rastlanan çeşitli din tanımlarından bazılarını şu şekilde sıralamak olanaklıdır. Bunlardan, Reagsi jolivet'in felsefe lüğatindeki tanımı şudur. "a-Subjektif olarak din; insanın Allaha karşı içinden gelen aşk tazim ve itimat ile bağlanması, Allah ve onun koyduğu prensiplere, gayelere karşı bütün akıl ve hissiyatı ile bağlanmaya mecbur olduğunu kabul etmesidir. b-Objektif olarak din; Subjektif olarak duyulan din duygusunun harici fiil ve hareketlerle beyan ve ifade etmesi, ayinler, kurbanlar, dua, ibadetler ve ahlaki mükellefiyetlerdir. Allahı konu almak üzere ferdi duygular, itikatlar ve alışkanlıklardan meydana gelen bir sistemdir" (2) diye tanımlamıştır.

Bu konu da ileri sürülen düşünceler şunlardır: "İnsanın içinde duyduğu boşluğu etrafını saran şeylerle doldurmak için boşyere uğraşmakta, hazır ve var olan şeylerden elde edemediğini, görünmeyen değerlerde aramaktadır. Fakat etrafımızdaki varlıkların hepside iç için yetersizdir. Çünkü sonsuzluk ancak değişmez ve sonu olmayan Allah ile doldurulabilir.

(2) Osman PAZARLI, Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, sf:28

İnsan için hayır ve saadet yalnız Allah ile kaimdir. İnsanın Allahı terk ettiği günden beri, muhtelif devirlerde ilahlaştırdığı şeylerden hiç biri O'nun yerini tutamamıştır." (B.Pascal, Pensees)

"Allahı inkar etmek insanlık asaleteni yıkmak demektir. İnsanın ruhu, mevcudiyeti maddenin tesiri altında hayvan derecesine inmemek için dayanağa muhtaçtır." (Bacon)

"Fazileti telkin ve teyid etmek bakımından, ahlak ile din birdir. Eğer Allah olmasaydı, ahlaki tutundurmak için onu yaratmaya mecburduk." (Kant)

Din fertlerin yüksek duygu ve alışkanlıklara sahip kılarak hem milli vicdanı vücuda getiren bir amil, hemde cemiyetin yükselmesi ve gelişmesi için lüzumludur." (Schopen Hauer)

"Din hissi kuvetli bir toplumsal bağıdır. Bir millet'den Allah fikrini kaldırırsanız o zaman ancak menfaat ve korku tesiri altında yaşayan bir topluluk kalır. Burada vatandaşlar kardeş değil, menfaatleri müşterek olan ortaklardır." (Jules Simon)

"İlim insanlığa, telgrafı, elektiriği, ve birtakım hastalıkların teşhisi ve tedavi çarelerini vermektedir. Din de fertlere ruh sükuneti, muvazeneli bir akıl temin eder. İlim ile din kainatın hazinelerini açmak için kullandığımız aynı derecede hakiki iki anahtardır." (William James) (3)

(3) Neda ARMENER, Din Bilgisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, sf:2

Ünlü felsefe sözlüğü yazarı Laland'in yaptığı din tanımı ise şöyledir."Bir cemaat haline gelmiş olan fertlerin meydana getirdikleri sosyal kurumdur.Başlıca vasıfları şunlardır.Bu cemaat bazı ibadetleri icra eder.Bazı dusturları kabul eder.Mutlak bir değere itaat ederler.Bu değerler başka hiçbir şeye kıyaslanamaz.Cemaatı birleştiren müşterek bir konu olmakta,cemaat de ki fertleri en yüksek derecede manevi bir kudretle münasebete getirmektedir."(4)diye tanımlamaktadır.

Dinlerin karşılaştırmalı ve metotlu incelenmesi on dokuzuncu yüz yılda başlar.En ilkel topluluklardan,en ileri toplumlara kadar dini doğal bir olay olarak inceleyen Durkheim din olaylarının dış görünüşleri ile ilgilenir.Toplum hayatındaki en kuvvetli değer duygularının dini inançları olduğunu ve belirli inanç ve ibadette bulunan insanların belirli topluluklar,mejdana getirdiklerini ifade ederek şu şekilde dini tanımlamaktadır."İnanç ve ibadet yönünden farklı özellikler taşımalarına rağmen dinlerde değişmeyen üç ortak esas vardır.a-İnançlar(iman)b-İbadet ve ayinler.c-Topluluk,yani bir ümmeti olmalı.Din bir topluluğun inançlarını ve bunlara bağlı hareketlerinin bütünüdür."(5)diye tanımlamıştır.

(4)Osman PAZARLI,y.a.g.e.sf.28

(5)Neda ARMENER,y.a.g.e.sf.2

Din bir kutsala inanan ve manevi bir birlik meydana getiren insan topluluğunun belirli inanış ayin ve ibadetlere denildiğine göre, görüldüğü gibi din inanılması gereken gerekli inançlardan ve bu inançlarla ilişkisi aynı derecede yapılması borç olan işlerden, ibadetlerden oluşmaktadır. Her din bazı düşünce ve davranışlarda benimsemeye zorlamaktadır. İlkel ve az gelişmiş toplumlarda din insanın hem bütün düşünce ve eylemlerini düzenleyen, hemde bütün hayatını etkileyen bir kurumdur. Dinin toplumsal ve siyasal kurumları etkileyen bir kurum olarak çıkması, yalnız inanç ve ibadetlerden oluşan bir değerler sistemi haline gelebilmesi için uzun bir tarihsel gelişmeyi beklemek gerekmiştir.

Fransız filozoflarından Auguste Comte, insanlık kavramını incelerken toplulukları meydana getiren sebeplerin ilim ve felsefe olmayıp din olduğunu belirterek bu kurum üzerinde önemle durulmasının lüzümüne işaret etmektedir. Durkheim 'de bu konuda şöyle demektedir. "Toplumun fikir ve vicdanını yansıtan ilim, ahlak ve hukukun temelinde dini düşüncelerin yer aldığını ileri sürer." (6)

Fakat O'na göre dinin asıl fonksiyonu yalnız insanın düşüncesini geliştirmek değil, onu belli ideallere balayarak, manen ve ahlaken yükseltmektir. Dinin gerçek rolü ve amacı bizi düşündürmek hayatımıza yardım etmektir.

(6) Neda ARMENER, v.a.g.e.sf:2

2-DİNİN DOĞUŞU

Din düşüncesinin insanla beraber doğduğunu, hiçbir devirde dinden habersiz bir topluma rastlanmadığını söyleyen önlü toplum bilimci Şabatier bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır. "Din gayet kuvvetli bir ağaç gibi insanlığın geçirdiği inkılapların hepsinde varlığını korumuştur. Bu ağacın meydana gelen saçakları binlerce defa kesilmiştir. Lakin esas kök daima dallar yetiştirmeden asla geri kalmamıştır. Zaman geçtikçe onun kaynağı kurumak şöyle dursun genişlediğini görmekteyiz. İnsanlığın hayatı dinle başladı, dinle bitecektir"(7) demiştir.

Din site ve devlet gibi toplum halinde yaşayan insan için zorunludur. Nerede bir insan topluluğu varsa orada dîn'de görülmektedir. Birey belli bir inanca bağıllı olmasa bile toplum ve devlet ona bir din tanıtır. Kanun veya vicdanın din yerine geçmesi hususunda son yıllarda bazı düşünceler vardır. İnsanlar arasında adaleti yerine getirmek için konulan kanunlar adaletsizliği tamamen yok edemez. Kanun belli şartlar içinde özel ve gizli hareketlerdeki bir çok halleri ihmal edebilir. Dini bir vicdan meselesi olarak görenler ise din insanın iç hayatının bir ifadesidir derler.

(7) Ali Arslan AYDIN, İslamda'da İman Ve Esasları, Hikmet Dava Çağ Yayınları, Otağı Matbası, İstanbul, 1975, sf:20

Genel olarak düşünülürse vicdanın hükmü sosyal benliğin verdiği hükmün aynıdır. Böylece toplumun oluşturduğu düşünceler zaman ve şartlara bağlı olarak değişebilmektedir. Aile bireyleri arasında dahi vicdan değeri aynı olmayabilir. İnsandaki ahlaki değerlerin en büyük desteği dindir. Göreve bağlılık, doğruluk, adalet, şevkat, saygı, yardımlaşma gibi kurallar inananların kalbinde yaşar. Din birleştirici toplayıcı bir faktör olarakta toplumlarda vazife görür. Fertlerin manevi ve ahlaki yaşayışlarına insanlarla ilişkilerine toplum düzenine ait koyduğu kurallar, insanların huzur içinde yaşamalarını sağlar.

Din otoritesi ferdi ve sosyal kuvvetin üstündedir. Önce insanın manevi hayatında bir disiplin kurar. Dinin sağladığı disiplini hiçbir kuvvet temin edemez. Bireyin diyer insanlarla ilişkilerinde ve davranışlarında dahi dinin koyduğu disiplin vardır. Bunun içindir ki tarihte her toplumda din duygusu vardır. Bunu bireylerden söküp atmak olanaksızdır.

Din, insanla birlikte olan ve yaşayan bir gerçektir. İnsanın yaratılışına bağlı tarihin her devrinde ve dünyanın her köşesinde bireylere ve toplumlara hakim olan bir olgudur. O her türlü felsefi ve bilimsel düşüncelerden önce var olmuş ve insanların yaşayışlarını sevk ve idare etmiştir. Din insanlığın kaderine tesir eden kuvvetlere inanmak ve bu inançlar sonunda onlara karşı özel davranışlarda bulunmaktır.

Başka bir açıdan bakılacak olursa, bireyin ve toplumun kendi kaderine hakim olan kutsal bir varlığa inanmaları ve bu inançları hareketleri ile anlatmalarındır. Bu güne kadar insan tabiatından ayrılmaz görünen genel bir olay vardır. Bu ise dindir. Din evrensel ve sosyal bir olaydır.

İnsan var oluşu itibarı ile dini bir yaratıktır. Bu nokta dünyada gelmiş geçmiş dinlerin kabul ettiği bir gerçektir. İnsan her çağda kutsal birşey bulmuş ve ona inanmıştır. Ohalde temel kavram bir dine kutsala inanma vardır. Bireyler arasında manevi bir bağlantı kuran ve bunlara inanan kimseleri manevi topluluk ve toplum halinde birleştirir. Her din bir vahiy ve ilham üzerine kurulur ve gelişir. Bir dinin din olarak var olabilmesi için başka hiç bir ilmin konusuna girmeyen kendine özgü bir sahası olması lazımdır ki bu da kutsal varlık duygusudur.

Tarih ve toplumbilimde de doğrulandığı gibi din bireyler ve toplumlar için büyük bir gereksinim olarak görülmüştür. Tarih'de dinsiz bir toplum görülmemiştir. İnsanlarda dini gereksinim doğal ve zaruridir. İnsan beden ve ruh gibi iki varlıktan oluşmaktadır. Beden, hava, su, besin gibi şeylere gereksinim duyduğu gibi ruhsal yaşamda ahlak, din, sanat gibi şeylere gereksinim duyar. Ruhun gelişimi insanın büyük bir kudret karşısında duyduğu bağıllılık ve sevgi ile sağlanır.

3- DİN KURAMLARI

İnsan düşünüşünün ilk biçimi evren ve dünyayla ilgili bütün başlangıç sorunları gibi, tarihin karanlıklarına gömülüdür. Böyle mutlak bir başlangıçtan vazgeçipte ilim araştırmalarının erişebileceği olumlu olgularla yetinmek istersek, dini insanlığın en eski bir düşünüş biçimi olarak kabul edebiliriz.

Din kuşkusuz eski çağlardan beri çok düşünürün, filozofların, tanrıbilimcilerin, büyücülerin yakından ilgilendiği bir konudur. Bu konular üzerinde bir takım fikirler ileri sürmelerine neden olmuştur. Ama bu olguların bilim düşünüşü ile incelemek fikri ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Onun için din üzerindeki incelemeler bilimden önceki dönem, bilimsel dönem diye iki bölüme ayrabiliriz. Birinci dönemin pek uzun bir geçmişi olduğu halde, ikinci dönemin ancak atmış-yetmiş yıllık bir hayatı vardır. Burada sadece ikinci dönemin bilim temelinde dayanan kuramlarının en dikkate değer olanlarını ele alarak din sorununun bu günkü durumunu belirtmeye çalışacağız.

1- Fustel de Coulanges'in Kuramı

Fransanın en ünlü tarihçilerinden biri olan F. de Coulanges sosyoloji kuramını Grek ve Roma toplumlarının, toplumsal ve politik örgütlerinde zamanla meydana gelen değişikliklerin, evrimlerin, devrimlerin başlıca etmenlerini göstermeye çalışır.

Fustel de Coulanges'e göre "Fikirler toplumsal olayların başlıca etmeni ve toplumsal değişenlerin nedenidir. Bir kavmin toplumsal hali ile fikirleri arasındaki sıkı ilişkinin en güzel örneği Grek ve Roma tarihinde görmek olanaklıdır. Eski çağ kahinlerinin kuramlarına göre bir göz atın, inançlarını dikkate almazsınız saçma sapan anlamsız birtakim şeyler gibi görünürler. Ama inançlar dikkate alındımı olgular hem aydınlanır, hem açıklamaları kolaylaşır" (8) demektedir.

Grek ve Romalıların en eski dinlerinin ata ruhlarına tapma olduğunu ve kutsal ateşinde bu dinin başlıca sembolü olduğunu ileri sürmüştür. Sonra da bu fikirlerin yada inançların eski aile karakterlerini, evlenme, boşanma kanunlarına kız-erkek eşitliğinin akrabalık biçimlerine mülkiyet hukukunu, otoritenin cinsini, veraset hukukunu nasıl belirlediğini çok dikkate değer bir biçimde göstermeye çalışmıştır.

2- Charles A. Ellwood'un Kuramı

Din insanda ve toplumda hep toplumsal kontrolün en önemli araçlarından biri olmuştur. Bu etmen zayıfladımı insanın ilkel biçimlere ve toplum dışı gidişlere doğru gerilediği, uygarlığın çökmeye yüz tuttuğu toplumsal ve ahlaksal bunalımın baş gösterdiği görülür.

(8)P, Alaksandroöich SOROKİN, Çağdaş Sosyoloji teorileri, Cilt 11 (Çeviren) Münir Raşit Öymen, Özel Yayın, Ankara, 1974 sf:198

Hıristiyanlık bunalımından doğan gerileme belirtileri bugün bütün açıklığıyla kendini göstermektedir. Bugün halkın fizik kuvvete ve kavga-ya tapması, dünya savaşları, maddi zevklerin gözde olması ailenin çözülmesi, boşanmaların, serbest aşk ve bulaşıcı hastalıkların artması çok tanrıcılığın yani dinsizliğin, materyalizmin giddikçe çoğalması şiddete ve toplumsal kavgaya inancın ve daha buna benzer bir çok olguların gidgide yaygın bir hal alması, her şeyden önce bu dinsel bunalımın sonuçlarıdır.

Ona göre "Bir kavmin ilerlemesi ya da gerilemesi dinindeki ilerlemeye veya gerilemeye bağlıdır. Dinin yok olması bütün üstün uygarlıkların yok olması demektir. Bireyler dindar olmadan ahlaklı olabilir ama bir toplum dindar olmadan ahlaklı olamaz " (9) demektedir.

3-Emile Durheim'in Kuramı

Bütün toplumsal kurumlar dinden çıkmıştır. Aklın katagorileri, bilimin dayandığı ilkeler, ahlak ve hukuk kuralları hep dinin ürünüdür. Din hayatın kolektif hayatın en yoğun bir anlatım ve üstün bir biçimidir. Yani bütün toplumsal kurumların dinden doğması doğaldır. Toplum dinin özüdür.

(9) Nurettin Şazi KÖSEMİHAL, Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982, sf:297

Bu bakımdan Allaha bağlanan bir kimse yalnız inanmayanın ulaşamadığı hakikatları bilmekle kalmaz kendini ondan daha güçlüde duyar, onun içinde hayatın güçlüklerini problemlerini, sıkıntılarını, dertlerini, kolaylıkla yener. Kısaca hiçbir toplum yoktur ki kişilğini ve birligini sağlayan kollektif duygu ve fikirleri düzenli aralıklarla yeniden kuvvetlendirmek ihtiyacını duymasın, bu mümkün değildir.

4- Gustave Le Bon Kuramı

Le Bon'un Kuramının temelini şöyle özetlemek olanaklıdır. "İnsan mantıklı bir yaratık değildir. Heyecanlarına, duygularına uygun düşerse en mantıksız en saçma şeylere inanmaya meyili vardır. İnsan bir şeye inandımı akıl artık onu kontrol edemez hale gelir. Eleştirme duygusunun değeri kalmaz, onun için aklın ve mantığın tarihi rolü pek büyük değildir. Hayat ve tarihin asıl etmenleri inançlardır." (10) diyerek insan zihninin temelinde inançların olduğunu, insanlık bu güne dek inançsız yaşamadığını bundan sonrada onsuz edemeyeceğini vurgulamıştır.

Herhangi bir tanrı veya din yıkılabilir ama arkasından hemen bir yenisi belirir ve eskisinin yerine geçer. Onun için bir kavmin toplumsal hayatı toplumsal kurumları da baştan aşağıya değişir bu bakımdan inançları insanlık tarihinin en güçlü etmenlerinden biri sayılabilir.

(10) Nurettin Şazi KÖSEMİHAL. y.a.g.e. sf:300

5- Benjamin Kidd'in Kuramı

İnanç ve dinin toplumsal görevlerini açıklayan en genel tanımlardan birini yapmıştır. Temel fikirleri ise şu şekildedir: "Örgenliklerin evriminde başlıca etmen hayat kavgası olmuştur. Bu kavga sayesinde üstün örgenlikler tutunmuş aşağıdakiler yok olmuştur. Her ilerleme ve kavgâ sonucu temizlenen yok olan bir çok hayata mal olmuştur. İnsan toplum olarak ilerlemesini, bireyin zümre uğruna, zümreninde toplum uğruna ettikleri bunca fedakarlıkların, örgenliliği merhameti, yardımseverliği ve bunun gibi anlatmak için bencil olan akıldan ve hayat kavgasından başka bir takım etmenlerede başvurmak gereklidir.

Ona göre bu etmen "Dünya ötesinde bulunan aklımızın erişemediği bir yaptırımdan kuvvet alan inanç biçimidir. Buna din denir; insanlığın toplumsal evrimi bencil bir akıldan çok dünya ötesi ve akıl dışı bir inanca yani dine bağlıdır." (11) demektedir.

Din insanlığın bütün eylemlerini belirler. Bireyleri toplum uğruna, toplumları da insanlık uğruna feda etmeye sürükleyen kuvvet hep odur. Toplumlari ayakta tutan ve yaşatan güç dindir. Din insanlığı yaşama bağlar ve insana cesaret verir.

(11) Nurettin Şazi KÖSEMİHAL.y.a.g.e.sf:300

6- Max Weber'in Kuramı

Weber'in din sosyolojisinde ağırlık verdiği yön, din ile ekonomik hayatın karşılıklı ilişkileridir. Çok faktörcü ve fonksiyoncu bir tutum takibeden Webere göre din ile diğer sosyal hayatın arasında karşılıklı tesir vardır. Her biri bir çok şartların tesirinde ve birbirine bağlıdır. Fakat dini hayatın sosyal hayat üzerinde büyük tesiri vardır. Değişgen olarak ele aldığı din faktörünün ekonomik olaylar üzerindeki tesirini anlatır.

Bütün bu kuramlar tenkite uğramıştır: Eğer bütün sosyal kurumlar dini değişmelerin tesiri altında değişiyorsa o halde dinin kendisi niçin ve nasıl değişiyor? dinin çökmesi ile medeniyetin çöktüğü doğru olamaz. Çünkü dinin mutlak suretle çöktüğünün bir tek örneği yoktur. Bir dinin çökmesini, başka bir dinin yükselmesi takip eder medeniyetlerin tırmanışında dinin rolü olduğu doğrudur ama onu insana ait diğer bütün dinamiklerle beraber ele almak gerekir.

Bu kuramların genel hatası tek faktörlü davranmalarıdır. Din insanın ve toplumun hayatını kuşatır, ama hayatı en azından dinden ayrı kalan kısmı bulunmaktadır. Bütün bir hayat dini hayat değildir. İnsanın eğer dini hayatı dışına taşan bir hayatı bulunmasaydı, istinasız bütün insanlardındır olurdu. ve hepsi aynı şekilde inanırdı. Halbuki gerçek bu değildir.

4- İSLAMA GÖRE DİN

İslama göre din; tek Allah düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Batılı toplumbilimcilerin insanla-
rında farklı olarak islam, insanı birçok şeye oldu-
ğu gibi, din kabiliyetli olarak dünyaya gelmiş ka-
bul eder. İnsan yaratılışında islam düşüncesi vardır.
Allah fikri doğustandır. Hatta birçok batılı düşünür
dahi bunun böyle olduğunu kabul eder. Örneğin Descar-
tes bu konuyu destekler nitelikte şöyle demektedir.
"Allah insanı yaratırken bir işcinin eserine imzası-
nı kazıması gibi kendi varlığına dair fikri'de beni
yaratırken zihnime yerleştirmiştir." (12) demektedir.
Buradan çıkan sonuç yaratıcı, bireyi yaratırken ken-
dini tanıttıracak bir takım olgularıda beraberinde
yaratmaktadır.

Bu görüşe karşı olan batılı toplumbilimcile-
rin görüşleri ise insanın dine karşı ilgisini ve
bu ilginin içinde bulunduğu ortamın bir sonucu ol-
duğu savını ileri sürmektedir. Onlara göre din birey-
lere sosyal olarak çevreden aktarılır, demekteler ve
örnek olarak'da çocukların annesinin ve babasının
dinini takip etmesi biyolojik değil sosyal etkinin
sonucudur. Fakat insan bu sosyal niteliğide doğuştan
sahiptir. Amiran Kurtkan ise bu konuda şöyle demekte-
dir. "Alt benlik sahasında diyer insanlardan ayrı o-
lan insan üstü benlik sahasında vahdete uygun olarak
diğer benliklerle birleşir. Suçlunun vicdan azabı duy-
ması budur." (13) diyerek dini duyguların doğuştan gel-
diğini savunmaktadır.

(12) D.P.T. Milli Kültür Özel İhtisas komisyonu raporu,
D.P.T. Yayını, Ankara 1983 sf:140

İslama göre din birdir ve o İslamdır. Zaman içinde ve çeşitli yerlerde bir çok isim altında inançlar görülmüştür. Fakat bir anatemel yani Allah inancı devamlı varlığını korumuştur. En son şekli ise İslamdır. İslamiyet yepyeni bambaşka kendinden öncekilerle hiçbir ilgisi olmayan bir din değildir. Bozulmuşlukları ve uzaklaşmaları düzelten en son şeklidir. Önceki tek Allaha dayanan dinlerle bağlantılıdır. Bunları günün koşullarına göre açıklayan açıklık getiren din İslamiyettir.

İslamiyette Kişisel bunalımların her birinin çözülmesi insanın yalnız toplumla olan ilişkilerini değil aynı zamanda ilahi varlıklarla olan ilişkilerini de bir düzene koymasını sağlar.

Bütün bunlar olurken kişi aynı zamanda içinde bulunduğu dine layık bir kimse olduğunu da göstermiş olur. İslamiyetin bu özelliğinden söz eden kişileri toplumun ortaya koyduğu yapı ile bütünleşmek kendilinden aynı anda bir dini başarı kazanmak anlamını almaktadır. Buda din sosyolojisi açısından İslamın toplumun her sahasına etki etkiğini açıkça ortaya koymaktadır.

(13) Amiran KURTKAN, Din sosyolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, sf:16

5- SOSYOLOJİ-FELSEFE-PSİKOLOJİ'DE DİN KAVRAMI

Toplumlar sosyal ilişki ve sosyal teşkilatlarından oluşmaktadır. Bu teşkilatlar içinde dinin yerini ve rolünü anlamaya çalışmaktır. Bunun içinde felsefeye göre dini tanımlamak, felsefe sistemlerine zihin-yaklaşım dinin tanımın idrak kavramı, akıl yürütme olayları olarak ele almaktadır. Dinamikçi yaklaşım ise dini şu şekilde tanımlamaktadır. "Köküne hayat kutreti enerji alan insan yönelişleri olarak görür. Idealistler ise evrensel kavramlar, idealler olarak ele almaktadır. Eksiztansiyalistler ise manevi gerginlik üzerinde durmaktadır"(14)

Bu felsefi düşüncelere dayalı olarakta Schleirmacher ise dini şu şekilde tanımlamaktadır. "Din de ne akli ne ahlaki bir görüşe ihtiyaç vardır. Din sonsuza karşı duyulan bir duygu ve heyecandır, yahut salt bağıllı olmak duygusudur."(15) demıştır. Buna karşılık bazı felsefeciler bu görüşe karşı çıkmışlar ve gerekce olararda bireylerdeki bağıllılık duygusu diye birşeyin olmadığını bunun saygıyla karışık bir korku ile anlatılacağını söylerler. Fakat karşıt görüşlerin korku dedikleri adi bir korku değil ilahi şeyde kendine çeken bir sırrın varlığı olarak görme-leridir.

(14) Yümnü SEZEN, Sosyoloji Açısından Din Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1988

sf:7
(15) Yümnü SEZEN, y.a.g.e. sf:7

Ünlü felsefeci Hegel ise bu konu da şöyle demektedir."Din felsefe'den sonra akıl ve ruhun daimi ve bağımsız faaliyetinden ibaret olan bir sistem sayar.Din kendi özünden haberli ruhtur.Sonludan sonsuza yükselmektir."(16)diye tanımlamaktadır.

Bazı düşünürlere göre din felsefenin konusudurki bu yanlıştır.Çünkü felsefede esas olan akıldır. Din de ise imandır.Felsefe inşacıdır.Dinde hakikat inşa edilmez,peşinen kabul edilir.Felsefe duygulardan başlayarak intibalar, idrak ve aklın gelişmesiyle geniş düşüncelere kadar yükselir.Felsefe hakikati inşa edilmiş olur.Dinde esas kişinin seviyesine göre duyuş,düşünüş,seziş, ile alınanlar akla gelâr. Bu iki yansıma dinlerin çeşidine göre değişir.Felsefe dini kendine konu edinir.Ancak dini devamlı olarak felsefenin bir konusu saymak yanlıştır.

Psikoloji bireyin dini hayatını,ruhi olaylarını ve günlük hayatı olarak ele alır.Bütün davranışlar gibi bir davranış ve düşünce olarak kabul eder. Dinin durumu psikolojiyi yakından ilgilendirmemekle beraber bu konuda görüşler eksik olmamıştır.Bu konuda sosyologlar,felsefeciler,psikologlar da ayrı ayrı fikirler ileri sürmüşlerdir.

(16)Adnan ADIVAR.Tarih Boyunca Din ve İlim,İrfan

Yayınevi,İstanbul 1969 sf:30

Örneğin Freud'e göre "İlim, ahlak, sanat gibi din'de bir yücelleme olayıdır. Üst benliktir. Kılık değiştirmeden ve üst benliğe çıkmadan evvel temelde başka unsurlar yatar. Tanrı kavramının gerçek belirttiği babadır. Tanrı gerçek'de yücelmiş bir baba'dır. Din kolektif şuşur altı olayıdır." (17) Diye tanımlamaktadır.

Burada ünlü psikolog Freud'de tek tanrılı dinlerden hıristiyanlık dinin düşünceleri yatmaktadır. Din olgusunun doğuşdan olduğunu ileri sürmektedir. Bireylerin içlerinde olan doğa ile aklalarında sanatsal yaşamlarında dahi üstelik dediği duyguların etkisi vardır. Bu ona göre dindir.

Sosyoloji'ye göre dini şu şekilde tanımlamak olanaklıdır. "Din kutsal şeylere ait münakaşaları caiz olmayan inançları taşıyan ve bu inançlara bağlı olan değiştirilmesi caiz olmayan fiilleri yapan insanlardan meydana gelmiş manevi birliktir." (18) diye tanımlamaktadır. Din kutsalın tecrubesidir diyen bazı sosyologlar çeşitli eleştirilere uğramışlardır, Dinler tarihçilerine göre kutsallık genellikle dünyanın bütünlüğüne bağlanma gibi anlaşılmıştır. Fakat bu düşüncüyü ileri dini anlaşılarda ancak olanaklıdır. Din insan kadar eski olan doğa üstü kaynaktan vahiy yoluyla gelen, bireyin mutlu olmayı hedef alan sosyal bir kurumdur.

(17) Amiran KURTKAN. y. a. g. e. sf: 2

(18) İsmail Hakkı BALTACIOĞLU. Sosyoloji, Sebati Basım-
evi, İstanbul 1939 sf: 108

1-Sosyoloji'ye Göre Din

Sosyoloji, insan guruplarını ve davranışlarını kaynaklarını, ilişkilerin, gelişimini, fonksiyonları, açısından inceleyen bir bilimdir. Toplum yapı bakımından tanımak hemde bütün fonksiyonlarıyla işleyiş bakımından tanımak ve açıklamak ister. Toplumdaki bütün proplemleri ve toplumun özelliklerini araştırarak doğuru tesbitlere ulaşmak sosyoloji'nin başta gelen gayesidir.

Sosyoloji toplumun bütün faaliyetlerinde dinin yeri ve önemini ayrıntılı olarak incelemiştir. Sosyal kurumların ortaya çıkışında ,kültür ve medeniyetlerin kurulması ve gelişmesinde tarih boyunca en önemli rolü dinler oynamıştır.

Dinin birey ve sosyal hayat üzerindeki tesiri şundandır;Din insan ruhunun en karanlık noktalarına girerek,bir hayat neşesi ve mukavemet gücü verir. Böylece sosyal kurumları meydana getiren birimleri kaynaştırır.Tarih ve günümüze baktığımız zaman her toplumun yanında bir mabet görürüz.Tarihte bütün sosyal hayat bu merkez etrafında toplanmıştır.

İnsan manen ve ruhen tatmin olabilmesi için ilahi bir varlığa dayanmak ihtiyacını tarihin her döneminde hissetmiştir.Akıl ve kafası tabitla ve tabiat hadiseliyle bir ölçüde tatmin olsa bile ruhu bunların gerisindeki hakiki sebebi ile irtibat kurmadan edemez.

Hissi ve ruhi yönden insanın şahsiyetinin katılan derinliklerine nüfuz eden din, kişilerin ruhuna yerleştikten sonra sosyal sahaya bu noktadan geçiyor ve yayılıyor. Daha doğrusu din ruhuyla insanları yıkarken onlarla serbestce tamasa geçebilmek için yaşayış ve toplum kuralları yolundan giriyor. Böylece din ve toplum iç içe bir olay haline geliyor.

Buradan şöyle bir sonuç çıkarmak olanaklıdır. din; "Tabiat kuvvetlerine ezilmemek için açtığı amansız ve çetin mücadelesinde de insanın büyük dayanağı dinde bulmuştur. Bu yüzden dinsiz hiçbir toplum görülmemiştir. Dinler tarihine ait araştırmalar M.Ö. 8 bin yıllarında milette ve Mısır'da tek Allah inancının mevcut olduğunu ortaya koymuştur. Hal böyle iken modern toplumlarda ve sanayileştikçe insanın dine ihtiyacı olması tabiidir. Bu husus ilmi olarakta ortaya konmuştur." (19)

Din dağınıklığa, düzensizliğe, çaresizliğe karşıdır. Dinin orjinallığı yanında sosyelliği işte burada yatmaktadır. İnsanı hayata bağlamakta ve toplumsal birliğin sağlanmasında önemli katkılar sağlamaktadır.

(19) D.P.T. Milli kültür. y.a.g.e. sf: 513

2-Felsefe'ye Göre Din

Her bireyin kendi bilgisi gücünde bağımsız düşünce arzusu olduğu gibi, başka insanların düşüncesini esas alarak benimseyerek geliştiren, sistemleştiren insanlarda olmuştur. Kendinden öncekilerin düşünce mirasını alıp, kendi düşüncüklerini buna ilave ederek eşya ve olaylar hakkında genel açıklama denemesine felsefe demekteyiz.

Genel bir açıklama denemesi yapan felsefe pozitif bilimlerden farklı olarak doğayı bütün olarak açıklamaya çalışır. Bunun için doğa olaylarının, özel kanunlardan hareket ederek bu kanunların üstüne çıkararak düşünmek, tabiat kanunlarının daha ötesini araştırmak isteyen düşünce çabasıdır. Bu alanda doğrudan dinlerin sahasına girmektedir. Pozitif bilimlerin açıklamalarından yürüyerek metafizik kanunları açıklamak isteyen felsefe, ilim ile din arasında bir yer alırken her ikisinin bütün kanunlarına girmek süretiyle bazı kanunlarda bilim, dinle çelişkiye düşer. Özellikle doğrudan din konusuna giran fizik ötesi alem hakkındaki felsefi açıklamalar ile din bilgilerinin farklılıkları düşünce tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir.

Bir felsefe yazarı "Bilim alanında akıl, din alanında duygu egemendir"(20) demektedir.

(20) Yümnü SEZEN, Sosyoloji Açısından Din. Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1988 sf:58.

3-Psikoloji'ye Göre Din

Psikoloji'ye göre din, aslında Allah'ın yarattığı bütün iyi ve temiz şeylerden israfı düşmeden tamamıyla istifadeyi tavsiye eder. Aynı zamanda herkesin üzerine inanç ve ibadet olarak bir takım vazifeler yüklerki temel hedefi insan ve tabiat ahengini korumaktır. İnsan ile eşya arasındaki ilişkiyi fertlerin ve bütün insanların faydasına uygun olarak tanzim etmek ister. Bu noktada şunları düşünebilir. Kendi faydası olan ruh ve beden sağlığına uygun düşen bir yola, bütün insanların koşarak girmesi beklenir. Akıllı bir varlık olan insan herşeyden önce kendi hayatını iyi ve doğuru bir şekilde tanzim etmesi gerekir.

Halis Ayhan bu konuda şöyle demektedir. "Din alanında istenilen başarıyı elde edebilmek için psikoloji'yi bilmek şarttır. İbadet eden insanlarla etmeyenlerin içinde buldukları manevi durumları ancak psikoloji ışığında anlamak olanaklıdır. Diyer taraftan inandığı halde günah işleyen, ibadet yapmayan dinin gereğini yerine getirmeyen insanların içinde buldukları ortamda bu ilimle anlaşılacaktır. Hiç inanmayan yanlış ve batıl şeylere inananları da anlamak psikoloji'le olanaklı olacaktır." (21) demektedir.

(21) Halis AYHAN. Din Psikoloji'si, Remzi Kitabevi,

İstanbul 1983 sf:27

B-SOSYOLOJİ KAVRAMLARI

1-Sosyoloji'nin Doğuşu

Tarihin ilk yıllarından itibaren insanlar tabiatla, çevre mücadeleleri içinde bir arada bulunmak zorunluluğu hissetmişlerdir. Bu nedenle çok eskiden beri toplumsal konular üzerinde bir çok kimsenin çeşitli düşünceleri olduğunu, birey ve tabiat ilişkisi konusunda bazı fikirlerin geliştiğini görmekteyiz. toplumsal gerçek üzerinde odaklaşan bu düşünceler çoğu kez gözlemlere çok ender olarak da araştırmalara dayandırılmıştır. İlk bakışta toplum hayatının çok basit olduğu zannedilirse de toplumsal konular üzerinde çalışan düşünürler bunların hiçde sanıldığı gibi kolay çözümlenebilen şeyler olmadığını göstermişlerdir.

Toplumsal düşünce tarihinin insanın düşünce tarihi kadar eski olduğu söylenebilir, Sosyoloji'nin düşünce olarak ortaya çıkmasında üç önemli faktör rol oynamıştır. Bunlar kısaca a-) Entellektüel ortam, yani bilim adamlarının mevcut olması b-) Bunalımlı, buhranlı, proplemli bir toplumun bulunması c-) Özgürlük ortamı ki bu ortamda bilim adamları toplumsal bunalımlara çare aramışlar ve fikirlerin açıkça söyleyip topluma reçeteler sunma olanaklarını bulmuşlardır.

Bilimsel olarak ortaya çıkmasındaki etken ise 19. Yüzyılın başında batı toplumları hızlı ve dinamik bir değişim sürecine girmesidir. Bu değişiklikler 1750-1900 yılları arasından yer alan Endüstri devrimi ve 1789 Fransız ihtilalidir. Fransız ihtilali ve Sanayi ihtilalinin getirdiği toplumsal bunalımlara çare aramak için ortaya atılan fikirlerin sonucu olarak sosyoloji bilimsel olarak ortaya çıkmıştır.

2-Sosyoloji'nin Tanımı

Sosyoloji;Toplumun yapısını,şeklini,gelişimini ve değişimini inceleyen bilimsel metod ve araştırma teknikleriyle toplumun yapısında meydana gelen olayları yorumlayan,teoriler geliştiren konulara ulaşan sosyal pozitif bir bilimdir.

Başka bir tanımlaması ise şöyledir.Sosyoloji, toplumun biçim ve gelişimin inceleyen bir bilimdir. Toplumbilim yahut toplum şartlarından doğan toplumsal etki meydana getiren olaylar bilimi olarak tanımlanırsa bu tanım bütün kültür bilimlerini içine almış olur.

Mehmet Taplamacıoğlu ise sosyoloji'yi şöyle tanımlamaktadır."Sosyoloji,toplumu bir yapı ve olgu olarak inceleyen bir bilimdir.Toplum çeşitli tabakalardan meydana gelen bir gerçektir.Toplumsal olayları insanların yaptıkları eylemler olarak ele alınırsa,sosyoloji olayları insanların yaptıkları eylemler beşeri hareketler bilimidir denilebilir.Toplum hayatın her zaman objektif düzen ve yapılar etrafında toplayarak işe başlanırsa o zaman sosyoloji,toplumsal yapılar bilimidir."şeklinde tanımlamıştır.(22)

Sosyoloji ampirik bir bilimdir.Tecrübelerden topladığı bilgi ve verileri karşılaştıran,bölümleyen ve yorumlayan bir bilim dalıdır.Emile Durkheim "Toplumsal olaylar ancak bir takım toplumsal olaylarla açıklanır der ve sosyoloji'nin yalnızca toplumsal olaylarıyla uğraşacağını ve tek başına coğrafi,tabii ve fiziki şartlar doğrudan doğruya toplumsal olaylarını tayin edemeyeceği yolundadır."(23)

(22)Mehmet TAPLAMACIOĞULU,Din Sosyolojisi,İlahiyat fakültesi yayını.Ankara 1983 sf:12

(23)Nurettin Şazi KÖSEMİHAL,Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitabevi,İstanbul 1971 sf:37

3-Din Ve Sosyoloji

Din olgusunu insan ve toplum yaşamındaki çok büyük ağırlığa sahip olması nedeniyle toplumu makro-düzeyde açıklamaya kalkan kuramcıların kaçınılmaz bir biçimde din üzerinde durdukları; din kurumun kuramsal sistemlerin bir parçası olarak ele aldıkları söylenebilmektedir. Bilindiği gibi, marks dine esas olarak hakim sınıfların ve kurulu düzenin temel ideolojisi olarak bakma eylemindedir. Din ile ilgili kuramsal çözümlerini ve politik öngörülerini sözü edilen ideolojik işlev olma noktası ile temellendirmiş bulunmaktadır. Marksist çözümler çerçevesinde din toplumsal değişmeyi önleyici, kurulu düzeni sürdüren bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır.

Durkheim için ise temel sorun toplumsal bütünlüktür. Din toplumun bütünlüğünü işleyişini ve ahenğini bozacak davranışları bireysel ben merkezliği bastırmakta ve, böylece kişiyi topluma uyumlu hale getirmekte, büyük bir işlevsel ağırlığa sahip olmaktadır. Başka bir deyişle din, Durkheim'in sisteminde toplumun varlığı ve bu varlığın sürmesi için gerekli mekanizmalardan biri olarak tanımlanmaktadır.

Max Weber de din üzerinde durmuştur. Weber'e göre "insanın düşüncelerinde davranışlarında, eylemlerinde daima irrasyonel bir taraf bulunmaktadır. Çünkü insan akıl ve duyguları ile hareket eden çok karmaşık bir davranış yada eylem düzenine sahip bir yaratıktır. İnsanı buna göre bütünü ile anlaşılabilir, açıklanabilir, rasyonel bir varlık olarak tanımlamak olanaklı değildir. Weber insanın rasyonel olarak kavrayamadığı hususlar için sözün ve cevapları din kurumunda aradığını belirtmektedir." (24) demıştır.

(24) Gencay SAYLAN, İslamiyet VE Siyaset-Türkiye örneği, Varlık yayınları, Ankara 1987 sf:2

4-Din Sosyolojisinin Gelişimi

Sosyoloji 20. yüzyılın başında felsefi görüşlerden kurtularak belirli olayları kendi metodları ile inceleyen bir bilim dalıdır.Çeşitli toplum olayları arasında din olayları önemli bir yer tutar.Deneysel bir sosyoloji ortaya çıktığı zaman din sosyolojisi,sosyolojinin özel bir bölümü olarak kuruldu. Din sosyolojisi bu bakımdan çok yenidir.Fakat din üzerindeki araştırmalar çok eskidir.Toplum ve din olayları üzerinde düşünme ve araştırma tabiat olayları kadar eskidir.

Mehmet Taplamacıoğlu bu konuda şöyle demektedir."Din bugün için daha çok toplumun fonksiyonel bir ön şartı olarak düşünülmektedir.Dinle toplum arasındaki karşılıklı etkiler üzerinde önemle durulmaktadır.Bu münasebetle belirtelimki gerek dini tam olarak tanımlamak ve gerekse onunla toplumun ön fonksiyonel şartı olduğunu ispat etmek oldukça güçtür."(25) demektedir.

Din sosyolojisinin temel konularından biri dinin birleştirici görevidir.Toplumsal düzen problemleri yalnız başına iktidarla çözülecek türden değildir.Ortaklaşa bir değer sistemi bunun ikinci bir hipotezidir.Din gerek değer ve normlara anlam vermek ve böylelikle fert üzerinde zorlayıcı bir nitelik kazanmak bakımından,gerek vijdan ve heyecanlara hitab eden adet ve törenler bakımından,gerek grupların meydana gelmesine yardım eden başka faktörler bakımından ve gerekse yeryüzünde karşılaşılan hayal kırıklıklarını,kırgınlıkları ve hayatı kendisine dünyaya ötesi bir düzenle manalandırma yetkisi arasında denge sağlamak bakımından şüphe yokki toplum üyelerinin birleşmesine esaslı bir şekilde hizmet etmektedir.Din bilinçli olarak,din mensupları arasında birleştirici ve bütünleyici rol oynar.

5-Din Sosyolojisi Açısından İslam

Bu konuda ünlü Türk sosyoloğu Şerif Mardin şöyle demiştir."Dinin islam toplumunda ifade ettiği fonksiyonun en soyut ve sembolik şekli mü'minin kendini Allaha tüm teslimiyeti fikrinde belirir.Bu teslimiyetin başında bir idareci değil Allahın kendisi mevcuttur.İslamiyeti kabul eden bir kabile başkanı Peygambere"Sen bizim hükümdarımızsın"dediği zaman Peygamber ona"Hükümdar Allah'dır;ben değil"demiştir."İslamiyet Allahın dolaysız idaresi milletin üzerine gözlerini diken ilahın hükümrancılığıdır."Diğer toplumlarda çivi taş,polis,devlet olarak bilinen birlik ve düzen ilkesi islamda Allah tarafından temsil edilir.Allah ortak yarar uğruna çalışan en üst kuvvetin adıdır.Böylece kamu hazinesi Allahın hazinesi,ordu Allahın ordusu,hatta kamu görevlileri bile Allahın memurlarıdır."(26)

İslam aleminde kollektif hareketlerini izlemiş olanlar iki hadise ile karşılaşırılar.Herşeyden önce müslümanları birbirine bağlayan kendi kendinin mevcudiyetinin çok kesin bir bilincine sahip olan ve onları cemaat haline getiren bir bağın mevcut olması.Her müslümanda silik bir şekilde de olsa bu cemaatin mevcudiyetinin ve yüksek değerinin bilincine rastlanılır.

(26)Şerif MARDİN.Din ve İdeoloji.İletişim Yayınları
İstanbul.1983 sf:54

6-Din Sosyolojisi ve Dinsel Davranış

Durkheim din sosyolojisi üzerinde çalışmalar yapmış ve bu konuda şöyle fikirler ileri sürmüştür. "Toplumun tüm varlığını,düzen ve yapılarını dinde ifade edildiği kavramıyla anlatıyor.Din toplumun minyetörleşmiş modelini veren bir kurumdur.Dini törenler ise otoplumun içinde yaşayan insanların zaman zaman kendi yapılarının sosyal anayasa'sını hatırlamalarını mümkün kılan bir toplum değerleri doğurulma'sıdır."(27)

Durkheim'in proplemi ele almasındaki özellik ondan önceki bilim adamlarının aksine dini kendi dinsel inançları açısından yorumlamış olmasıydı , ondan önce gelen ve din üzerinde çalışan bilginler dinleri daima kendi dinlerinin daha ilerlemiş bir şekli olarak ele almışlardır.

Dinin sosyal davranışlar üzerindeki etkilerini incelediğimiz zaman;a-Dinin toplum yapısıyla bütünleşmiş olarak b-toplum yapısının dışında çalışan mekanizma olarak görmekteyiz.Buradan yola çıkarak dinin kültürel etkinliklerini görmekteyiz.Dinin toplumsal davranışları etkilediği,bu yüzden dinsel davranışlar kültür olarak kuşaktan kuşağa geçmiştir.Bu nedenle dinsel davranışlar toplum tarafından kabul görerek bütün sosyal hayat alanlarında uygulanmıştır.

(27)Şerif MARDİN.y.a.g.e.sf:37

BÖLÜM:11

DİNİN DİĞER ALANLARLA İLİSKİSİ1-Sosyal Yapı ve Din İlişkisi

Din ve sosyal yapı arasındaki ilişkileri belirleyen yazarlar genellikle iki yaklaşımdan birini benimsemişlerdir. Bunlar şunlardır.

a) Akıl ve ruhun maddeyi yarattığını ön gören idealist bir yaklaşımdır. Din ve sosyal yapı arasındaki ilişkiler konusunda dinin sosyal yapıyı belirlediğini savunur.

b) Sosyal yapının ve çevrenin dini belirleyeceğini, dinin ancak sosyal yapının kendine özgü niteliklerini içeren ve bu niteliklere göre şekillen bir inanç ve değerler sistemi olduğunu savunan materyalist yani maddeci dünya görüşüdür." (28)

Dinin toplumu ya da toplumların din üstündeki etkilerini inceleyen yazarlar arasında Weber'in kapitalizmin gelişmesi için elverişli ortamın protestanlık tarafından yaratıldığını söylemesidir. Bu görüşe katılmayan ve kapitalizmin ortaya çıkışı için elverişli ortamın tarihsel gelişim içinde meydana geldiğini, örgütlenmiş dinin buna direndiğini ve nihayet dinsel öğretimin değişen koşullara ayak uydurmak zorunda kaldığını söyleyen bilim adamları da vardır.

(28) Ahmet Naki YÜCEKÖK. Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı. Sevinç Matbası. Ankara 1971
sf:59

2-Din-Toplum İlişkisi

Dini hayatın teşekkülünde ferдин veyahut cemiyetin tesirlerinin ne olduğu, dinin gelişmesinde hangisinin daha etkili olduğu geniş bir münakaşa konusu olmuştur. Yapılan incelemeler ve tartışmalara göre din şuurunda ferдин ve toplumun ayrı tesirleri ve rolleri vardır.

Her şeyden önce fert, sosyal çevre adı verilen bir ortam içinde yaşar. Bu çevre bizim içden gelen bencil eğilimler ve içgüdülerimize mukavemet eder. Bu çevre içinde ferdi ve sosyalin nerede başlayıp nerede son bulduğunu tayin etmek güçtür. İnsanda din şuşurunun uyanmasında ilk ve önemli dayanak burada meydana çıkar. Artık din toplum tarafından bize empoze edilen mecburi bir itikat değildir. Belki bizim kainat ve âlem karşısında bir tutum ve davranışımızdır. İnsanın cismi ile münasebete geldiğini duymasındır.

"Dinde temel ve asıl olan itikatlara, yani dini hislere ve hükümlere, ilahi emirlere rukun; toplumdaki gelen adetler gelenekler gibi kısımlara şekil ve zevahir demek uygun düşer." (29)

Ferдин toplumdaki aldığı tesirler genel olarak taklit terimiyle ifade edilir. Bir çok yazar sosyal veraset yoluyla takliti izah ederler. Toplumun gelenekçi görüşleri yerine ferdi din şuşurunun ve bu şuşurun hürriyetini savunan kişilerde vardır.

(29) Osman PAZARLI. Din Psikolojisi. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982 sf:53

a) Dinin Topluma Etkileri

Toplumsal gelişme ve değişimin düşünce ve değerlerin toplumsal gelişimi sağladığını savunan ve bu alanda özellikle dinin ekonomik gelişme anında nasıl etkili olduğunu savunan max Weber soruna bu yaklaşımı ile ilgilenenlerin en önemlilerindedir.

Weber"Dinsel fikirlerin kapitalist gelişmeyi ne ölçüde etkilediğini araştırmış,ekonomik bir ethosun yada ruhun oluşmasında bu dini fikirlerin ne gibi payı olduğunu incelemiştir.Ekonomik faktörün önemini inkar etmekle beraber kapitalizmin ortaya çıkışında ve gelişmesinde en az ekonomik faktör kadar psikolojik faktörün de etkili olduğunu belirlemiştir!"
(30)Buna göre Calvin'in en önemli kişi olarak belirlediği dinsel akımlar ticaretin hızlanması ve sanayinin yayılmaya başlamasında büyük ölçüde etkili olmuştur.

Protestanlığın Batı Avrupa ekonomik koşulları üzerinde geliştirici bir etken olması din'in yalnızca gelişimin itici gücü olarak tanımlanmasına yol açmamalıdır.İslam dinin de Osmanlı ve diğer islam topluluklarının ekonomik koşulları üzerinde kapitalist gelişimi durdurucu bir etken olduğu ileri sürülebilir.

(30)Ahmet Naki YÜCEKÖK.y.a.g.e.sf:61

b) Toplumun Dine Etkileri

Bütün dinlerin insanların zihinlerinde günde ..lik hayatlarını denetleyen, dışgüçlerin akıl ötesi bir yansıması, dünyevi güçlerin doğa üstü güçler olarak yansımasıdır. Tarihin başlangıcında böyle yansıyan ve sonraki gelişmelerde tanrılar nezdinde kişileştirilen güçler aslında doğanın güçleridir. Diyen Engels bu konuda şöyle demektedir. "Evrimin daha ilerileri aşamalarında çeşitli tanrıların bütün doğal ve toplumsal yüklemeleri soyut insanın bir yansıması olan her şeye kadir tek tanrıya aktarılır." (31)

Toplum bütün üretim araçlarını planlı bir temele göre kullanmağa başladığında ve kendi yarattıkları üretim güçlerine köle olmaktan tüm insanları kurtardığından işte o zaman dinde hala yansımakta olan son yabancı güçte yok olacaktır.

Din toplumların yapılarına insanların kapasitelerine göre ilahi bir kaynaktan gelmektedir. Din inancı insanın tabiatında vardır. Sosyalist fikir adamlarının dediği gibi toplumun bir ürünü değildir ve aynı zamanda bunu tarihte gösteriyorki dinsiz hiç bir toplum yoktur. Bugün dahi sanayi ve teknolojinin geliştiği, uzay çağının yaşandığı günümüzde din aynı fonksiyonunu yapmakta ve toplumsal bir ihtiyaç olarak varlığını ve önemini korumaktadır. Sanayinin ve teknolojinin sıkıntısı ve bunalımlarından, insanlık ancak din sayesinde huzur ve mutluluk bulmaktadır.

c) Din'le Toplum Etki-Tepki İlişkisi

Toplumun mu dini, yoksa dinin mi toplumu etkileyip oluşturduğu sorunu şöyle değişik görüş ve yaklaşımlarla incelendiğinden sonra ortaya belirgin bir şekilde çıkan, her ikisinin de karşılıklı olarak bir birlerine etkiledikleri fakat dinin dahada etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Toplumun kültür yapısı, o toplumun sosyal ve ekonomik yapısını bir yansıması olduğuna göre, ona ayrı ve bağımsız bir bütün olarak etkilemek olanaksızdır. Toplumdaki kişilerin davranışların, tutumlarını, vaziyet alışlarını etkileyen toplumu bir arada tutan, bir bütün olarak kaynaştıran ve toplum değerlerini ve normlarını içeren kültür yapısında toplumu ayırarak tek başına ele almak olanaksızdır.

"Toplumun sosyo ekonomik koşulları o toplumdaki davranışları, rolleri, siyasal yapılı ve kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen adetleri ve kuralları etkilemektedir. Toplumun kültür sistemi içinde yer alan gelişmiş veya az gelişmiş toplumlarda sosyal yapı nedeniyle tek yaygın değer durumunda bulunan din, kuşkusuz hür toplumlarda insan yaşantısına yön veren enbüyük etkenlerden biridir."(32)

Toplumun ilk oluşumundan günümüze kadar din ile toplum devamlı etki-tepki içinde bulunmuşlardır.

(32) Ahmet Naki YÜCEKÖK. y.a.g.e. sf:68

3-Din ve İdeoloji İlişkisi

Din sosyolojik anlamda kişinin kültürünün bir parçası ve önemli bir sosyal kurum olarak gurubun ortak malıdır. Böyle bir gurupda doğan çocuğun gurubun dinsel değer ve inançlarını kabul eder ve benimser. Böylece doğduğu gurubun doğuru ve yanlış olarak tanımladıkları şeyleri öğrenir. Neyin iyi neyin kötü ve neyin yapılmayıp neyin yapılması gerektiğini anlar. Bunları yapmadığı yada benimsemediği takdirde o gurubun üyesi olamayacaktır. Böylece dinsel inanç ve değerlerin bütün bir toplum için uyumcu, kaynaştırıcı ve düzenleyici bir rolü bulunmaktadır. Fakat dinin bu düzenleyici rolü, değer ve inançların toplumun değer kalıplarına uygun olduğu sürece işleyebilmektedir.

Dini değerlerin toplumun diğer değer sistemleri ile açık bir çelişkiye düşmediği bir ortamda, toplumsal yaşantıya anlam kazandırarak ve ne yapılması gerektiğine ait direktifler vererek kişinin davranışını ve vaziyet alışının üzerinde büyük etki sahibi olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda din toplumun kültür yapısı içinde yaygın bir değer ve inanç sistemi olarak kaynaştırıcı ve eritici rollerin yanısıra kişi davranışlarına, ya açıktan açığa verdiği buyruklarla yada topluma mübhem ve mistik bir şekilde yaydığı inançlarla yön veren geniş kapsamlı bir ideoloji olacaktır.

Bu arada Şu da belirtilmelidir ki dinlerin toplum üzerindeki etkisi yalnızca "soyut bir günah kavramı ve bu günahın getireceği uhrevi cezanın korkusu değildir. Toplumdaki utanç duygusuna hitap ederek denetimlerini daha etkili bir Şekilde yapan dinler, sorunlarını yer yüzüne indirebildikleri için kişi davranışları üzerinde dahada etkili olabilmektedir."(33)

Din ve ideoloji üzerine geniş araştırmalar yapan Şerif Mardin ise bu konuda Şöyle demektedir. "Dini bir dünyayı anlam ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleŐtirme modeli olarak bir fonksiyon görmektedir. Dinin insanları siyasi inançları içinde böyle merkezi bir yeri olduğu yeni bir bulgu değildir.

Son yıllarada yapılan oy verme araştırmalarının dinsel görüşlerin çapraz baskıların tesiriyle anlayıp çoğalmalarına ramen oy verme analizinin önemli 'tortu' kategorisi teşkil ettiğini gösteren incelemeler rastlanılmıştır."(34)

Tarihin ilk dönemlerinden günümüze kader geçen sürede de grldğu gibi din her zaman toplumları etkilemiştir. Toplumsal yapı üzerinde önemli rol oynamıştır.

(33)Ahmet Naki YÜCEKÖK.y.s.g.e.sf:63

(34)Şerif MARDİN.y.s.g.e.sf:25

4-Geleneksel Toplumda Dinin Rolü

Geleceksel toplum tamamen tarımsal bir tabana oturmuş ve üretim ilişkilerinin ve feodal bir yapı içinde sürdüğü, kaderci bir kültürün paylaşılmayan tekelci bir iktidar meydana getiren toprak ağ-larının ve ruhani liderlerin egemen olduğu ve yet-kinin başarıya değil doğuşa verdiği bir toplumdur.

"Toplumun kültür sistemi içinde yer alan ve az gelişmiş toplumlarda farklılaşmamış sosyal ya-pı nedeniyle tek yaygın değer durumunda bulunan din, kuşkusuz gelişmiş toplumlara nazaran insan yaşantı-sına yön veren en büyük etkenlerden biri olacaktır. Kişi belirli ortamlardan bir tekim hisleri tatmin etmek için aynı zamanda koruyucu bir güce sığın-mak için dinden başka kapsamlı bir sistem bula-mayacaktır."(35)Bu özellikle hukuk ve ekonomik sis-temi içeren islam dininde deböyle olmaktadır.

Küçük yaşlarda anne ve babayı herşeyi yapmaya kâdir bir güç olarak gören çocuk, bu alâşkanlığını ileri yaşlarda da sürdürecektir.Ancak bu ihtiyacı-nı geleneksel toplumun yalınkat yapısında sadece din-de giderme imkanını bulacaktır.Ayrıca çocuğun küçük-lükden beri gördüğü ve tanıdığı çevre ve ailesinden aldığı görgü ve eğitim genel farklılaşmamış bir yapı-nın sonucu dinsel ve kaderci bir eğilim taşıdığı i-çin çocuğun sosyalizasyon süreci dinsel bir özdeşleş-me ile başlayacaktır.

(35)Ahmet Naki YÜCEKÖK.100 Soruda Türkiye'de Din ve siyaset, Gerçek yayınevi, İstanbul 1983 sf:14

Bu anlamda dinsel inananların egemen olduğu toplumlarda özellikle dinin hayatın her safhasında kapsadığı islam toplumlarında çocuğun aileden ve çevreden edindiği dini bilgive görgülerin kendisini ileriki yıllarda ne yönde etkileyeceği açıktır.

Doğum anından ölüm anına kadar kişinin toplum içerisindeki yaşantısının her safhasının kesin denetimi altında tutan islam dini hukuk alanında olduğu kadar ekonomik alanındada yönlendirici, sınırlandırıcı buyrukları içermektedir."Mutlak ve hakim ve yönetim tanrıda olduğu bir topluma yine tanrı tarafından neyin doğuru neyin yanlış olduğunu kesin belirten ve ne yapılması gerektiğini emreden bir kurallar dizisi indirmiştir."(36)

İnsanları yaratan, herşeye kadir olan, gücü yeten Allah'dan daha güzelini ve daha mükemmelinin gerçekleştirme mümkün olmadığına göre onun toplumun kurallarına doğuru yolu göstermek için indirildiği kitapda geçerliliğini ve mükemmelliğini sonsuza kadar koruyacak bir nitelik taşımaktadır.

Geleneksel toplumlarda dinin fonksiyonu ve rolü, gelişmiş sanayi toplumlarına göre daha etkindir. Bu nedenle geleneklerin hakim olduğu toplum yapısında din hayatın her safhasını kontrol etmektedir.

(36)Ahmet Naki YÜCEKÖK.y.a.g.e.sf:14

5-Din'in Toplumdaki Fonksiyonu

Dinin en genel fonksiyonu, insana gönül rahatlığı sağlamaktadır. Belirsizlikler, tehlikeler, acılar ile dolu bu dünyada insan güzellik duymak ister. Dindar kimselerin çok büyük acılara cesaretle katlandıkları görülmüştür. Sosyal hayatın karışık zamanlarında en güçlü insanlar bile kutretli varlığa sığınmak ihtiyacı duymuşlardır. İşte din, insanların bu ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu ihtiyacın dünyevi yollarla gidemeyen insan, daha üstün bir güce başvurur. Tek Allah inenacı insanın duygu ve düşüncelerinin daha üstün duygularla güçlendirdi. Böylece insanda kutsal kavramın yanı sıra, diğer insanlara karşı davranışlarında iyilik, yardım severlik ve dürüslük prensibini yerleştirdi.

"Din aynı zamanda sosyal kontrol aracıdır. Bazı davranışlara kutsallık verir ve bu tür davranışlarının yapılmasını istediğini kuvvetlendirir. Toplumun istikrar ile devam edebilmesine yardım eder. Birçok toplumsal sorun değerlin çalışmasından doğar. Değerlerin bir ölçüde benzer olması toplumsal uyumu sağlar. Değerler üzerinde, asgari anlaşma din sayesinde oluşturulur." (37) Dini törenler toplum dayanışmasını kuvvetlendirici araçlardır.

(37) Nihat NİRÜN. Sosyoloji 3. Oğul matbası, İstanbul

Sosyologların çoğunun birleştikleri görüşe göre ibadet, insanın içden ve dışdan gelen herşeye karşı temizlenmek, Allaha yaklaşabilmek isteğidir. İbadet ile insan kötü huylardan, isteklerinden, bencilliklerinden uzaklaşmaya çalışır.

Her din toplum hayatını düzenlemek ister. İnsanlar arasındaki sosyal ilişkileri etkisi altında tutar. "Dini Bayramlar ortak yapılan ibadetler, Allah inancı, toplumun diğer kurumlarını kuvvetlendirir. Onların fonksiyonlarını, yapılarını yapmalarına yardımcı olur." (38) Aile, klan, komşuluk, millet gibi sosyal guruplar dinin toplumda taşıyıcılarıdır. Özellikle aile her zaman ve her toplumda daima dini fonksiyonları yerine getirmiştir.

Din çok güçlü ve sıkı bür şekilde toplumu ve sosyal düzeni etkilemiştir. Bu konuda Enver Özkalp şöyle demektedir. "Din toplumun bütünlüğü ve devamlılığı için yardım eder. Toplumun üyelemine güç şarlar karşısında varlığını sürdürmeye destek olur. Dua etmek insanın sıkıntı ve baskılardan kurtarır ve rahatlatır. Dini törenler toplumsal dayanışmaya yardım eder ve bütünlüğü kdrur. İnsanın belirli kurallara uyarak kendini disipline etmesine, denetlemesine yardımcı olur. Bireyler arasında birleşme ve dayanışma sağlar." (39) demiştir.

(38) Nihat NİRÜN, y.a.g.e. sf:10

(39) Enver ÖZKALP, Davranış Bilimlerine giriş. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir 1986-1987, sf:105

6-Din ve Ekonomi İlişkisi

Sosyoloji, insanın sırf ekonomik şahsiyetlerin bile ekonomik faktörle izah edilemeyeceğini belirtir. Faydanın, değer, paranın, emeğin, değişimin, mülkiyetin sosyal kavramlar olduğunu ifade eder. Değer içinde sosyal tasavvur gerekir. Birşey, klasik ekonomiye göre "a-Bize sağladığı faydaya b-Bol veya kıt oluşuna c-0 şeye harcanan emeğe göre değer kazanır. Bunlar en alt sınırdaki bir değer anlayışını doğurur. Değer için sosyal tasavvur şarttır. Örneğin-Domuz eti yemenin dince yasaklandığı bir toplumda, bu etin ekonomik değeri yoktur." (40)

Weber din ile ekonomik olaylar arasındaki ilişkisinin tahlilini yapar. Ona göre "Din ile ekonomi karşılıklı bir birine bağlıdır ve her birinde birçok şartların tesirindedir." (41) Ancak Weberin metodu değişken olarak aldığı faktörünün ekonomik, ve diğer bütün sosyal olaylar üzerindeki tesirini anlamak olmuştur. Bunları anlamak için dinlerin ekonomik ahlakını inceler. Dinlerin teolojik taraflarını incelemeyi ön plana almaz. Bir dinin kendi mensuplarından istediği pratik davranış şekillerini ele alır. Ekonomik ahlak, birçok faktörün sonucudur. Ama Weber sayısız bu faktörlerin incelenmesini imkansız görür.

(40) Yümnü SEZEN. y.a.g.e. sf:10

(41) Max WEBER. Porotestan Ahlaki ve Kapitalizmin Ruhu, (çeviren, Zeynep ARUOBA) Hil Yayını. İstanbul 1985 sf:127

Esas itibari ile daha açık görünen tarafı sebebiyle onu, dinin bir ürünü olarak almayı dener. Din ile ekonomik olaylar arasındaki korelasyonu araştırır. Örneğin Protestanlık ile son asrın gelişen ekonomik olayı kapitalizm arasındaki korelasyon, Webere göre şöyledir. "Modern kapitalist toplumda iş rast gele birşey olmayıp, hayatın bütün sorumluluklarını, kabiliyet ve kendini vermeyi gerektiren bir din gibidir. İş herşeyden önce hayatın tanrı tarafından yazılmış kendi içinde gayesidir. Saint Poul'un-çalışmayan yememelidir. Cümlesi herkes için geçerlidir!"(42)

Bu konuda ideal tip ona göre "Vakit nakittir. Zaman paradır. Para parayı çeker. Ciddi hesaplar her işte zaruridir. Muntazam davranış ve namusluluk iş çabasında zaruridir. İyi bir ödeyici herkesin ve cüzdanın efendisidir."(43) Çizgisi doğurultusunda hareket edenlerdir.

Fazla olmamak üzere teknik bilgilere girersek, ekonomi ile diğer sosyal hayat arasında bağı daha fazla açıklığa kavuşur. Ve sistemler arasındaki farklar görünür hale gelir. Üst sistemlere bağlı olmak üzere ekonomide üç tip göze çarpar. a-Pazar ekonomi sistemi, b-Otoriter ekonomi sistemi, c-İslam ekonomi sistemidir.

(42) Max WEBER. y. a. g. e. sf: 127

(43) Max WEBER. y. a. g. e. sf: 38

a-Pazar Ekonomi Sistemi

"Liberalizm,kapitalizme yol açmıştır.Geleneklere nadiren yer verir.Gelenekcilik,prekapitalizm (Kapitalist öncesi)çağın hayat felsefesinin bir köşesi kabul edilir."(44)Temel felsefesi ekonomik insandır.Aşırı ferdiyetçi ve rekabetcidir.Kapitalizm'de her şey ticaret metaadır.

b-Otoriter Ekonomi Sistemi

"Marksizm menşeylidir.Oteriteye yer veren her ekonomi anlayışını buraya sokmamalıdır.Geleneklere yer vermez.Diyalektik maddeci geleneğine bağlıdır.Aşırı cemaatcidir.Ferdiyete ve pazar mekanizmasına müsaade etmez.Her sahada müdahalecidir."(45)

c-İslam Ekonomi Sistemi

İslam itikadı,hukuku ve ahlakına dayanır.Geleneklere yer verir.Fakat zannedildiği gibi gelenekçi değildir.Pazar bazı kayıtlarla bağlıdır.İşbirlikçidir ve sosyal ahlaki sorumluluk,islami şahsiyet üzerine kuruludur."İslamın ekonomik hayata tesiri emir ve yasaklar şeklinde önce bir çerçeve çizerek başlar,yardım esastır.Mirasın bölünme şekli belirlenmiştir.Zekat mecburidir.Faiz yasaktır.İçki kumar dıyer şans oyunları,domuz eti yasaktır.İsraf gösteriş tüketimi yoktur." (46)Emir ve yasaklar fert ve toplum şuurunda,insan tabiatı ile birleşerek ekonomik hayata şekil verir.Fertlerden sonra sorumluluk yüklenen devlettir.

(44)F.Sabri ÜLGENER.Zihniyet Aydınlar İzimler.Mayaş

yayınları,Ankara,1983 sf:39

(45)Yünni SEZEN.y.a.g.e.sf:109

(46)Yünni SEZEN.y.a.g.e.sf:110

7-Bilim ve Din İlişkisi

Bilim ve din,hakikatı anlaması,doğuru olanı bulma,onu yaşama mutlu olmak için kuran,sılet ve vasıtalarını bulma bakımlarından bir birlik gösterirlerki bunu herkes bilir.Ancak bunu yetki,metod,üslup,nufus sahası yönlerinden farklılık arz etmektedir.

Ferdinand Buissan,dini şöyle tanıtmaktadır.
 "a-Zihni bakımdan gerek tarihi ve gerek nazari bir takım iman ve akidelerden,b-Hissi bakımdan ibadat,vecd,delilsiz ve isbatsız inanma,dua gibi heyecan,c-Ameli bakımdan ferdin,silenin ve toplumun manevi idaresine uygulanabilen bir takım kurallardan,ibarettir."(47)

Buissan,din ile ilim arasındaki ilişiyi ve sınıırı ele alırken,dini tarifdeki ikinci esas üzerine ağırlık vermiş,bu bakımdan bilimede bir sınır çizmesini kabul etmiştir.His ve kalbin dışında kalan şeyler ilmin nufus sahasına bırakılabilir.Fakat ilmin üstün gerçekleri topladığı hatırlanmalıdır.diğer "sonsuzluğa açılmış bir pencere gerçi bizi sonsuzluğa sahip kalmaz,fakat nede olsa sonlunun hapsinden kurtarır.sonluluk ilmi demek olan deney,akıl ve zekanın tümü olmadığı gibi insanda yalnız akıl ve zekadan ibaret değildir."(48)İlim insana idealist ve sosyal bir şekilde faydalı olacaksa,dinin yardımı olmadan bunu yapamaz.

(47)A.Adnan ADIVAR.Tarih Boyunca İlim ve DinHareket

Yayınevi İstanbul 1968 sf:33

(48)A.Adnan ADIVAR.y.a.g.e.sf:33

8-Din ve Teknoloji İlişkisi

Din ile teknoloji ilişkisi, din ile ekonominin ilişkisi gibi eşya dolayısıyla bir ilişki dedir. Ama biraz farklıdır. Ekonomik olay daha çok hayattır. Zaruri gereksinimlerden başlayıp genişleyen bir hayattır. Teknolojik hayat, maddi kültür dediğimiz kültür hayatının bütünlüğüne dahildir. Bu bakımdan din ile olan bağıllığı biraz farklılık arz eder.

"Kültürün çeşitli bölümleri aynı zamanda değişmezler. Maddi kültür değişir maddi olmayan bölümleri din, sanat, örfler, hiç olmazsa bir an değişmeksizin kalabilir. Bundan maddi kültür ile maddi olmayan kültür arasında bir ahenksizlik olduğu sonucu çıkar. Örneğin, endüstri devrimi sonucu, son yüz yılda maddi kültür büyük ölçüde değişti. Fakat aile kurumumuz, birçok sosyal ve politik organizasyon biçimleri muhafaza ediliyor ve bugün maddi kültürüne iyi uymamıştır." (49)

Acaba yegane ilerleme ilim sahasında ve sadece tesirli icatlarda teknoloji sahasında olsaydı, bu dünya kurulabilirmi ? Sanayileşmenin zaferi aynı zamanda kalbin ve hayalin gücünün eseridir. Toplumların iyilik ve yüksek ve kabiliyet temin edildiğini sırf sayı ve miktara göre ölçülen şeylere bağlayamayız.

(49) P. Alexonrowitch SOROKIN. y. a. g. e. sf: 252

Bugün dünya ekonomik ve ilmi olduğu kadar, manevi ve estetik bir temele de sahiptir. Çokluk ekonomisinin başlıca kaynaklarından biri manevi ve ahlaki ilerlemedir. İnsanın hür iradesi ilahi lutfu aramış. Atalarımız fiziki ve biyolojik alemlere ait bilgileri artırmaya çalışmışlar, aynı zamanda insanı bir bütün olarak mükemmelleştirmenin yollarını da aramışlardır.

Maddi medeniyet, bir bakıma maddi sınırlı veya modern kültür deyebileceğimiz teknolojinin baktığı saha, kültürün en çok dünyevileştiği sahadır. Madde insan zekasına ve bu yolla hayatına katılmıştır. Freyer şöyle der. "Sırf dünyevi davranışlardan bile bir kimsenin dindar olup olmadığını hatta hangi dine mensup olduğunu anlamak kabildir. Dinin etrafında dünyevileşmiş sahaların teşkin ettiği geniş bir daire vardır. Lâkin din insanlara emirler vererek onları hakimiyeti altına alma kudretini kaybetmedikçe kültür hayatının merkezi kalmakta devam eder." (50)

Fert bir dine iman etmek de ise, ona şahsiyetinin tamamı ile bağlanmış demektir. Yüksek dinlerin insan şahsiyetinin en içte bulunan tabakalarına kadar girer. Burada yerleşmesi olayından bugüne kadar bir değişiklik meydana gelmemiştir.

(50) Hans FREYER. Din Sosyolojisi (Çeviren, Turgut Kalp-süz). A.Ü. İlahiyat Fak. Yayını, Ankara, 1964 sf:75

İlkel inançlarda da din cemaat içinde üst sistem idi, çünkü bütün cemaat müessesesine yön veriyordu. "Onların hiçbir bayramı yokturki aynı zamanda dini bir mânâ ifade etmesin" (51) İlkel dinlerde bu mânâda dini bir üst sistem sayabiliriz. Evrensel dinlerde, örneğin İslamîyette bu ve buna benzer davranışlar gözlenebilir. Şöyleki: Cemiyetin şu veya bu şekilde bir sanatı olduğuna göre İslamîyet inceltir. İslam aykırı olan unsurlar varsa ayıklar fakat üslup yine o cemiyetindir.

Elbette cemiyetlerde İslamın dışında kalan bir hayat bulunur ve bunlarda kendimize hastır. Kültür hayatına dahildir. Ferdi ve sosyal olarak bunlarıda yaşarız. Yani cemiyetin hayatında şuurlu dışlık vardır. Halbuki İslamîyet hayatın ekseri yönünü, iman, ibadet, yardımlaşma kuralları, kazai hükümler şuurudur. Kültür hayatı ise aynı zamanda şuur dışı olanlarada mücehhezdir. İslamîyet bunları dahi yukarı çekmeye kendine yaklaştırmaya çalışır.

"Yüksek dinlerin teolojik hususlar dışında çok zengin bir fikri muhtevası vardır. Din hayatın bir sürü ehemmiyetli meseleleri ile alakalı hel tarzları insanları ilgilendiren çeşitli hususlar ve problemlerle karşı tutum ve davranışları ihtiva eder." (52)

Bu nedenledirki semavi dinler diyerlerinden farklı olarak insanın bütün işlerini ayarlar.

(51) Hans FREYER. y. a. g. e. sf: 71

(52) Hans FREYER. y. a. g. e. sf: 72

BÖLÜM:III

TÜRKİYE'DE DİNİ YAPININ DURUMU

1-Cumhuriyet Öncesi Dini Yapı

Doğum anından ölüme kadar,kişinin toplum içerisindeki yaşantısının her safhasını kesin denetimi altında tutan islam dini,hukuk alanında olduğu kadar ekonomik alanda da yön verici,sınırlandırıcı buyrukları içermektedir.Mutlak hakim ve yöneticinin Allah olduğu bir topluma,yine Allah tarafından,neyin doğuru,neyin yanlış olduğu kesin olarak belirtilen ve ne yapılması gerektiğini emreden bir kurallar dizisi indirmiştir.

Dinin genellikle sosyo-ekonomik koşulların oluşturduğu beşeri ihtiyaçlara,sosyo-ekonomik koşulların yansıttığı sosyo-kültürel yapı içinde yer alarak cevap verme çabasında olan bir değer sistemi olduğu belirtilmiştir.Bu anlamda din ancak belirli bir kültür yapısı içerisinde egemen olacaktır.Bu nedenle günümüzdeki dini yapıyı anlayabilmek için,dinin Osmanlı İmparatorluğunda ne tür bir rol oynadığını,kaynağını hangi toplumsal güçlerden aldığını incelememiz gerekmektedir.

Bizde dine bağlı devlet yapısının İmparatorluk devrinin bir ürünü olduğunu söyleyen Ali Fuat Başgil bu konuda şöyle demektedir."Osmanlı devleti kuruluşunda islami bir devlet olmuş ve son günlerine kadar yine dine bağlı kalmıştır.Osmanlının dini vasfı özellikle Yavuz Sultan Selimin Halife ünvanı aldıktan sonra temâ olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu bütün dünya müslümanlarının başı olmuştur.Devletin Anayasası şeriat,hükümet ve idare ise saltanattır.Halifenin görevi şeriat kanunlarının emir ve hehilerini yerine getirmektir.Bu kanunların hiçbir hükmünü terkedemez ve gösterdiği yoldan dışarı çıkamaz.Geçen asrın ikinci yarısından öncesine kadar Türkiye'de bu düşünce ve sistem hüküm sürmüş ve devlet hayatı bu düşünceye göre ayarlanmıştır."(53) O sürettedir ki bütün teşkilat,kanon ve nizamlarıyla devlet dine bağlanmıştır.

Cumhuriyet öncesi osmanlıda görülen dini yapı görüldüğü gibi dine dayalı,din kuralları ile idare edilen bir yapıdadır.Bu 1876 da ilan edilen Kanunu Esasiye teminatına kadar devam etmiştir. Bundan sonra hem şeri hukuk hemde beşeri hukuk uygulanmaya başlamıştır.

Cumhuriyet öncesi dini yapı,tanzimat'dan sonra,bu her iki hukuk'da uygulanıyordu.Bu idari mekanizmalarda ikiliği doğurmuş,idarede aksamala yol açmıştır.Bunun sonucu olarak hukuki boşluk doğmuş ve bu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.Bundan sonra din işlerinin devlet işlerinden ayrılması düşüncesi ortaya çıkmıştır.

(53)Ali Fuet Başgil.Din ve Laiklik.Yağmur Yayınları,
İstanbul 1985 sf:188

2-Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Dini Yapı

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında dini Yapı, Büyük Millet Meclisi hükümeti kuruluncaya kadar Ankara'da meydana gelen ilk meclis tarafından, 1921'de yapılan ilk kanunda din ve şeriat kanun üstü bir kıymet olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet devrine ait bu ilk anayasanın yirminci maddesinde Büyük Millet Meclisinin vazifeleri arasında şeriat kanunlarının esas tutulması lazım geldiğini ileri sürmüştür. 1923'de yapılan ve Cumhuriyeti resmileştiren 364 numaralı anayasa'da resmen bir devlet dini kabul edilmiş ve ikinci maddede Türkiye Devletinin dini-din-i İslamdır."(54) denilmiştir. Din ve devlet bağılılığı kabul edilmiştir.

1924'de ikinci Büyük Millet Meclisi iki büyük kanu kabul etmiştir. Biri "Şer'iyeye ve Evkaf vekaletinin kaldırılması ile yerine Diyanet İşleri Başkanlığını kuran 429 sayılı kanundur. İkincisi ise o zamanki Türkiye'de değişik idarelere bağlı çalışan eğitim müesseselerini birleştirip bunların tek elden idare eden kanun Fevhid-i Tedrisat kanunu kabul edilmiştir."(55)

Daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonraki gelişmeleri ise Ali Fuat Başgil şu şekilde anlatmaktadır.

(54)Ali Fuat Başgil.y.a.g.e.sf:188

(55)Ali Fuat Başgil.ya.g.e.sf:189

"Şer'îye ve evkaf vekaletinin ilga eden kanun bu vekaleti kaldırdıktan sonra (mad 2) din ile dünya işlerini ayırmış ve dünya işlerini kanunlaştırmış selahiyetini T.B.M.Meclisine, kanun icrası ve infazı selahiyetinde onun teşkil edeceği hükümete verilmiştir.(mad.1) Din işlerine gelince aynı kanun bu işleride sırf itikat ve ibadet ahkâmıyla dini müesseselerinin idaresi için başvekalete bağlı olmak üzere devlet merkezinde bir Diyanet İşleri Reisliği kurmuştur. Diyanet işleri Reisi Başvekil tarafından seçilip inha olunur ve Cumhurreyisi tarafından tayin edilir.(mad.3) Diyanet işleri Reisliği Başvekalet bütçesine mülhak bir bütçe ile idare olunur.(mad.4) Demidir!"(56)

Görülüyorki üzerinde durulan kanunla Türkiye'de din ile devlet işleri bir birinden açık olarak ayrılmıştır.Devletindünya işlerinde, dinde itikat ve ibadet hükümleriyle dini müesseselerin idaresinde selahiyetli kılmak suretiyle din ve devlet ilişkilerini ayırmıştır.Fakat bu kanun din ve devlet ilişkilerinin ayrılışında devletin Diyanete karşı bağımsız hale getirmesine karşılık, dini devletin kontrolüne almış ve bunu uygulamak içinde, Diyanet İşleri Başkanlığının bütün personelini hükümetin emrine vermiştir.Kısaca din devlete karışmayacak ama devlet dine karışacak ve kontrol edecektir.

3-Türkiye'de Lâiklikle İlgili Gelişmeler

Türkiye'de lâiklikle ilgili gelişmelere geçmeden önce kısaca laiklik nedir ? Onunla ilgili bir tanımlama yapmak gerekmektedir.Lâiklik:İmanın yerine aklın hakim olmasıdır.Siyasi iktidarın,dini otoritenin devlet otoritesine,devlet otoritesinin de dini otoriteye karışmamasıdır.Daha değişik bir açıdan bakılırsa dini hizmetlerin devlet eliyle yürütülmemesi,bütün sosyal kurumların dinden ayrılıp dünyevileştirilmesi,insan aklına göre şekillenmesidir.Bu kısa tanımlardan anlaşılacağıgibi laiklik ilkesinin kabulü ile din ve devlet olmak üzere iki otoritenin varlığı kendiliğinden ortaya çıkmış olur.

Lâiklik bu olduğuna göre,lâiklik ne değildir? sorusuna şu karşılığı vermek olanaklıdır.Devletce yürütülecek lâiklik,dinlerin yerini alabilecek yeni bir dogmalar sistemi,vatandaşlar için kabulü mecburi bir inanç sistemi değildir.lâiklik dinsizlik de değildir.

Bu konuda Lozan Barış Konferansında 18 Aralık 1922'de pazertesi günü Azınlıklar Alt Komisyonu Oturumunda Rıza Nur şu konuşmayı yapmıştır." Öte yandan Türkiye bir devrim yapmış,halifelikle devletin ayrılığını ilan etmiş ve ülkesindeki teokratik monerşiye son vermiştir.Böyle davranılmakla,Türkiye kelimesinin tam anlamına çağıdaş ve lâik bir devlet olmuş ve bunun sonucu olarak da,dinle devlet kesin olarak birbirinden ayrılmıştır.

Bundan başka din işlerine devletin karışmasını ve korumasını istemek, demokratik yeni Türk hükümetinin kabul ettiği lâiklik ilkesine de aykırı olacaktır. Türk hükümeti, öteki hükümetler gibi, din azınlıkları üyelerinin dinlerinin gereklerini yerine getirmelerine karışmaz."(57)demektedir.

3 mart 1924 tarih ve 429 sayılı Şer'iyeye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılması ve Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasına dair olan kanunun birinci maddesine göre "Türkiye Cumhuriyetinde Muameleatı nassa dair olan ahkamin teşhi ve infazı, T.B.M.M. ile onun teşkil ettiği hükümete ait olup, din-i mübin-i islamin bundan meade, itkat ve ibadete dair bütün ahkam ve mesailinin tedaviri ve müessebatı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis edilmiştir!"(58)

Bu madde Türkiyedeki dini yapının durumu ve lâiklik bakımından çok önemlidir. Çünkü İslamiyet genel hatları ile kurallar, inanma ve fiiller'den oluşmuştur. Bütün dünya işlerini içine toplayan kurallara ait kanun koyma ve kanunları yerine getirme yetkisi T.B.M.M. ile Onun Hükümetine veriliyordu. Dini oterite dünyevi kanunlarda, kanun koymayacağı gibi, devletde islam dininin, ibadet ve itikadıyla alakalı kanun koyamaz ve üzerine baskı uygulayamaz demektir.

(57) L. Sehfa MERAY! Lozan Barış konfaransı! A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayını, C.1. Kitap 2, Ankara 1970 sf:161

(58) Nail ASLANPAY. Diyanet İşleri Basanlığı Kurulusu, Diyanet Yayınları, Ankara 1973, sf:5

Genellikle Türkiye'de İslam dini devlete bağlanmıştır,devletin emrine girmiştir.Yani lâiklik,devlette bağılı din sistemi şeklinde kendini göstermiştir.Tabii bu yalnız İslamiyet içindir.Bu kanunlar diğer dinleri bağlamıyor onlar serbestir.9-7-1961 tarih 334 sayılı Anayasanın 154.maddesi"Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı özel kanunla gösterilen görevleri yerine getirir."(59)denilerek dini otoritenin genel idare içinde yer aldığını ve devletin emrinde olduğunu bir anayasa emri haline getirmiştir.

Bütün bu düzenlemeler,Türkiye'de İslam dinine ait hizmetlerin,İslam dini ile ilgili bir teşkilat tarafından yürütülmesine engel olmuştur.Dini otorite devletin emrindedir.Dini hizmetler de en aza indirilmiştir.Adeta sadece namaz kaldırmaya ait görevler verilmiştir.Bunlara namaz kaldırma memuru gözüyle bakılmıştır.

Lâikliğin Türkiye'de bu şekilde uygulanmasının nedenlerin Ahmet Mumcu şu şekilde açıklamaktadır.
"Ancak bir nokta bizim sistemimizde dikkati çekmektedir.O da İslam dininin ibadete ilişkin hizmetlerinin devlet eliyle yürütülmesidir.Bu ilk bakışta lâiklik ilkesiyle bağdaşmaz gözükmektedir.Gerçek'te Başkanlığa bağılı,Diyanet İşleri Başkanlığı.imam, müezzin,vaiz gibi din hizmetlerinin atanmasını,görevden alınmasını yönetir.Onlara aylık verir.

(59)Suna İKİLİ,Türk Anayasa Metinleri-Senedi İttifakdan Günümüze,Türkiye İş Bankası Yayını.Ankara 1988 sf:224

Böylece islam dininin ibadete ilişkin hizmetleri, devlet memurluğu olan din adamlarınca yürütülmektedir. Halbuki yurdumuzdaki başka dinlerin bütün hizmetleri, o dinlerin üyesi vatandaşlarımızca oluşturular cemaatlerce yürütülmektedir."(60)Devle örneğin yurdumuzdaki Hıristiyanların hiçbirinin dinsel inançlarına karışmamaktadır.

İslam dininin ibadete ilişkin hizmetlerinin devlet eliyle yönetilmesinin nedeni, laiklik ilkesinin korunmasını sağlamaktır. Nufusumuzun yüzde doksan beşinden fazlası müslümündür. İslam dininin laikleşmesi devrinin zararına olurdu, bu nedenle din işlerinin cemaatlerce yürütülmesi, devletin gözetimini aşabilirdi. Bu nedenle din görevlilerinin sıkı bir devlet denetimi altında bulunmaları, lâiklik ve devrimin korunması için gerekli bir koşuldun.

Son olarak 1982 Anayasa'sınının 136.maddesinde, genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusundadır. Özel kanunlarla gösteriler kanunları ve görevleri yerine getirir. Bu kanunlardan birkaçı şunlardır.

1-İslam dininin inançları ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek

2-Din konusunda toplumu aydınlatmak ve insanlara yol göstermek

3-İbadek yerlerini yönetmekve memurlarını kontrol etmektir.

(60)AhmetMUMCU.Tarih Açısından TürkDevriminin Temelleri ve Gelişimi.İnkilap ve Aka Kıtapevi Yayını,İstanbul 1979 sf:140

4-Diyanet İşleri Başkanlığının Yapısı

22 Haziran 1935'de Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatı ve vazifeleri hakkında ilk olarak bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre "Diyanet İşleri Reisliği teşkilatı kurulmuş, bu reisliği idaresi altında merkezde müşavere heyeti, zat işleri müdürlüğü, yazı işleri müdürlüğü ve mushaflar tevfiik heyetinden, taşrada müftü, müsevvit ve dersi'amlardan mürekkebtir. Merkez taşra teşkilatı kadroları toplamı 1080 idi. Ayrıca Müftü seçimi de şöyle olurdu: Mütülük boşaldığında vilayetlerde valilerin, kazalarda kaymamakamların reisliği altında, mahallindeki, dersiam, vaiz, imam-hatipler ile belediye azası ictimada ederek müftülük için lazım gelen ilim ve fazilete haiz zevat arasından gizli reyile üç kişi seçerler ve merkeze bildirirler. Layık kimse bulunmazsa doğrudan reislik makamınca gerekli vasıflara haiz müftü tayin olunur." (61)

Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatı, Bir Başkan, başkan yardımcısı, müşavere ve dini eserler inceleme kurulu, zat işleri, sicil ve levazım müdürlüğü ile müftülüğe bağlı teşkilatlardan oluşmaktadır. Nihayet 1965 yılında 633 sayılı Diyanet Teşkilatı Kanunu çıkarılmıştır. Günümüzde de bu kanun hala geçerliliğini korumaktadır.

5-Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine

3 mart 1924 tarihinde 429 sayılı kanunla Başbakanlığa bağlanmış olan Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ki bütün cami ve mescitlerin tekke ve zaviyelerin idaresi, imam-hatip, vaiz, Müezzin ve kayyumların dışındaki hizmetlerde başkanlığa verilmiştir. 429 sayılı kanunun diyanet işlerine verdiği yetkileri yorumlayan ve değerlendiren Niyazi Berkes şöyle demektedir. "Bu kanuna göre Hıristiyanlıktaki durumdan farklı olarak bir din toplumunun ruhani lideri değildir. Bu kurum ve başındaki makam bir dogma, bir mezhep, bir ilahiyat doktrinini benimseyerek inanmaları, onlara uyma zorunluluğu koyamaz. İslam dinini yorumlama yetkisi olmadığı gibi devlet kanunlarını ve tüzüklerini din açısından yorumlama yetkisinde yoktur." (62) demmiştir.

Buna göre diyanet teşkilatının hiçbir ruhani vasfı yoktur. Çalışma sınırı çok kısıtlı, konuşma hakkı elinden alınmış ve genel müdürlük durumunda bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı veya mensuplarından birinin ilgili Devlet Bakanlığından izin almadan konuşması olanaksızdır. Hürriyeti olmayan, zabıta hizmeti gören idari bir teşkilattir." (63) demektedir. Laik bir ülkede zaten Diyanete gerek yoktur.

(62) Niyazi BERKES. Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı

Yayınları, İstanbul 1978 sf:526

(63) İsmet GİRİTLİ. Amme İdaresi Teşkilatı ve Personeli

Ö.P.T. Yayını Ankara 1987 sf:55

6- TÜRKİYE'DE DİN ADAMLARININ GÖREVLERİ

a) Müftülerin Görevleri:

- 1-İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili işler yürütmek,
- 2-İbadet yerleri ile kurslar yönetmek, düzenlemek ve denetlemek,
- 3-Va'z, hutbe ve konferansla, toplumu din konusunda aydınlatmak,
- 4-Toplumun din konusunda aydınlatılacak konular hazırlamak,
- 5-Dini bayramlarda törenler düzenlemek,
- 6-İbadete açılacak camilere gerekli izini vermek,
- 7-Başkanlık yayınlarını tanıtmak ve satışını yapmak,
- 8-Cami avlularında islama uymayan durumları düzenlemek,
- 9-Camilerde gerektiği zaman teberru için izin vermek,
- 10-İhtiyaç duyulduğunda hizmet içi eğitim açmak,
- 11-Dini günlerde ve aylarda programlar yapmak.
- 12-Kadrosuz köylerle ilgili işlemleri yürütmek.
- 13-Camilerin onarımı ile ilgili işlemleri yürütmek,
- 14-Camilerin yer ve şekillerini, kıblesini tesbit etmek,
- 15-Cami eşyalarını korumak için gerekli işlemler yapmak,
- 16-Din adına kullanılacak binaların yapımını üstlenmek,
- 17-Görev alanı ile ilgili yektili makamlarca verile işleri yapmaktır.

b) İl ve ilçe müftülerinin ortak görevleri

- 1-Başkanlığı temsil etmek, hizmetleri etkili hale getirmek,
 - 2-İzine ayrılanın yekine vekalet etmek,
 - 3-Müftülük yıllık çalışma programı hazırlamak,
 - 4-Dini konularla ilgili soruları cevaplandırmak,
 - 5-Müftülük görev alanına giren konularda başkanlığı aydınlatmak
 - 6-Personeli, görevlendireceği kimselerle denetlemek,
 - 7-Sicilleri düzenlemek, stejerlikleri kaldırmak,
 - 8-Hutbe ve vaz konuların tesbit etmek, verebileceklerin ayarlamak
 - 9-Başkanlığın yayınların takip edip, kendisinde yazmak,
 - 10-Müftülükçe yapılacak personel imtihanına katılmak,
 - 11-Camilerin açılışını, zekat, fitre gibi konuları belirlemek,
 - 12-Müftü yardımcılarında görev taksimatı yapmak,
 - 13-Hafızlık bitirme imtihanlarında görev almak,
 - 14-Haç ve umreye gideceklerin işlemlerini ayarlamak.
- gibi daha birçok görev ve sorumlulukları yapmaktır.

(6) Neviüttü ÖZANİ. Din Görevlilerinin El Kitabı Sabır yayını,
 sahife:4 1987 İSTANBUL

- 1-Müftülük işlerinde, müftüye yardımcı olmak,
- 2-Gerektiğinde müftüye vekalet etmek,
- 3-Görevlendirildiği toplantılara katılmak,
- 4-Personelin görevlerinde düzeni sağlamak,
- 5-Hazırlanan yazıları kontrol ve parafa etmek,
- 6-Gerektiğinde vaz ederek irşat da görev almak,
- 7-Vaz ve mukabele konularına taslek hazırlamak,
- 8-vaz programlarının uygulanmasında müftüye yardımcıdır,
- 9-Çağırıldığı kurs,seminer toplantılarına katılmak,
- 10-Aday yada stejer personele yardımcı olmak,
- 11-Görev alanı ile ilgili konularda verileni yapmaktır.

d) Kayyum ve memurun görev ve sorumlulukları

- 1-İmam başkanlığında cami temsil heyeti oluşturmak,
- 2-Cami ve mescid adına kumsara koymak ve harcamak.
- 3-Yerli ve yabancı turistlere ücretsiz yardımcı olmak,
- 4-İzinsiz vaz ve para toplamaya müsedde etmemek,
- 5-Camiye abdest için terlik alıp ve korumak
- 6-Vaz ve hutbeler için cihazları hazır bulundurur,
- 7-Belirli saatlerde camileri açık tutmak zorunludur,
- 8-Birden fazla görevli bulunan camilerdeki görevliler başka camilerden izine ayrılanların yerine verilebilir,
- 9-Görev haftalık nöbet çizelgesine göre yapılır,
- 10-Temizlik hergün öyleden önce cumalarda sonra yapılır,
- 11-Cami görevlileri cuma günü dışında olmak üzere haftada bir gün tatil yapar ve bunu camiye yazılı olarak asılar,
- 12-Müftülerin emirlerini ve bildirimlerin insanlara duyurur,
- 13-Genel mevzuata uymak zorundadırlar.

e) Va'zın Görevleri

- Va'z: Camilerde ve topluca ibadet yapılan yerlerde, toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla yapılan dini bir öğüttür. Bu görevi yapan kişiye vaiz denir. Görevleri ise şunlardır.
- 1-Topluca ibadet yapılan yerlerde vaz etmek,
 - 2-Cezaevi, hastane, fabrika gibi yerlerde vaz etmek,
 - 3-Gerektiğinde kur'an kurslarında ders vermek,
 - 4-Müftülük de sınav kurulunda görev yapmak,
 - 5-Çağırıldığında kurs ve seminere katılmak,
 - 6-Gerektiğinde müftüye vekalet etmek,
 - 7-Camilerdeki eksiklikleri müftüye bildirmek,
 - 8-Görev alanı ile ilgili konularda emirleriyle iş yapmak,
 - 9-Haftada en az dört defa vaz etmek, özel aylar harıçtır.

İmam-hatiplik peygamber'in en önemli dini fonksiyonlarından biri idi. Müslümanların ilk imam hatibi olmuş, sağlığı elverdiği sürece cami'de müslümanlara namazların kıldırması, cuma ve bayram hutbelerini okumuştur. Peygamberin vefatından sonraki dönemlerde cami imam hatipliği müslüman toplumlarda çok önemli bir din hizmeti olarak kabul edilmiştir. Bugünde bütün İslam ülkelerinde imam hatiplik çok önemli bir din hizmeti olarak kabul edilmektedir.

Müslümanlar, imam hatiplerin görevlerini liyaket ve ehliyetle yürüten kişiler olmalarına çok dikkat ve titizlik gösterirler. İmam hatiplerin bilgisine, mesleki yeterliliğine, ahlak ve faziletine güvenilir kişiler olması istenir. Özellikle müslüman Türk toplumlarının bu konulardaki titizlikleri fevkeladedir. Bu nedenle müslüman bir toplumda imam hatiplik hizmeti yapacak kişilerin, iş ve meslek hayatına hazırlanmaları için gerekli dikkat ve titizliğin gösterilmesi gerekir. Aksi takdirde toplum yetersiz imam hatibi görevden uzaklaştırır. Meydana gelen boşluğu kendi gelişmiş güzel olanakları ile doldurur.

Halen imam hatiplik hizmetine en az imam hatip liselerini bitirmiş olanlardan Diyanet İşleri Başkanlığına devredilmektedir. Başkanlık bunları mesleki yeterlilik tesbiti için mülkatta tabii tutarak KUR'AN Kursu öğreticiliklerine, imam hatipliklere atamakta, yahutta hizmet için eğitim kurslarına göndermektedir.

"İmam hatiplerin büyük çoğunluğu ilkokul mezunudur. Altmış bin din görevlisi bulunmaktadır. Sekiz bin dokuz yüz on dokuz kadro fiilen boştur. Son bilgilere göre imam hatip liselerinden mezun olanların en az %36 sı kendi meslekleri ile ilgili alanlarda ^{görülmektedir} almamaktadırlar. Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarında alanlar ise; İlk fırsatta Kur'an Kursu öğreticiliği ve imam hatiplik gibi hizmetlerden ayrılmaya, murakıplık, müftülük ve memurluk gibi merkez kuruluşlarda herhangi bir büro hizmeti ve benzeri görevlere geçmeye çalışmaktadır. Her yüz imam hatip lisesi mezunundan altmışdördü'nün kendi mesleği ile ilgili alanlara girdiği görülmektedir." (66)

Bütün bunlar gösteriyor ki din görevlilerine toplumda gerekli saygınlığın verilmediğini ortaya koymaktadır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile "Daru'l Hilafetü'l Âliye meâ-reseleri" kapatılarak 1924'de dört yıllık imam hatip mektepleri açıldı.Sayıları 29'a ulaşan bu okullar,zaman zaman açılanlar kapananlar ola ola 1930'lara vardı.Talep yok denerek son kalan istanbul ve kütahyadakiler de kapatıldı.

1948'de imam yetiştirmek için Kur'an kursları açıldı.61 ilde açılan bu kurslar ilk öğretim genel müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösterecekti.Orta okum mezunları alınacak ve on aylık kursdan sonra mezun olacak ve çeşitli dini görevlere atanacaklardı.Bu kurslar 13 ekim 1951 gün ve gn.md.kom.601 sayılı kararla ilkokula dayalı yedi yıllık imam hatip okullarına dönüştürüldü.Bu okullar eğitime devam etti,1958'de ilk mezunlarını verdi.

"İmam hatip okullarının ismi daha sonra imam hatip lisesi olarak adı değiştirildi.Mezunları da bütün üniversitelere girme hakkını kazandı. İmam hatip lisesi mezunlarının girebileceği yüksek islam enstitüsü açıldı.Program olarak bir türlü rayına oturmayan bu okulların sayısı yediye ulaştığında değişik bir programla ilahiyat fakültesine dönüştürüldü.Önceden bir tane bulunan ilahiyat fakültesi sayısı sekize ulaştı Bugün için Türkiye'de dini eğitim yapan müesseselerin sayıları 1988 yılı sonu itibarı ile şöyledir.İlahiyat fakültesi 8, İmam hatip lisesi 375,Kur'an kursu 3700 dür."(67)

Okul binaları halkın kurduğu dernekler tarafından yapılır. Zaten fakir eile çocukları rabet ediyordu.Halk derme çatma yurtlar kurdu,içinde bu vatanın evladına hizmet veriyordu devlete yük olmadan binası yurdu ve çok kere talebenin giyim kuşamında,hatta öğretmene yurt belleticiliği teminiyle bile destek oluyordu.Bu osmanlıların kuruluşundan Kanuni sultan süleyman dönemine kadar,din hizmetleri ve din ulaması tamamen müstakil ve halkın ya da kendilerinin sağladığı imkanlarla barınıyordu.Bu serbesti içinde gerçekten büyük din bilginleri yetişmiştir.İdarecilere yağcılık yerine,uyarıcı ve yapıcı istişarelerle faydalı olmuşlardır.Bunun nedeni ise ekonomik bağımsızlıklarını kazanmış olmalarıdır.

9-İmamlık VE Müezzilik

a)Müezzinlik

Her dinin kendine özgü ibadeti vardır. İbadetsiz din olmaz. İbadetlerde kendilerine ayrılmış birer vakitte yapılır. Her dinde ibadet vakitlerini bildirmek için çağırılırdır. İşşamda da bu çağırılırdır ezan okumakla yapılır. Ezan, vakitlerin ilanı ile birlikte yapılacak ibadetler için toplanılması bakımından gereklidir.

"Namaz vakitlerini bildirmek için ezan okumaya müezzinlik, ezan okuyana ve diğer görevleri yerine getirene de müezzin denir. Müezzin, namazı cemaatle kılmaya ait Allahın davetini, yine onun adına okuduğu ezanla insanlara duyurur." (68)

b)İmamlık

Bazı namazlar tek olarak, bazıları da toplu olarak kılınır. Cuma ve Bayram namazları toplu kılınır. Cemaatla kılınan namazda kendisine uyulan şahısa imam denir. Bu göreve de imamlık denir. Özellikle farz namazları, imamla cemaat beraber kılarlar.

Az veya çok bir insanın topluluğunda günde beş defa dini bir ortam ve havada karşılaşma durumunda bulunan imam-hatiplerin cemaatle ilişkileri cami içi ve cami dışında sürecektir. Çünkü imamlık sosyal bir görevdir. İmamda bu görevin sahibidir. İmamlık Peygamber mesleğidir. Müslümanlıkta devlet başkanına imameti kübra denilmektedir.

(68) İrfan Gündüz. Hittabet ve Mesleki Uygulama. Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara 1985 sf:86

c) İmam'ın Görev ve sorumlulukları

- 1-Cami ve mescitlerde,vakit namazları ile,cuma,bayram,teravih ,cenaze namazlarını kılmak,
- 2-Uygun görülen hutbeleri cuma ve bayram günleri okumak,
- 3-Cematı dini konularda aydınlatmak,
- 4-İsteyen kimselere kur'an okumayı öğretmek,
- 5-Vakit namazlardan önce ve sonra kur'an okumak,
- 6-Dini gün ve gecelerde mevlüt ve kur'an okumak,
- 7-Müezzin ve kayyum yoksa onlarında görevini yapmak,
- 8-Camileri zamanında açarak ibadet edilmesini sağlamak,
- 9-Camilerin eşyalarının korunmasını sağlamak,
- 10-Görevli olduğu camide müezzin ve kayyumu denetlemek,
- 11-Çağırıldığı kurs,seminer toplantılarına katılmak,
- 12-Minare ve cihazları ibadet dışı maksatla kullanmamak,
- 13-Gerektiğinde cenaze teşhis ve tekfin işlerini yapmak,
- 14-Namaz vakitlerinden önce camiyi açmak,
- 15-Yerli ve yabancı ziyaretçilere yardımcı olmak,
- 16-Görevli komisyonlarda irşat görevi yapmak
- 17-Görev alanı ile ilgili konularda verilen emirleri yapmak,

d) Müezzin'in Görevleri

- 1-Beş vakit namaz için ezanı abdestli,zamanında okumak,
- 2-Farz namazlardan önce kamet getirmek,
- 3-Ezanı ayakta,kibleye dönerek,yüksek sesle okumak,
- 04-Tekbirleri gerekiyorsa açıktan almak,
- 5-Ezan okurken iki parmağını kulağına kapamak,
- 6-Ezan ve kamet yaparken cemaatle konuşmamak.
- 7-Cemate eğiticive öğretici öğütler de bulunmak,
- 8-İlmını, ahlakını,huyunu ve sesini güzelleştirmek,
- 9-Yaşayışı ile cemate örnek olmak
- 10-Camiyi vakitlerde açık tutmak,diğer zamanlarda kapamak,
- 11-Kamet getirmek,huzurlu ibadet yapılmasını sağlamak.
- 12-Camilerin genel temizliğini yapmak ve vekaleten imamlık,görevini yapmak
- 13-Müezzin makam,mevki,şöhret,servet gibi suflı bir menfaat,için değişmez.Allaha gerçek kul olur.Gayesi çevresini hoşnut etmek değil Allahı hoşnut etmektir.

10-Din Görevlilerinin Eğitim'deki Yeri

Yurdumuz'da yaygın din eğitimi ailelerde, camilerde, kur'an kurslarında, radyo ve televizyonda, basılı yayınlarda, dernek, öğrenci pansiyonu, yaygın eğitim kursu ve benzeri yerlerde yürütülmektedir. "Hutbe ve vaazlar, toplumu din konusunda aydınlatma amacı ile yürütülen geleneksel yaygın eğitim vasıtalarıdır. Her iki hizmette 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun birinci maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir." (70)

Bilindiği gibi bu madde gereğince islam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek görevi Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Geniş halk kitlelerini aydınlatmakta vaz ve hutbelerin rolü büyüktür. Vaaz ve hutbelerin birleştirici bütünleştirici fonksiyonları vardır.

Camiler ibadet eîme özelliği yanında, din eğitiminin verildiği, iman, ibadet, ahlak gibi insanın ruhen ve bedenen işlendiği, bir bakıma halk eğitiminin en geniş biçimde yapıldığı, toplu eğitim merkezlerinin başında gelmektedir. Din eğitiminin pratik yönde olduğu kadar teorik yönde de verimli hale getirmek, Müslüman halkın din kültürü âle birlikte, günümüz ilim anlayışının verilmesi, camilerde olmaktadır.

(70) Hamdi Mert "Yaygın Eğitim'de Din Eğitimi" Atatürk'ün 100. Doum Yılında, Türkiye'de 1. Din Eğitimi Semineri İlahiyat Vakfı Yayını, Ankara 1981 sf:37

11-Din Eğitiminin Geleneksel Yeri Cami

Toplumların tarihi ile uğraşan bir kimse, insanların ruhlarını, düşünce ve tavırlarını bir amaç yönünden eğitime çabasında olan bir takım rehberlerin mürşitlerin, yol göstericilerin olduğunu görür. Bugün toplumsal yaşamımızda çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin manevi eğitimi üzerinde etkin rol alanlar, okullarımızda öğretmenler, okul dışında ise din görevlileridir.

Eğitin bir bütündür ve onun etkisinin yoğun olduğu yerler okullar ve camilerdir. Her ne kadar amaçları değişik olsada her ikisinde de öğretmen-öğrenci etkileşimi gibi, camide de hatip ve ona muhatap olan cemaat vardır. "Din insanı kendi kendisiyle karşı karşıya getirir. Kişinin birlikte yaşadığı insanlara bakış açısını değiştirir. Camilerin kişiler arası ortak davranışların geliştirilmesinde ve kişilerde dinsel yaşantıyı doyurabilmesinde en etkin bir yer olması gerekir. Onun için camide ki vaazların bilgiye ve davranışlara yön verecek yükseltici bir niteliği bulunması ideal bir amaçtır." (71) Vaaz dinleyenler içerisinde bir huzur ve rahatlık duyarlar. Bunlarla sosyal kavrayışın birleşmesi, dinin yetişkin eğitiminde sevinilecek bir çıkış açacaktır.

Camiler aynı zamanda "Dinsel duygu ve davranışları geliştiren, cemaat eğitiminin kazanılmasını sağlayan temel aktivitedir." (72)

(71) Neda ARMANER, Hitabet ve Dini İrsat Üzerine. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara, 1964 sf:15

(72) Neda ARMANER. y.a.g.e. sf:169

12-Din Görevlilerininin Toplumdaki Yeri

Bugün Türkiye, geri kalmışlık çemberini henüz kıramamış ülkeler arasında bulunmaktadır. Geri kalmışlık çemberini kırabilmek için, güçlü atılımlara gereksinim vardır. Toplumumuzda var olan maddi-manevi bütün olanakların harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu amaca ulaşmak ancak toplumun tabanını teşkil eden geniş halk kitlelerinin kalkınması ile gerçekleşebilir .

Bilindiği gibi camiler ve buralarda görev yapan imam-hatipler, müslüman Türk toplumuna sürekli bir eğitim fonksiyonunu yerine getirmektedir. Müslüman bir toplumda herkes çevresindeki cami mektebinin devamlı öğrencisidir. Bütün müslümanlar camilerde hem ibadet ederler, hemde dini ve dünyevi bilgileri öğrenirler. Mahalle ve köylerdeki camilerde görev yapan imam-hatiplerin toplum hayatımız bakımından fevkalade önemli fonksiyonları vardır.

Bir toplum, ancak ona yön veren iyi yetişmiş halk önderleri ile güçlü olabilir. Kalkınmasını bu önderlerin olumlu çabaları ile gerçekleştirebilir. Bu gerçeğe sosyal araştırmalar çok açık bir şekilde ortaya koymuştur. Toplum yapımız itibari ile geniş halk kitleleri ile en iyi ilişkileri kurma şansına sahip olan halk önderlerimiz imam-hatiplerdir.

Bu nedenledir ki din görevlilerininin bu fonksiyonunu yerine getirebilmeleri için iyi yetişmiş, aydın, çağdaş, modern din adamları olmaları ^{ile} gerçekleşir.

BÖLÜM: II**DİN GÖREVLİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI****1-ADAYLARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER**

Bu araştırma; Sivas ili merkez ilçesinde 1989 yılında (şubat-mart)"Din Görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Sosyolojik Bir Yaklaşım"la incelemektir. Din görevlilerine uygulanan anketler değerlendirilerek önemli görülen kısımlar tablolar halinde hazırlanmıştır. İl merkezinde bulunan 140 din görevlisinden 130 u ile görüşme olanağı bulunmuştur. Genellikle ankete katılanlar cami imamları ve müezzinlerdir. Bizzat araştırmacı tarafından camiler tek tek gezilerek anket uygulanmıştır. Din görevlilerine uygulanan anket verilerinden şu şekilde bilgiler elde edilmiştir.

Anket'de yerleşim birimi olarak "Doğum yeriniz neredir?" biçimindeki birinci soruya verilen yanıtların dökümü tablo-1-a; da görüldüğü gibidir.

TABLO:1-a

YERLEŞİM BİRİMİ OLARAK DOĞUM YERLERİ

Yerleşim Yeri	Sayısı	%
Kent	68	52.3
Kasaba	33	25.3
Köy	16	12.4
Başka	13	10
TOPLAM	130	100

Din görevlilerinin yerleşim yeri bakımından doğum yerleri, %53 ü kent doğumlu, % 25 i ise kasaba doğumludur. Bunları % 12 ile köy doğumlular izlemektedir. Başka bölümünden elde edilen % 10 luk veriler ise Sivas ili dışından gelip, burada görev yapan din görevlileri yer almaktadır. Sivas ili dışından gelenlerinde kent doğumlu oldukları saptanmıştır. Elde edilen genel verilere anketlerin tamamına çok yakın oranda % 81 i kent doğumludur. Genel bir kanı olarak din görevlilerinin geleneksel toplum yapısının özelliklerini taşıyan, köy kökenli oldukları sanılırken, yapılan incelemelerden elde edilene verilere baktığımızda bunun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Böyle bir sonucun çıkmasındaki en büyük faktör nüfus müdürlüklerinin kentlerde olmasıdır. Nüfus cüzdanı alırlarken kent doğumlu olarak yazılmıştır. Köylerde sağlıklı olanakları iyi olmadığından, doğumların kent'de yapılmış olmasının etkileri de vardır.

Din görevlilerinin yaş guruplarının dağılımlarına tablo;1,b-de görüldüğü gibidir.

TABLO;1-b

<u>YAŞ GURUPLARINA GÖRE DAĞILIMI</u>		
<u>Yaş Gurupları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
20-24	15	11.5
25-29	35	26.9
35-39	18	13.8
40-44	23	17.6
45-49	13	10.0
50 ve yukarı	9	6.9
30-34	17	13.3
Toplam	130	100

Din görevlilerinin yaş guruplarına göre dağılımları, %26.9 oranında 25-29 yaşları arasında yığılma göstermiştir. Bunu % 17.6 ile 40-44 arasındakiler, % 13.8 ile 35-39 ve % 13.3 oranında 30-34 arasındakiler izler. Yaş guruplarında birleştirme yapılacak olursa din görevlilerinin, %71.6 sı ile 25-44 yaş guruplarında toplandıkları ve orta yaşlarda buldukları söylenebilir.

Din görevlilerinin genel durumdaki yaş guruplarının ortada ve biraz ortanın üzerinde olmasının nedeni, il merkezinde görev yapabilmek için köylerde birkaç yıl çalışmış olmak şartından dolayıdır. Genellikle belli bir tecrübeden sonra il merkezinde görev yapabilme olanağına kavuşmaktadırlar.

Din görevlilerine uygulanan anket sonuçlarından da anlaşıldığı gibi, nüfusun genç ve dinamik kısmında buldukları saptanmıştır. Nüfus, niceliksel durumuyla toplumun hacmini belirlerken niteliksel yönüyle de insan ilişkilerinin akışını etkileyebilmektedir, Nüfus hem kültürün oluşturucusu ve hemde uygulayıcısı ve taşıyıcısı konumundadır.

Bu nedenle din görevlilerinin nüfusunun ve yaşlarının incelenmesi, toplumsal yapı içerisindeki yerlerinin anlaşılması ve saptanması için gereklidir. Yapılan araştırma sonucunda din görevlilerinin faal nüfus içinde yer alması önemli bir olaydır.

11-DİN GÖREVLİLERİNİN AİLE YAPILARI

1-AİLE:

Aile,bütün toplumlarda var olan evrensel bir olgudur.Ailenin evrensel niteliği,onun toplumsal işlevinden ileri gelmektedir.Ailenin işlevleri,insan neslinin üretilmesi ve devam ettirilmesi,çeşitli kurallar sistemi yoluyla aile üyelerinin aile içi ve aile dışı ilişkilerini yönlendirmesi ve nihayet bir sosyalizasyon birimi olarak toplumsal ilişkiler sistemini görece bir denge içinde sürdürülmesine olanak sağlayan bir kurumdur.

Bu özellikleriyle aileyi "içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği,topluma hazırlanma-hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde ceryan ettiği,cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği,eşler ve ana-babalarla çocuklar (aile biçimine göre başka yakınlar)arasında belirli ölçüde içten,sıcak güven verici ilişkilerin kurulduğu,yine içden toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az yada çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur."(73)şeklinde tanımlayanlar bulunmaktadır.

Aileyi sosyal bir birlik olarak görenler olduğu gibi ekonomik bir olgu şeklinde değerlendirenlerde bulunmaktadır.Yaklaşımlar ne olursa olsun bütün tanımlar ailenin,gerek içindeki ilişkilere ve gerekse toplumsal işlevlerine göre kurumlaşmış olan,toplumu temsil yeteneğine sahip en küçük toplumsal birimdir.

(73)Özer OZANKAYA,Toplum Bilime Giriş,A.Ü.S.B.F.Yayını,Ankara 1984,sf:281

Toplumsal yapı içinde önemli bir yere sahip olan aile kurumu, toplumbilimin önde gelen uğraşı alanlarından biridir. Bu nedenle birçok toplum bilimci, aile ve aile biçimleri üzerinde önemli çalışmalar yapmıştır. Yapılan çalışmalarda farklı aile tanımları ve aile biçimleri kullandıkları görülmektedir. Toplumsal yaşamın ana biçimlerinden olan aile toplumdaki topluma ve aynı toplumda farklı gelişme ve değişme aşamalarında, değişik özellikler ve yapılar gösterir. Genellikle geleneksel toplumdaki aile ile sanayileşmiş bir toplumda aile anlayışı ve aile biçimleri ister istemez bir birinden farklı olacaktır. İşte bu nedenlerden dolayı farklı aile tanımları ve aile biçimleri ayrıma gidilmiştir. Bütün kurumlar gibi ailede toplum yapısından etkilenmiş bu etkilenme nedeniyle farklı gelişme düzeylerinde olan toplumlarda farklı aile tiplerine rastlanılmıştır.

Günümüzde aile bir takım yapısal değişiklikler geçirmiştir. Geleneksel geniş aile yerini karı-koca arasındaki ilişki ve çocuklardan çekirdek aileye bırakmıştır. Eşler arasındaki ilişkilerin iyi düzenli ve uyumlu olması hem kendilerinin, hemde yetiştirdikleri kuşağın ruh sağlığını olumlu etkileyecek ve dolayısıyla bu durum toplumla olan ilişkilerine de yansiyacaktır.

Zamanımızda çok yönlü durum ve ilişkilerin toplamı olarak düşünölmeye başlanan aile, birçok ölkelerde, toplumbilimcilerin dikkatini çekmekte ve çeşitli açılardan ele alınarak araştırmalara konu olmaktadır.

Ancak araştırmacılar aileyi daha çok biçimsel yönü, yahutta proplemli ve çözülmüş olduğu hallerde ele almıştır. Halbuki çok yönlü durum ve ilişkilerin toplamı olarak düşünölmeye başlanan aile, bireyin içinde mutlu yada mutsuz olacağı statik bir kurum olmaktan çıkmış, bireyler ve toplumların iletişim potansiyelini etkileyen dinamik ilişkiler zinciri haline gelmiştir. Bu görüş araştırıcıların aileye yaklaşımında bir takım değişiklikler getirmiş ve aile ilişkilerine yönelik ağırlık kazanmıştır.

Aileyi ortadan kaldırmak tüm toplumu yıkmak demektir. Ailenin fonksiyonlarına el atmak da sakıncalıdır. Son yıllarda İskandinav ve A.B.D. de çeşitli nedenlerle evlenmeleri geciken gençler karşı cinsden arkadaşlarıyla bir arada oturmaktadırlar, bu Dünya çapında üniversal olması halinde, toplumun çekirdeği ve en önemli kurumu olan aile için büyük bir tehlike olabilir.

Aile, evlenme kan ve evlatlık edinme bağlarıyla bir birine bağlanmış aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, oynadıkları çeşitli roller çerçevesinde birbirlerine etki yapan kendine özgü bir görgüyü oluşturup, kuşaktan kuşağa sürdüren insanlar topluluğudur.

Bugün için ideal aile biçimi olarak gösterilebileceğimiz aile şekli karı-koca ve çocuklardan oluşan, sevgi ve arkadaşlık, ortak ilgiler esasına dayanan monogomik tiptir.

11-AILENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarihsel devirlerde tümten anne egemenliğinin olduğu ailelerden oluşmuş toplumlara rastlanılmıştır. Eğer kadın birçok yetenekleriyle kocasını aşan ailenin güven ve mutluluğu için çalışabilecek becerikli tipdense doğal olarak kadın egemenliğine doğru gidilmektedir. Ancak kadın ne kadar kabiliyetli olursa olsun aile de ikinci planda kalmıştır.

a)Geniş Ataerkil Aile

Eski devirlerde üniversal ve karakteristik olan bu aile şekli özellikle Çin,Hindistan ve Japonyada geçerli idi.Bugün bile köylerde ve kasabalarda yaşayan bir çok insanlarda babanın;karısı,evlenmemiş çocukları,oğullarının karıları ve çocukları üzerinde egemenliği vardır.Babanın ardılı büyük oğuldur.Sonra babanın yerine geçecektir.

b)Küçük Ataerkil Aile

Küçük pederşahi aile,karı,koca,evlenmemiş çocuklardan oluşur.Aile'de erkeğin egemenliği kuşku kabul etmez şekilde kesindir.Bu devirde evlenmeler daima anne ve babaca uygun görülerek ve romantik değil ekonomik faktörlere önem verilerek yapılmaktadır.Evlenme herşeyden önce bir ticari sözleşme şeklindedir.Böyle birleşmelerde elde edilecek mutluluk da ona göredir.İster zengin ister fakir olsun kadın evlenince sadece evinin işlerinden sorumlu idi. Evli bir kadından beklenen,kocasına kendini vermek, evini tertipli temiz tutmak,evde kocanın her türlü istirahatını temin etmektir.

c) Çağdas Demokratik Aile

Ekonomik koşulların değişmesi ve endüstriyel devrim, küçük ataerkil ailenin devrilmesi ve çağdas demokratik ailenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Büyük şehirlerde fabrika ve diğer iş yerlerinde kolayca iş bulan gençler ekonomik bağımsızlıklarını kazanınca ebeveynin çocuklar üzerindeki otoriteleri gittikçe zayıflamıştır. Bunun sonucu olarak gençler eşlerini kendileri seçmeye ve evlenir evlenmez ayrı evler kurmaya başlamışlardır.

Kişilik gelişiminde ilk kaynak ailedir. Aile toplumun temeli ve çekirdeğidir. Yüz yıllar boyunca en ilkel devirlerden beri var olan aileyi ortadan kaldırmak olanaksızdır. İnsan tabiatına aykırıdır.

Biz bu çalışmada aileyi toplumsal yapı içinde bir kurum olarak ele alacağız, ailenin bütün öteki kurumlar gibi, kendisini biçimlendiren, toplum içinde belirli işlevleri vardır. Ayrıca kişiye ve topluma hizmeti yanında bu hizmetler yoluyla toplumun tüm yapısını etkileyen bir kurum olduğunda unutulmamalıdır. Bir toplum içinde bulunduğu toplumsal yapı nasıl sürekli değişiyorsa, toplumsal yapıyı oluşturan kurumlarda öyle değişiyor. Aile bir toplumsal kurum olduğuna göre, değişen toplumsal yapıya bağlı olarak değişmektedir. Bu durum bilim adamlarının değişik aile sınıflama yapmalarına yol açmıştır,

Çekirdek aile, karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile biçimidir. Bazılarına göre çekirdek aile gelişmiş ve modern ailedir. Araştırmada çekirdek aileyi yukarıda belirtilen tanım çerçevesinde ve ayrıca çocuğu olmayan veya yeni evlenmiş çocuksuz aileleride içerecek bir biçimde kullanacağız.

Ataerkil geniş aile, aile başkanı, eş ve evli çocukları, gelinleri veya bir evli oğulu ve diyer bekar çocukları ya da tek evli oğul, gelin ve torunların birlikte oturdukları aile biçimidir.

Geçici geniş aile, aile başkanının kendi ana-babası veya bunlardan birinin bekar kardeşi, karısının bu tür yakınları, ya da her ikisinin diğerk akrabalarının bulunmasıdır.

Parçalanmış aile, ölüm, boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle, karı veya kocadan birinin yada her ikisinin bulunmadığı aile, dul anne ve evlenmemiş çocukları veya büyük anne ve evlenmiş torunları birlikte oturması gibi, ayrıca aralarında evlilik bağı bulunmayan üç arkadaşın ve iki dul kız kardeşin ve bunun gibi birlikte oturduğu birtür eksik aile olarak tanımlanabilen aile çeşidine denmektedir.

Bin görevlilerinin aile yapısı ve bu yapıya bağlı olarak aile biçimleri, Türkiye'nin genel koşullarından ve bu koşulların oluşturduğu aile yapısı ve aile biçimlerinde soyutlanamaz. Bu nedenle elde edilen veriler şu şekildedir.

Din görevlilerinin medeni durumlarına ilişkin veriler tablo;11-de görüldüğü gibidir.

TABLO:11

MEDENİ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMLARI

Medeni durumları	Sayı	%
Evli	112	86
Bekar	18	14
Dul	-	-
TOPLAM	130	100

Din görevlilerinin,% 86 sı evlidir.Bekar olanların oranı ise % 14 dür.Araştırmada anketin evlilere ait çok soru yer alması dikkate alınır, evli olanların oranlarının fazla olması bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Din görevlilerinin ve eşlerinin evlenme yaşları ile ilgili veriler ise tabo;111-de görüldüğü gibidir.

TABLO:111

EVLİLİK YAŞLARI

Evlilik Yaşları	<u>Din Görevlilerinin</u>		<u>Eşlerinin</u>	
	Sayı	%	Sayı	%
15-den küçük	-	-	-	-
15-20	62	55.3	88	78.5
21-25	42	37.5	17	15.1
36-30	8	7.2	4	3.5
30 ve yukarı	-	-	3	2.9
TOPLAM	112 ^X	100	112	100

X:Bekarlar tablo değerlerine dahil değildir.

Araştırmada anket verilerinden elde edilen bilgileri göre, din görevlilerinin evlilik yaşları %55.3 ile 15-20 yaş gurubu arasında yağılma göstermiştir . Bunu %38 ile 21-25 yaş gurubu arasındakiler izler. Yaş gurublarında birleştirme yapılacak olursa %91.3 lük büyük bir çoğunlukla 15-25 yaş gurubları arasında evlendikleri söylenebilir.

Elde edilen verilere göre din görevlilerinin eşlerinin evlilik yaşları %78.5 ile 15-20 yaş gurubu arasında yağılma göstermiştir. Bu oran erkeklerde 15-25 yaş gurubu arasında görülürken, kadınlarda 15-20 yaş gurubu arasında görülmektedir. Bu kadınların evlilik yaşlarının erkeklerle oranla daha küçük yaşlarda olduğunun bir kanıtıdır.

Din görevlilerinin evlilikteki eş sayısı ve şu andaki eş sayıları ile ilgili bilgiler ise tablo; IV-de görüldüğü gibidir.

TABLO:IV

EVLİLİKTEKİ VE ŞU ANDAKİ EŞ SAYILARI

Eş sayısı	Evlilikteki		Şu andaki	
	Sayı	%	Sayı	%
Yok	18	13,5	18	14
Bir	98	75.5	110	85
İki	12	9.5	2	1
Üç	2	1.5	--	--
TOPLAM	130	100	130	100

Araştırmada anket verilerinden elde edilen bilgilere göre din görevlilerinin evlilikteki eş sayısı % 75.5 ile bir eşli oldukları saptanmıştır.

Bunu % 13.5 ile es olmayan,yani bekarlar izlemektedir.Tek eşliliğin dışında % 9.5 ile iki evliler oluşturmaktadır.Bunların iki evli olmalarının nedeni ya eşleri ölmüş veya boşanmışlardır.

Yukarıdaki örneklerden elde edilen verileri kanıtlayacak bir biçimde "Şu andaki eş sayınız nedir?" biçimindeki soruya verilen yanıtta,din görevlilerinin % 85 i tek ešli olduklarını belirtmişlerdir. Araştırma uygulanan deneklerden sadece iki kişinin şu anda iki ešli olduğu saptanmıştır.Hiç evlenmeyen şu anda ešli bulunmayanlar ise % 14 ile bekar olanlardan oluşmaktadır.

Araştırmaya giren din görevlilerinden " Evlilik yeri" ile ilgili bilgiler ise Tablo V-de görüldüğü gibidir.

TABLO: V

EVLİLİK YERLERİ

Yeri	Sayı	%
Köy	46	41
Bucak	4	3
İlçe	20	18
İl	40	36
Başka	2	1
TOPLAM	112	100

Evli din görevlilerinden % 41 Köyde evlendikleri saptanmıştır.Bunu % 36 ile kent takip etmekte en çok bu ikisinde yığılma görülmektedir.

Daha sonra % 18 ile ilçe'de evlendikleri izlenmektedir. Bunlardan başka % 3 ile Bucak % 1 ile başka yerlerde evlendikleri saptanmıştır.

Din görevlilerinin çoğunluğunun köyde evlenmelerinin nedeni; okulu bitirdiği an ilk tayin ve görev yeri olarak köylere gitmeleri ve buralardan ilk vazife almalarından dolayıdır ki, köylerde evlenme fazla olmaktadır. Evlilik olayını geç yapanlar veya hemen okulu bitirip görev alma olanağı bulamayanlar ise evliliği kentlerde veya ilçelerde yapmışlardır.

Evli din görevlilerinin " evlenmelerinde yapılan törenler " ile ilgili verilerin dağılımı ise Tablo; VI- da görüldüğü gibidir.

TABLO: VI

EVLENMEDE YAPILAN TÖRENLER

<u>Törenler</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Resmi Nikah	4	3.5
Dini Nikah	6	4.5
Resmi ve Dini Nikah	40	35.7
Dini Nikah ve Düğün	4	3.5
Resmi Nikah ve Düğün	10	8.9
<u>Resmi, Dini Nikah, Düğün</u>	<u>48</u>	<u>43</u>
TOPLAM	112	100

Din görevlilerinin evlenmelerinde yapılan törenler ve evlenme merasimleri ile birlikte nikah durumları % 43 ile Resmi, dini, nikah ve düğün yaparak bu alanda yaygınla göstermiştir. Bunu % 35.7 ile resmi ve dini nikah izlemektedir.

Daha sonra % 10 luk bir oranla resmi nikah ve düğün,% 4 lük bir oranla sadece resmi nikah veya düğün en az sırayı almaktadır.

Bu verilere göre evlenenlerin dini nikahıda büyük ölçüde yaptırmış olması,deneklerin din görevlisi olması ve dini inançların yaptırım gücünün de devam ettiğinin bir göstergesidir.Sadece dini nikah yapanların azlığı da medeni nikaha da verilen önemi vurgulamaktadır.

Din görevlilerinin "eşleri arasındaki akrabalık durumuna"ilişkin bilgiler ise tablo;VII-de görüldüğü gibidir.

TABLO: VII

<u>AKRABA EVLİLİĞİ YAPANLARIN DAĞILIMI</u>		
<u>Neyi Olur</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Hala kızı	6	33.3
Dayı kızı	2	11.1
Amca kızı	8	44.5
Teyze kızı	2	11.1
TOPLAM	18	100

Evlenmelerde çok görülen ve geleneksel bir tutum olan akraba evliliği ile ilgili sorudan şu yanıtlar alınmıştır.Din görevlilerinden % 82 isi akraba olmayanlarla % 18 i ise akraba olanlarla evlenmiştir.Görüldüğü gibi din görevlilerinin büyük bir çoğunluğu akraba dışı evlilik yapmıştır.Burada bireylerin çevresinin genişlemesinin büyük rolü vardır. Bunun sonucu olarak akraba olmayanlarla evlenmeler artmıştır.

Din görevlilerinin "evlilik de başlık durumu" sorulmuş alınan yanıtlar ise tablo;VIII-de görüldüğü gibi elde edilmiştir.

TABLO: VIII

EVLİLİK'DE BAŞLIK VERİLME DURUMU

Başlık Durumu	Sayı	%
Verildi	68	60.7
Verilmedi	44	39.3
TOPLAM	112	100

Daha çok geleneksel kesimde yaygın olan evlilikte başlık geleneğinin varlığını saptamak amacıyla bu konuda sorulan sorudan şu bilgiler elde edilmiştir. Yukarıdaki verilerden çıkan sonuca göre merkez ilçe din görevlilerinde başlık geleneği % 60.7 sinde evet şeklinde yanıt vererek başlık verdiklerini belirtmişlerdir. % 39.3 ü ise evlenirken başlık vermediklerin söylemişlerdir.

Evlilikte dikkat edilecek noktalar nelerdir? biçimindeki soruya verilen yanıtlar şöyledir.

TABLO:IX

EVLİLİK'TE EŞ SEÇİMİNDE DİKKAT EDİLECEK NOKTALAR

Dikkat Edilecek Noktalar	Sayı	%
Dindar olması	90	69
Soy ve ahlak güzelliği	60	46
Zengin olması	22	17
Sağlıklı olması	10	7
Güzel ve denk olması	22	17
TOPLAM	204	100

Not:Birden fazla cevap verilmiştir.

Evli olan din görevlilerinden "evlilikte eş seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği" sorulmuş, şu şekilde yanıtlar alınmıştır. Bunlar sıra ile % 69 u dindar olmasını, dini bilgilere sahip olan ve dinin gereklerini yerine getiren eşleri seçmeyi yeğlemişlerdir. Çünkü İslam Dini'nin peygamberi Hazreti Muhammed bir hadislerinde "evlilikte dört şart arıyorsunuz demıştır". Bunlar a-Temiz bir aileden gelmiş olmak, soy güzelliği, b-Fiziki güzellik ve sıhhatli olması, c-Zengin olması, d-Dindar ve dini bilgisinin olması; siz dindar olanı seçiniz ki size itaatkar olsun, aile huzurunuz sürekli olsun diyerek dindar olanın seçilmesini yeğlemiştir.

Deneklerden elde edilen verilerden ikinci sırayı % 46 lık yığılma ile soy ve ahlak güzelliği almaktadır. % 17 lik oranlarla zengin olması, güzel ve denk olması, % 7 lik bir oranla da sağlıklı olması eş seçiminde dikkat edilecek noktalar arasında yer almıştır. Bunlardan başka kapalı, eğitilmiş, yabancı yanı akreba olmayan, kız olması ve dul olmamasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Evlilik olayında eş seçimi önemli bir işgal etmesinden dolayı ehemmiyet kazanmaktadır. Eş seçimi gelişi güzel yapılırsa, eşler arasında güvenli, huzurlu bir aile yapısı oluşturmak olanaksızdır. Mutlu bir hayat için eş seçimine dikkat edilmesi gerekmektedir. Huzurlu bir toplum, mutlu aile'lerle, mutlu ailelerde dikkatli eş seçimi ile olanaklıdır.

111-ES SEÇİMİNDE NELERE DİKKAT EDİLİR

Evlenme insan toplumunun en belirgin belirli karakteristiklerinden biridir. Dünyanın neresinde olursa olsun insanların % 90 ı evlenmektedir. Evlenme konusunda ilk ele alınacak konu eş seçimidir. Gerek erkek gerekse kızlar belli bir yaşa geldiklerinde evlenmeyi ciddi olarak düşünmeye başlar ve bütün ömrünü beraber geçirebileceği bir hayat arkadaşı seçmek ister.

Bu nedenle bizde din görevlilerimize bu yönde bir soru sorduk, genellikle islami görüşün eş seçimi-
deki düşüncelerini söylediler. Buna ek olarak, aile görgüsü, mesut bir yuvadan gelmiş olmaktır. Yapılan araştırmalar göstermiş ki evlenmede mutluluğa tesir eden faktörlerden birisi huzurlu bir aileden gelmektedir. Ana-baba ile evlat arasında anlaşmazlıkların olmaması aranır. Ailenin tek çocuğu olmamasına da dikkat etmek gerekir. Vücutca, hisce ve zihni faaliyetleri sağlam sıhhatli olmalıdır. Ailelerinin rızasını alarak evlenmeye ehil duruma gelmiş olmak. Görüş ve mizacı bir birine uyması, genellikle hayat görüşü ve uzun vadeli gayeler yönünden fikir beraberliği olan bir kimse eş olarak seçilmelidir.

Eş olarak seçmek düşüncesinde bulunan kimsenin ailesiyle yakinen tanışmak lazımdır. Bu kimseler sizinde sevebileceğiniz ve arkadaşlık edebileceğiniz tipden kimseler olmalarına dikkat edilmelidir.

Din görevlilerine "kızlarınızı evlendirirken başlık alırmısınız" biçimindeki soruya verdikleri yanıt tablô:X-da görüldüğü gibidir.

TABLO:X

KIZLARINI EVLENDİRİRKEN BAŞLIK ALMA DURUMU

Başlık Alma Durumu	Sayı	%
Almam	110	98.2
Alırım	2	1.8
TOPLAM	112	100

Yukarıdaki verilerden çıkan sonuca göre merkez ilçede başlık geleneği örneklemin tamamına yakın bir oranda % 98.2 i ile kızlarını evlendirirken başlık almayacaklarını söylemişlerdir. Bu durumu araştırmanın Sivas merkez ilçede yapılmış olması nedeniyle normal karşılamak gerekmektedir. Çünkü kentsel yaşamda eski geleneksel yapıdan kalan başlık geleneğinin artık kalkmış olduğudur. Elde edilen verilerde bunu doğrulamaktadır. Geriye kalan % 1.8 lik bir oranda alırım diyenlerde zaten başlık değil, İslamda mehir vardır. Mehir alırım demişlerdir. Mehir, kızlar evlenirken onlara verilen ekonomik olanaklardır. Bunu kocasının dahi kadının izni olmadan kullanma yetkisi yoktur. Bir nevi kadının sigortasıdır.

Kırsal alanın ve geleneksel yapının bin kalıntısı olan başlık geleneğinin kalkması evliliği kolaylaştırıcı ve özendirici bir rol oynamaktadır. Bu evlenme çağına gelipde evlenemeyen gençlerin kötü yollara düşmesini geniş ölçüde önleyecektir.

Evli din görevlileri ile bunların evli çocuklarının "nasıl evlendikleri" sorulmuş alınan yanıtlar tablo;X1-de görüldüğü gibidir.

TABLO:X1

DİN GÖREVLİLERİNİN VE ÇOCUKLARININ NASIL

EVLENDİKLERİNİN DURUMU

Nasıl Evlendikleri	Kendileri		Çocukları	
	Sayı	%	Sayı	%
Tanışıp Anlaşarak	26	23.2	10x	17.8
Görücü Usulüyle	84	75.0	40	71.4
Başka	2	1.8	6	10.8
TOPLAM	112	100	56x	100

x:56 din görevlisinin evli çocuğu vardır.

Gerek din görevlileri gerekse bunların çocuklarında görülen genel durum, gelenekseñ toplum yapısına uygun bir sonuç çıkmıştır. % 75 ile din görevlilerinin ve % 71.4 ile de çocuklarının görücü usulüyle evlendikleri saptanmıştır. Bu durum kentler de dahi hala geleneksel yapının görüldüğünün açık bir örneğidir.

Din görevlilerinde ikinci sırayı %23.2 ve çocuklarında ise % 17.8 oranında tanışıp anlaşarak evlendikleri saptanmıştır. Başka seçeneği ise din görevlilerinde % 1.8 Çocuklarında ise 10.8 dir.

Ailelerde baba otoritesi vardır. Ataerki ilişkileri sürmektedir. Çocuk evlenirken fikrinin önemsenmediği, ebeveynin kararı önemlidir. Geleneksel aile yapısı bu kesimde hala varlığını sürdürmektedir.

Ailenin çekirdek veya geniş aile olup olmadığını saptayabilmek için çocuk sayısına ve durumuna bakmak gerekir. Bu nedenle "aile'deki çocuk sayısı nedir?" biçimindeki soruya verilen yanıtlar tablo; XII-de görüldüğü gibidir.

TABLO: XII

Cocuk Sayısı	Erkek çocuk		Kız çocuk	
	Sayı	%	Sayı	%
Bir	34	38.6	40	44.4
İki	14	15.9	24	26.6
Üç	20	22.7	10	11.1
Dört	12	13.6	10	11.1
Beş	8	9.0	6	6.8
Altı	--	--	--	--
TOPLAM	88	100	90	100

Din görevlilerinin aile yapılarına ilişkin verilere baktığımız da şöyle bir sonuçla karşılaşmaktayız. Din görevlilerinden çocuğu olan aile sayısı 100'dür. Buda toplam denekler içerisinde % 77 oranındadır. Hiç çocuğu olmayan veya yeni evli 12 kişi yani % 10 ile bekar olanlar 18 kişi yani % 13 oranındadır.

Din görevlilerinden çocuğu olanlardan % 44.4 ünün bir kızı, % 38.6 sınıfın bir erkek çocuğu bulunmaktadır. Bunu % 26.6 ile iki kızı olan ve % 22.7 ile üç erkek çocuğu olanlar izlemektedir. Tabloda da görüldüğü gibi erkek çocuk bir den çok olması istenirken sayı oranı olarak kız çocukları daha fazladır. Bu oran Sivas'ın genel yapısına da uygun düşmektedir. Çünkü burada kız nüfusu erkek nüfusünden fazladır.

Deneklere yapılan anket'de "bir aile'de en az veya en çok kaç çocuk olmalıdır?" biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar ve bunlardan elde edilen sonuçlar ise tablo XlIII-de görüldüğü gibidir.

TABLO: XlIII

Cocuk sayısı	En Az		En Çok	
	Sayı	%	Sayı	%
Bir	4	3.5	--	--
İki	24	21.4	--	--
Üç	32	28.5	22	19.6
Dört	6	5.3	14	12.5
Beş	4	3.5	10	8.9
Altı	--	--	8	7.1
Yedi	--	--	--	--
Sekiz	--	--	--	--
Dokuz	--	--	--	--
On	--	--	--	--
Allah Ne Verirse'	42	37.8	46	41.0
TOPLAM	112	100	112	100

Din görevlilerinden % 37.8 i bir ailede en az ne kadar çocuk olmalıdır sorusuna Allah ne verirse yanıtını vermişlerdir. Bunu % 28.5 ile üç ve % 21.4 ilede en az iki çocuk olmalıdır diyenler izlemektedir. Bir ailede en çok kaç çocuk olmalıdır sorusuna, % 41 i Allah ne verirse, % 19.6 üç çocuk, % 12.5 i dört çocuk olmalıdır demiştir. % 8.9 u beş çocuk, % 7.1 i altı çocuk olmalıdır demişlerdir.

IV-DOĞUMDAKİ YARDIMCILAR

Özellikle kadın ve çocuk sağlığı ile ilgili önemli bir husus hiç kuşkusuz doğumlardır. Kapalı toplumlarda bir çok kadının doğum sırasında yada sonrasında hem kendi kendi sağlığını, hem bebeğin sağlığını tehlikeye soktuğu yapılan pek çok araştırma sonucunda saptanmıştır. Bunda doğumlarda yetenekli, deneyimli, uzman kişilerin yardımı olmamasının payı büyüktür. Doğum sırasında deneklerin hangi kanallardan yardım gördüklerini ve bunun radyo ve televizyona açık olma ile bağlantısını son yıllarda çocuklarımızın doğumuna kim yardımcı oluyor? sorusu ile ortaya çıkarmaya çalıştık bulgularımıza göre yardımcıları ebe, doktor, komşu kadın, herhangi bir uzman kişinin yardımı olmaksızın, yada kendi kendine doğum yapanlar gibi oldukça düşük bir orandır. Ancak burada iki husus üzerinde durmak gerekir: İlki ebelerin niteliğidir. Ebelerin bu konuda öğrenim görmüş diplomalı kişiler olması gerekirken tecrübeli kişiler anlaşılmaktadır. İkinci husus hastanelere bu denli yakın olmalarına karşın hiç yardımcısız yada deneyimli komşu kadınların yardımı ile tıp dışı geleneksel yöntemlerle doğum yapma geleneğinin hala var olduğu bir gerçektir.

Sağlık konusunda deneklerin tutum ve davranışları genel olarak modern tıbbın öneminin anlaşılması olduğu söylenebilir.

Sağlık yönünden oldukça geniş ekonomik olanaklara sahip din görevlileri olmasına karşın geleneksel sağlık yöntemlerinde kullanılmakta veya da kullanılması düşünülmektedir. Din görevlileri resmi oldukları için sağlıkla ilgili bütün masraflar devlet tarafından karşılanmaktadır. Teknolojinin bu kadar geliştiği çağımızda ilkel yöntemler kullanmak veya bunları yeğlemek bireylerin değişen topluma ayak uyduramamasını doğurmaktadır. Bu tür saplantılar bireyin hem kendisini hemde diğer kişileri de etkilemektedir.

Din görevlilerine hanımların çocuk yapmaları sırasında, yani doğum anındaki yardımcılarını kimlerdir? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar ve bunlardan elde edilen veriler ise tablo:XLV-de görüldüğü gibidir

TABLO:XLV

<u>DOĞUMDAKI YARDIMCILARIN DURUMU</u>		
<u>Yardımcılar</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Komşu kadın	20	17.8
Ebe	50	44.6
Doktor	20	17.8
Kendisi	10	8.9
Başka	12	10.9
TOPLAM	112	100

Din görevlilerinden eşlerinin çocuk yaparken doğum anında baş vurdukları yerler % 44.6 ile ebeler, % 17.8 ile Doktor ve komşu kadına baş vurmuşlardır. Burada geleneksel yöntemlerden uzaklaşma görülmektedir.

V-AİLE PLANLAMASI

Aile planlaması; çiftlerin istedikleri zaman ve sayıda çocuk sahibi olmak için yaptıkları çaba, düzenleme ve davranışlar dizisi olarak tanımlanabilir. Aile her türlü gereksinme ve kaynaklarını araştırıp, düşünerek, anlaşarak çocuğu sahip olacağına karar verir. Bu tanıma çocuğu olmayan eşlerin çocuk sahibi olmak için gösterdikleri çabalarda girmektedir. Çok sayıda ve kısas aralıklı gebelik doğum ve çocuğun, özellikle anne ve çocuk sağlığı yönünden sakıncaları aile planlamasını zorunlu kılar. Geçim sıkıntısının ve hızlı yaşantının baskısının belirgin olduğu zamanımızda anne-babalar, güçlerini eşan sayıda çocuk sahibi olduklarında, onları bedensel, sosyal ve duygusal yönden sağlıklı yetiştirebilmekte ne kadar başarılı olacakları ve bunun için kendi sağlıklarından neler feda etme durumunda kalacakları düşünüldüğünde aile planlamasının önemi daha da açıkça görülür. Bu yüzden maddi manevi gücü ve isteği dahilinde çocuk sayısı ve aralığını tayin etmek yeni aile planlaması yapmak isteyen ailelere yol göstermek onlara gerekli bilgiler vermek ve böylece gebe kalmayı baştan önleyerek sıradan sağlıklı veya sağlıksız yollarda düşüklere baş vurulmasını önlemek, aile planlaması hizmetlerinin temel amacıdır.

Günümüz toplumlarında bu yönde ailelere hizmet götürme, diğer toplumsal görevler gibi kabul edilmektedir.

Değanın akıntısına kapılmayarak çocuk sayısını her türlü olanaklarına göre sınırlamak isteyen ailelere yardım etmek zorunludur. Bunun için Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında nüfus artışını teşvik eden politikasından 1960 lardan sonra nüfus planlamasına doğru bir eğitimin başlatılması ve 1965'te nüfus planlaması kanununun kabulü ile aile planlaması hizmetlerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında kurulan Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğüne yürütülmesine başlanması karara bağlanmıştır. İnsan toplumlarında rastlanan en geleneksel sosyal kurum olan aile her ne kadar çağımız toplumlarında oluşan hızlı gelişmenin çeşitli baskılarından etkilenerek bir takım yapısal ve fonksiyonel değişikliklere uğramakta ise de, toplumun en küçük birimi olarak önemini sürdürmektedir.

Bireylerin çok yönlü gereksinmelerinin karşılanabildiği en uygun ortam olarak tanımlanan ailenin sağlığı ve mutluluğu kuşkusuz toplumun tümünü etkilemektedir. Sağlıklı mutlu aileler için düzenli çocuk yapmak gerekmektedir.

Sorumuzun başına doğum kontrolü yerine kasıtlı olarak aile planlaması demiş bulunuyoruz çünkü türkçemizde kontrol teftiş anlamına da gelirki bu şekilde ailelere yada isimden ürkme gelmektedir. Artık devlet yapacağımız çocuğada mı karışacak gibi tepkiler yapmaktadır. Halbuki iş böyle değildir. Gaye ana ve bebânın iradesi haricinde dünyaya çıkmak isteyenlere bir dereceye kadar mani olmaktır.

Tıbbı yönden ana ve çocuk sağlığı üzerinde titizlikle durulacak kadar önemlidir. Memleketimizde genç kızlar 13-14 yaşlarında bülüğe ermekte ve hamile kalma niteliğini kazanmaktadır. Sihhatli bir kadında çocuk dünyaya gelebilme kabiliyeti 50 yaşına kadar devam etmektedir. Medini kanun kadınının evlenme yaşını 18 olarak kabul edildiği esas alınırca teorik olarak 30 doğum yapabilir. Bir an için bunun Türkiye çapında her ailede olmasının düşünülürse bu çok büyük artış sağlar.

Doğum kontrolünün memleket çapında her sınıf halk için de serbest bırakılması genetik yani ırkın ıslahi yönünden de semereli olacaktır. Çünkü bugünkü tatbikatında doğum kontrolünü ancak kültürel ve sosyo-ekonomik yönden üst tabaka halk kullanmakta ve dolayısıyla fakir ve kültürü az tabaka diyerlerine nazaran daha suratlı çoğalmaktadır. Bu sayede değe Sağlanacaktır. Ekonomik yöndende nüfus artış hızının düşmesi hayat seviyesini yükseltecektir.

Demokratik yönden bugünkü halimizle ileri dünyaya devletlerine ayak uyduramamış, geri kalmış bir toplum olduğumuzdan ve nüfus artış hızı köyde şehirden, fakir semtlerde, zengin semtlerden fazla olduğundan ileride kalitesiz bir nüfus kalabalığı Türkiye'de demokrasiyi bile tehlikeye düşürebilir. Çünkü insanın marjinal değeri düşer, idarecilerde insana saygı azalır ve durum totaliter rejime kadar yol açar.

Sivas merkez ilçede ki din görevlilerine "aile planlaması kavramından ne anladıkları" sorulmuş alınan yanıtlar tablo:XV-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XV

AİLE PLANLAMASI KAVRAMI

Kavramlar	Sayı	%
Türk ve müslümün nüfusu azaltmadır.	36	27.6
İstemediği zaman çocuk yapmamadır.	20	15.3
Yetiştireceği kadar çocuk yapmadır.	56	43.0
İnsanı dünyaya gelmeden öldürmektir.	8	6.1
Yahudi ve dış ülkelerin propogandasıdır.	6	4.6
Başka	4	3.4
Toplam	130	100

Din görevlilerinden aile planlaması kavramı sorulduğunda su şekilde yanıtlar alınmıştır.% 43 ü yetiştirebileceği kadar çocuk yapıp nüfusu sınırlamak biçiminde algıladıkları,%27.6 sı ise Türk ve müslüman nüfusu azaltma planı olarak algıladıkları görülmüştür.Bunları % 15.3 ile istemediği zaman çocuk yapmama biçiminde,% 6 sı insanı dünyaya gelmeden öldürmek,%4.6 sı yahudi ve emperyalist dış ülkelerin propogandası olarak,% 3.4 ise başka kavramlarla nüfus planlamasını tanımlamışlardır.

Din görevlilerine "aile planlaması uygulamaları" ile ilgili tutum ve davranışları hakkındaki görüşleri tablo@XVI-da görüldüğü gibidir.

TABLO: XVI

AİLE PLANLAMASI UYGULAMA DURUMU

Yanıtlar	Sayı	%
Evet	42	32.3
Hayır	88	67.7
TOPLAM	130	100

Deneklerden % 67.7 si nüfus planlaması yani doğum kontrol önlemleri almadıkları ve bu tür bir tutuma ve uygulamaya karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bunlardan %32.3 ü ise aile planlamasını benimsediklerini ve uyguladıklarını söylemişlerdir. Doğum kontrolünü benimseyenler yani aile planlaması uygulayanlar büyük ölçüde bunu geçim zorluklarının bir sonucu olarak görmüşlerdir. Hayır biz böyle bir şeyi uygulamıyoruz diyenler ve karşı çıkanlar ise, ya bu konuyu yeterince bilmedikleri veya doğru cevap vermekten çekindikleri düşünülebilir.

Deneklere Türkiyede aile planlamasına gerek varmıdır? biçimindeki sorumuza % 62si yoktur yanıtını vermiştir. % 38 i ise vardır diyerek kendi uygulamaları ile ilişkili bir biçimde yanıtlamışlardır. Din görevlileri kendileri din önderleri olduklarından dince pek uygun görülmeyen bu tür davranışlara olumsuz yanıt vermişlerdir. Çünkü İslam dininin peygamberi Hazreti Muhammed bir hadislerinde şöyle söylemiştir. "Kıyamet günü ben ümmetimin, yani beni peygamber olarak kabul edenlerin çokluğu ile övünürüm" demiştir. Bu nedenle din görevlileri böyle bir uygulamaya karşı çıkmaktadırlar.

Deneklerin aile yapıları ile ilgili bilgiler ise tablo:XVII-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XVII

AİLE YAPILARI		
Aile Biçimi	Sayı	%
Çekirdek aile	80	61.5
Geniş aile	30	23.0
Geçici geniş aile	20	15.5
TOPLAM	130	100

Elde edilen verilere göre sivas il merkezi din görevlilerinin aile biçimleri %61.5 ile çekirdek aile, %23.0 ile geniş aile, % 15.5 ile geçici geniş aileye sahiptirler. Başka tür aile yapısına rastlanılmamıştır.

Görüldüğü gibi din görevlilerinin aile yapıları çekirdek ailedir. Kent'de yaşam şartları zor olması itici bir nedendir. Birde kendi doğum yerlerinin dışında görev yapmaları çekirdek ailenin oluşmasına neden olmuştur. Geçici geniş aile bekarlarda ve bazı din görevlilerinin yaşlı anneleri veya kayın valide-leri bulunmaktadır.

Toplumsal yapımız durağan değildir, değişme içindedir. Toplumsal yapımızın değişmesi, bu yapı içindeki kurumları da etkilemektedir. Geleneksel aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru bir değişim vardır. Bu din görevlilerinde % 61.5 tir. Türkiye'den bu oran biraz fazla bir durumdur. Aile yapılarında ki bu değişiklik fonksiyonel olarak zaman içinde akrabalar arası ilişkilerde de görülmektedir.

VI-AİLE İLİŞKİLERİ

Aile'de mevcut ilişkilerin anlaşılması amacıyla bazı sorular sorulmuştur. Bunlar ailede görülen otorite, tutum, karşılıklı yardımlaşma ve değişme eğilimleri ile ilgili sorulardır. Bunlara ilişkin veriler tablo: XVIII-de görüldüğü gibidir.

TABLO: XVIII

HANEYLE İLGİLİ ALIŞ VERİŞİ KİM YAPAR ?

Seçenekler	Sayı	%
Kendim	103	79.2
Eşim	4	3.0
Çocuklarım	6	4.6
Karışık	15	11.5
Başka	2	1.7
TOPLAM	130	100

Din görevlilerininin %79.2 si kendi alış verişi yapıyor, % 11.5 i karışık, % 3 ü eşi ve %4.6 sı çocukları alış verişi yapmaktadır. Tüm ailenin karar alma süreci bir yere aile reisi olan din görevlilerinin ki bunlardan çoktur. Buna göre demokratikleşme eğiliminin ailelerde yaygın olmadığını düşünebiliriz.

Yine otorite örüntüsünü belirleyen bir başka soruya verilen yanıtlarda şöyledir.

TABLO: XIX

AİLE'DE KARAR ALMA SÜRECİNİN DURUMU

Seçenekler	Sayı	%
Kocanın	98	75
Kadının	4	3
Yaşlı erkeğin	22	17
Başka	6	5
TOPLAM	130	100

111-DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİTİM DURUMLARI

Eğitim, en genel anlamda var olan değerlerin, bilgilerin ve becerilerin yataşkin kuşaklara aktarılması, kazandırılması biçiminde tanımlanabilir. Bu geniş anlamda eğitim, önce aileden başlar, sokakta okulda devam eder. Ayrıca dernekler, basın, televizyon gibi kurumlarda eğitim süreci içinde yer alır. Ancak günümüzde eğitim denilince artan ölçüde, okullarda yapılan örgütlenmiş eğitim anlaşılmaktadır.

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantı-yoluyla istendik değişme meydana getirme sürecidir. Çocuğu toplumsallaştırmada aile eğitimi bir araç olarak kullanılmaktadır. Eğitim yoluyla çocuk aile üyelerinin tutum ve davranışlarını özümlediği gibi, dış çevreyle de olumlu ve anlamlı ilişkiler geliştirme olanağı bulmaktadır. Değişen ve gelişen toplumlarda yalnız oku dışındaki süren eğitim yeterli olmadığı ve eğitimin devlet tarafından ele alınması ilkesinden hareket ederek, eğitim ve öğretim konusunda uzmanlaşmış kurumlar okullar oluşturmuşlardır.

Eğitim, bireyin toplumsallaşmasını sağlayan, topluma ilişkin bilgilerin kuşaktan kuşağa aktararak bilgi birikiminin oluşmasını sağlayan ve böylece toplumsal bütünleşmenin oluşmasında ve devamlılığında etken olan toplumsal bir kurumdur. Bilindiği gibi bilgi toplumsal bir olgudur. Yüz yıllımızda hızla değişen teknoloji ve giderek artan bilgi birikimi beraberinde bireysel yada guruplar halinde sürdürülen insan etkinliklerindeki çeşitlendirmiş ve özelleştirmiştir.

Geleneksel eğitimde yalnız bilgi değil aynı zamanda anlamsal, değerler ve davranışsal kültürde aktarılmaktadır. Nitekim erkeklerin erkeksi, kadınların kadınsı tutum ve davranışlarda bulunmaları, bu tür tutum ve davranış kalıplarının görsel yollarla kuşaklardan kuşaklara aktarılmasının bir ürünüdür. Geleneksel eğitim grup ve topluluk içerisinde toplumsal dayanışmayı sağlarken onlara aynı zamanda diğerlerinden ayırt edici niteliklerde kazandırmaktadır. Geleneksel eğitim kanalıyla iletilen bilgilerin, bir takım toplumsal değerlerle yüklü olması kaçınılmazdır.

Örgün eğitim ise tüm toplumsal yapıyı kapsadığından toplumu bütünleştirici etkisinde makro düzeyde gerçekleşmektedir. Kuramsal eğitimle aktarılan eğitime ait bilgiler sistematik olduğu gibi belli bir yöreye ilişkin olmayıp evrensel niteliklere sahiptir. Bu bakımdan örgün eğitim rasyonel düşünme, karar verme ve iş yapabilme yetenekleri artırıcı bir işlevi de bulunuyor.

Bu bakımdan böyle bir ortamda bireylerin toplumsal yapıda var olan tüm teknoloji, bilgi ve insan etkinliklerinden anında haberdar olması beklenir. Çünkü bireylerin bilgisi içinde yaşadıkları toplumun yaşama biçimine ilişkin bilgi, teknik, anlam, değer ve kurallarla sınırlı değildir. Daha geniş eğitim olanaklarına sahiptirler.

Din görevlilerinin eğitim durumlarına ilişkin bilgiler durumu tablo:XX-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XX

DİN GÖREVLİLERİNİN EĞİTİM DURUMLARI

Eğitim durumlarına	Sayı	%
Okur yazar değil	—	—
İlkokul	50	38.6
Orta okul	10	7.6
Lise(f.H.L.)	61	46.9
Üniversite	9	6.9
TOPLAM	130	100

Tabloda da görüldüğü gibi deneklerin % 46.9 u İmam Hatip Lisesi mezunudur. Bunun nedeni din görevlisi olabilmek için günümüzde lise mezunu olma şartı aranmaktadır. Elde edilen verilere göre genç din görevlilerinin imam hatip lisesi çıkışlı oldukları saptanmıştır. Bunu %38.6 ile ilkokul mezunu din görevlileri almaktadır. Bunların çoğu eskiden bu göreve geçmiş olanlar ile hafız olup da müezzinlik yapanlardan oluşmaktadır. Kent içinde bu kadar eğitimi düşük din görevlisi bulunması olumsuz bir durumdur. Çünkü anket yaparken bile eğitilmiş aydın din görevlisinin verdiği yanıtlarla diğerleri farklı olmuştur. Eğitim seviyesi yüksek olanlar daha olumlu bir yaklaşım içinde oldukları gözlenmiştir. Buda toplumu yönlendiren, eğiten, bilgi veren din görevlilerinin ehliyetli kişiler olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Bunları % 8 ile ortaokul, % 6.9 ile de üniversite mezunları izlemektedir. Bu şekilde mezunların, müf-

Din görevlilerinin eşlerinin eğitim durumlarına ilişkin bilgiler tablo XXI-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXI

<u>ESLERİNİN EĞİTİM DURUMLARI</u>		
<u>Eğitim durumları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Okur yazar değil	7	6.2
İlkokul	91	81.3
Ortaokul	8	7.1
Lise	6	5.4
Üniversite	--	--
TOPLAM	112	100

Deneklerin eşlerinin eğitim durumlarına ilişkin veriler % 81.3 ile ilkökul mezunu,% 7.1 ortaokul mezunu,% 6.2 okur yazar değil,% 5.4 ü ise lise mezunu oldukları saptanmıştır.Deneklerin balarının eğitim durumlarına ilişkin veriler ise tablo:XXII-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXII

<u>BABALARININ EĞİTİM DURUMLARI</u>		
<u>Eğitim durumları</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Okur yazar değil	20	15.4
İlkokul	93	71.5
Ortaokul	7	5.4
Lise	10	7.7
Yüksek okul	--	--
TOPLAM	130	100

Din görevlilerinin babalarının eğitim durumlarına ilişkin veriler % 71.5 i ilköğretim mezunu,%15.4 ü okur yazar değil,% 7.7 lise,% 5.4 ortaokul mezunudur.

Deneklerin genel eğitim durumlarından elde edilen verilere göre,din görevlilerinin eşlerinin ve babalarının eğitim düzeylerinin orta ve ortanın altında olduğunu görmekteyiz.Din görevlilerinin eğitim durumlarının yüksek olması,bilhassa genç din görevlilerinin daha eğitilmiş,bilgili,çağdaş oldukları saptanmıştır.

Deneklerin % 69 u nun çocuğu okula gitmekte % 31 nin ise okul çağına gelmiş çocuğu bulunmamaktadır.Bu nedenle din görevlilerinin çocuklarının eğitim düzeyleri ile ilgili bilgiler ise tablo XXIII-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXIII

ÇOCUKLARININ EĞİTİM DURUMLARI

Eğitim durumları	Sayı	%
İlkokul	60	46
Ortaokul	38	29
Lise	24	18
Meslek lisesi	35	27
Üniversite	8	7
Başka	2	1

TOPLAM

Çocuğu olan din görevlilerinin çocuklarının şu andaki devam ettikleri okul oranları % 46 ile ilköğretim,% 27 ile meslek lisesi,% 29 ile ortaokul,% 18 ile lise,% 10 ile üniversiteye devam ettikleri saptanmıştır.

Din görevlileri eğitim ve öğretim de erkek-kız ayrımına ilişkin soruya % 88 gibi büyük bir çoğunluğu "hayır" diyerek okullarda bu tür ayrıma gerek olmadığını, % 12 lik çok az bir oranla da "evet" diyerek, okullarda kız-erkek ayrımına gerek olduğunu söylemiştir.

Bu nedenle deneklere kız-erkek çocuklarına ilişkin istedikleri eğitim düzeyleri ise tablo:XXIV-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXIV

Eğitim durumları	Erkek		Kız	
	Sayı	%	Sayı	%
İlkokul	--	--	20	15
Ortaokul	--	--	12	9
Lise	12	9	8	6
Meslek lisesi	33	25	36	28
Üniversite	85	66	54	47

Toplam

Tablodan elde edilen verilere göre % 66 ve % 47 lik oranlar da çocuklarını üniversiteye kadar okutmak istemektedir. Bunu % 25 ve % 28 lik oranlarla meslek lisesi, % 8 ve % 6 lik oranla da düz lise izlemektedir. Tabloda da görüldüğü gibi din görevlileri erkek çocuklarına sadece ilkokul ve ortaokul okusun yeter diyen olmamıştır. Bu da din görevlilerinin erkek çocuklarının eğitime verdikleri önemi göstermektedir. Kız çocuklarını ise % 15 ilkokul ve % 9 ortaokul okursa yeter demektedir.

Din görevlilerinin çocuklarını okutma nedenleri genellikle bilgi sahibi olarak bir meslek elde edip iyi bir yere gelerek vatana millete faydalı olsun biçiminde özetlemişlerdir. Türkiye'deki eğitim hakkındaki görüşleri ise tablo:XXV-de olduğu gibidir.

TABLO:XXV

TÜRKİYE'DEKİ GENEL VE DİN EĞİTİMİ GÖRÜŞLERİ

Kanılları	Genel eğitim		Din eğitim	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	13	10	7	5
Hayır	117	90	123	95
TOPLAM	139	100	130	100

Tabloda da görüldüğü gibi % 90 ı genel eğitimi % 95 i ise din eğitimini yetersiz bulmaktadır. Din görevlilerine Türkiye'de din eğitimi nasıl olmalıdır? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar tablo:XXVI- da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXVI

TÜRKİYE'DE SIZCE DİN EĞİTİMİ NASIL OLMALIDIR?

Din eğitim	Sayı	%
Özerk olmalıdır	70	53.8
B.E.B.Bağlı olmalı	18	13.8
Diyanete bağlı olmalı	42	32.4
TOPLAM	130	100

Görüldüğü gibi din eğitiminin serbest olmasını isteyenler % 53.8 ile en yüksek orandadır. Bunu % 31.4 ile Diyanete bağlı, % 14 ü de M.E.B.Bağlı olmalıdır diyenler izlemektedir.

IV-MESLEK DURUMLARI

Deneklerin mesleklerini saptamak ve bu konudaki düşüncelerini belirleyebilmek için çeşitli sorular sorulmuştur. Bunlardan ilki din görevlilerine sorulan "mesleğiniz nedir? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar tablo:XXVII-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXVII

DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ DAĞLIMI

Meslekleri	Sayı	%
Müftü	1	0.8
Vaiz	5	3.8
İmam	97	74.6
Müezzin	22	16.9
Kayyum	3	2.3
Başka	2	1.6
TOPLAM	130	100

Din görevlilerinin % 74.6 sı imam,% 16.9 u müezzin,% 3.8 vaiz,% 2.3ü kayyum,% 0.8 i ise müftü'dür. Başka seçeneği ise müftü yardımcısı ve murakıplardır.

Din görevlilerinin babalarına ilişkin bilgiler ise tablo:XXVIII-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXVIII

BABALARININ MESLEKİ DURUMLARI

Meslekleri	Sayı	%
İmam	13	10
Müezzin	2	1.5
İşçi	28	21.5

Memur	15	11.5
Çiftci	64	49.2
Başka	8	6.3
TOPLAM	139	100

Tablodan da anlaşıldığı gibi din görevlilerinin babalarının meslekleri, % 49.2 ile çiftci, % 21.5 i işçi, % 11.5 i memur, % 10 u imam, 1.2 si müezzin ve % 6.3 ü ise başka mesleklerden oldukları saptanmıştır. Genellikle köy kökenli olanların babaları çiftci kent kökenli olanların babalarının meslekleri ise işçi veya memur oldukları gözlenmektedir. Din görevlilerinin % 10 nun babası işi imam oldukları saptanmıştır. Bunun bu derece düşük olmasının nedeni köy kökenli olanların babaları eskiden din görevlisi olsa bile kadrolu imamlık olayı yeni olduğu için, din görevlisi statüsü içerisinde yer almadıklarından çiftci olarak nitelendirilmiştir. Bu da din görevlilerinin babalarının mesleklerindeki dağılımı değişik olarak nitelendirmektedir.

Din görevlilerinin eşlerinin meslek durumları ise % 92 gibi büyük bir çoğunlukla ev kadını oldukları saptanmıştır. % 6 sı dini alanda çalışan memur, geri kalan % 2 si ise başka işde çalışmaktadır. Din görevlilerinin eşlerinin çalışmaması geleneksel yapının bir ürünüdür. Kadının yeri evidir. Kadının görevi çocuklarını yetiştirmektir. Evinin ve namusunun bekçiliğini yapmaktır. Gibi görüşler geçerlidir.

Din görevlilerinden mesleklerinden memnun olup olmadıkları sorulmuş alınan yanıtlar şu şekildedir. Deneklerden % 97 si mesleklerinden memnun olduklarını. % 8 i ise memnun olmadıklarını söylemişlerdir. Bunu diyer bir soru olan "bu mesleği isteyerekmi? seçtiniz soruya verilen yanıtlarda doğrular niteliktedir. Din görevlilerinden % 95 i mesleklerini isteyerek seçtiklerini söylemişlerdir. % 5 i ise istemeyerek seçtiklerini söylemişlerdir.

Deneklerden elde edilen verilere göre "bu mesleği seçmeniz de başkalarının etkisi oldumu ? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar şöyledir. Deneklerden %74 ü bu seçmelerinde başkalarının etkisinin olmadığını söylemiştir. Din görevlilerinden % 26 ü ise başkalarının etkisinin olduğunu söylemiştir. Deneklere bu mesleği seçmenizde etkili olanlar kimlerdir biçimindeki soruya verilen yanıtlar ise tablo:XXIX-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXIX

MESLEĞİ SEÇMELERİNDE ETKİLİ OLANLAR

Etki edenler	Sayı	%
Babası	13	38.2
Annesi	9	26.4
Dayısı	3	8.8
Amcası	5	14.7
Başka	4	11.9
TOPLAM	34	100

Deneklerden mesleklerini seçmelerinde etkiledikleri kişilerden % 38 i babaları,% 26 sı annesi, % 14.7 si amcası,% 8.8 i ise dayısıdır.Tablodan da anlaşılacağı gibi din görevlilerinden bu mesleklerini seçmelerinde en etken rolü aileleri ve yakınları olmuştur.

Deneklere din görevlisi olmasaydınız ne olmak isterdiniz biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar tablo:XXX-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXX

DİN GÖREVLİSİ DIŞINDA İSTENEN MESLEKLER

Meslekler	Sayı	%
Hakim	30	23
Doktor	18	13.8
Öğretmen	50	38.5
Subay	12	9.2
İdareci	8	6.2
Başka	14	9.3
TOPLAM	130	100

Deneklerden % 38.5 i öğretmen,% 23 ü hakim, % 9.2 si subay,% 6.2 si idareci yani parlementer, % 9.3 ü ise başka seçeneğini işaretleyerek,din görevliliği dışında istedikleri meslekleri belirtmişlerdir.Deneklerin çoğunluğunun öğretmenlik mesleğini istemesinin nedeni yeni yetişen genç kuşağı iyi bir şekilde eğitmek istediklerindedir.Diyer isteklerine baktığımız zaman topluma hitap eden idari kadroları istedikleri gözlenmiştir.

Din görevlerinin kız ve erkek çocuklarına ilişkin istedikleri mesleklerle ilgili bilgiler tablo:XXXI-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXI

ERKEK VE KIZ ÇOCUKLARINA İSTENİLEN MESLEK

Meslekler	<u>Erkek için</u>		<u>Kız için</u>	
	Sayı	%	Sayı	%
İşçi	2	1	--	--
Memur	24	19	10	8
Esnaf	10	8	--	--
Din adamı	76	58	--	--
Ev kadın	--	--	102	78
Ebe-Hemşire	--	--	4	3
Başka	18	14	14	11
TOPLAM	130	100	130	100

Din görevlilerinin büyük bir çoğunluğu erkek çocuklarına prestij yönünden saygınlığı olan mesleklerâ isterken, kız çocuklarına aynı duyarlılığı göstermedikleri saptanmıştır. Tablodan da anlaşıldığı gibi din görevlilerinden % 58 i çocuklarının yüksek din görevlisi, % 19 u yüksek memur yani dâreci, % 8 i esnaf olmalarını istemişlerdir.

Kız çocuklarına ise % 78 i ev kadını, % 8 i memur ve % 3 ebe-hemşire olmalarını istemişlerdir. Din görevlilerinin çocuklarına istedikleri eğitim durumu ile meslek durumu arasında bir zıtlık göze çapmaktadır. Eğitim isteklerinde kız-erkek ayrımı pek fazla farklılık arzemezken bunun meslek istemekte böyle olmadığı saptanmıştır.

Deneklerin erkek ve kız çocuklarının öğrenimlerinden ve bunun sonucu olarak seçecekleri mesleklerden beklentilerine ilişkin bilgiler tablo:XXX11-a-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXX11-a

ERKEK ÇOCUKLARININ MESLEKLERİNDEN BEKLENTİLERİ

Beklentileri	Sayı	%
Dinine hizmet etsin	62	48
Milletine faydalı olsun	26	20
Hem dünyasını hemde ahiretini kazansın	26	20
Geliri ve hizmeti geniş	8	6
Toplumda en iyi meslek olması	6	5
Prestiji iyi olduğundan	2	1
TOPLAM	130	100

Tablodan da anlaşılacağı gibi deneklerden büyük bir çoğunluğu çocuklarının meslekleri sonucu beklentileri % 48 lik bir oranla dine hizmet etmeleridir. Genel felsefe ve inanç bu doğrultuda olduğu için hemen yarısına yakını dini ağırlıklı meslek seçmesini istemişlerdir. Bunu % 20 lik oranla Milletine faydalı olsun ve hem bu dünyasını hemde başka bir dünya olan ahiretini kurtaracak meslek seçmesini istemektedir. Daha sonra % 6 lık bir oranla Geliri ve hizmet sahası geniş olduğu için. % 5 i toplumda en iyi meslek olması ve % 1 ise prestiji iyi olduğundan bu meslekleri seçmelerini istemektedirler.

Din görevlilerinin kız çocuklarının mesleklerinden beklentileri ise tablo:XXX11-b-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXX11-b

KIZ ÇOCUKLARININ MESLEKLERİNDEN BEKLENTİLERİ

Beklentileri	Sayı	%
Kadın doktoru veya ebe olsun	9	7
Evde çocuklarına baksın	60	46
Dini kadınlara anlatsın	20	15
Kadının yeri evidir	15	12
Evine ve kocasına baksın	19	15
Sosyal ortam elverişli değil	7	5
TOPLAM	130	100

Tablodan elde edilen verilere göre din görevlilerinden % 46 sı kız çocuklarının evde çocuklarına bakmasını istedikleri,% 15 kadının yeri evidir,% 12 si evinde kocasına baksın,% 15 i Dini kadınlara anlatsın demektedir.Bunu çok az bir oranla % 7 i ile ebe veya kadın doktoru olsun diyenler izlemektedir.% 5 i ise kadının çalışıp bir meslek sahibi olmasına ortamın müsait olmadığını söylemişlerdir.Bütün bunlar gösteriyorki günümüz Türkiye'sinde belirli bir yere sahip olan din görevlilerinde hala geleneksel yapı hakimdir.Bu düşünceyi yıkmak ancak çağdaş aydın din görevlileri ile olanaklı olacaktır.

Deneklere "uygun bir iş olsa hanımınızı çalıştırmıyorsunuz ? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar yukarıdaki bilgileri doğrular niteliktedir. Bu konuda elde edilen veriler tablo:XXX111 - de görüldüğü gibidir. Genellikle din görevlilerine sorulan sorulardan eşlerini çalıştırıp çalıştırmamaları sorulduğunda % 5 i eşlerini çalıştırabileceklerin söylerken % 95 i ise çalıştırmayacaklarını söylemişlerdir. Bu çalıştırmayanların dağılımı ise şu şekildedir.

TABLO:XXX111

<u>ESLERİNİ ÇALIŞTIRMAYANLARIN DURUMU</u>		
<u>Nedenleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Evin işini ancak yapabiliyor	43	33
Kadının yeri evi ve çocuklarına bak	54	42
Kadının kazancı haramdır	20	15
Ortam müsait değil ve kötü	13	10
TIPLAM	130	100

Deneklerden % 33 ü evin işini ancak yapıyor, % 42 si kadının yeri evi ve çocuklarına bakmaktır, % 15 kadının kazancı haram, % 10 u ise ortamın kötü olduğunu söylemişlerdir. Deneklerden elde edilen verilere göre % 18 i kızlarının çalışmasını isterken % 82 i si istememektedir. Din görevlilerinin erkek çocuklarına çalışan bir kadınla evlenmelerini istermisiniz denildiğinde % 82 hayır ve % 18 i evet demişlerdir. Bütün bunlar gösteriyorki din görevlileri kadın-erkek eşitliğini tam benimsememişlerdir.

V-SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI

Bir topluluğun toplumsal yapısını belirleyen ögelerden birisi, o topluluğun sosyo ekonomik hayatı ve ilişkileridir. Topluluk içerisinde oluşan ilişkiler sistemi ve yaşama biçimi de, o topluluğun sosyo-ekonomik hayatını meydana getirmektedir.

Din görevlilerinin sosyo-ekonomik durumlarını saptaya bilmek için oturdukları konut durumunu sorduk, bu konuda elde edilen veriler tablo:XXXIV

TABLO:XXXIV

OTURDUKLARI KONUTUN DURUMU

Mülkiyet	Sayı	%
Kira	63	48.5
Lojman	13	10
Kendisinin	50	38.5
Babasının	4	3
TOPLAM	130	100

Deneklerin oturdukları konut mülkiyeti verilerine göre % 48.5 i kira, % 38.5 kendisinin, % 10 u lojmanda, % 3 ü ise babasının evinde oturmaktadır. Din görevlilerinin yarısının kiracı olmasının nedeni ya buraya dışarıdan başka illerden geldikleri veya buranın kazaları ve köylerinden geldiklerindedir. Bu nedenle ev satın almaya olanaklar elvermediği için kiracılığı zorunlu hale getirmektedir. Kent doğumlu olanların ise oturdukları konutların kendilerine ait olduğu saptanmıştır. Diğer geri kalanların durumu ise camilerin imam evleri bulunduğu lojmanda kalmaktadırlar.

Din görevlilerinin ekonomik durumlarını saptayabilmek amacıyla " toplam aylık geliriniz ne kadardır? biçimindeki soruya verilen yanıtlar ve elde edilen veriler tablo:XXXV-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXV

<u>DİN GÖREVLİLERİNİN TOPLAM AYLIK GELİRİ</u>		
Aylık gelir (T.L)	Sayı	%
200 000 den az	82	63
200 000-300 000	38	29.2
300 000-400 000	6	4.6
400 000 den fazla	4	3.2
TOPLAM	130	100

Deneklerin aylık gelirine ilişkin tablodaki verilere göre en çok yığılma % 63 oranı ile 200,000 den aza olduğu görülmüştür. Bunu % 29.2 ile 200,000-300,000 lira arasında olanların izlediğini görmekteyiz. Genel olarak din görevlilerinin çoğunluğu 150,000 ile 300,000 lira arasında oldukları saptanmıştır. Bu da Türkiye'deki gelir oranının altında bulunmaktadır. Deneklerden % 4.6 sı 300,000-400,000 lira arasında bulunurken % 3.2 si ise 400000 den fazla aylık gelirleri olduğu saptanmıştır. Genellikle 200,000 liranın altında aylık alanlar ilkököl mezunu, 200,000-300000 lira arasında alanlar lise mezunu ve 300,000 den yukarı alanlar iş üniversite mezunu oldukları saptanmıştır. Bu nedenle din görevlilerinin eğitim seviyelerini ve gelirlerini yükseltmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı İlahiyat Fakültesine bağlı iki yıllık meslek yüksek okulu açma girişimleri sürdürülmektedir.

Din görevlilerinin aylık gelir miktarı ile birlikte başka ek geliriniz nedir ? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar tablo:XXXVI-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXVI

MAAŞDAN BAŞKA EK GELİR DURUMU

Gelirler	Sayı	%
Hatim	30	23
Cenaze	64	49
köyden	28	22
Dükkan var	14	11
Örgü yapmak	3	2
Esnaflık	7	5
Eşi çalışıyor	3	2
Hayvan besliyor	8	6
TOPLAM	157	120

X-Bu soruya birden fazla cevap veren vardır.

Deneklerden maaşdan başka ek gelirleri % 49

ile cenaze,% 23 ü hatim,% 22 köyden ,% 11 dükkandan, % 5 esnaflık,% 6 sı hayvan besleyerek etinden ve sütünden,% 2 örgü yapıyor ve eşleri çalışmaktadır.Din görevlilerinden % 14 ü nün ise ek geliri olmadığı saptanmıştır.Tablodanda anlaşıldığı gibi genellikle bütün din görevlilerinin maaşdan başka ek gelirleri vardır.Bu günkü yaşam şartları içerisinde aylık gelirlerinden başka ek gelirleri olmasa zeten yaşama şartları olanaksızlaşmaktadır.Kent hayatına ayak uydurmaları çok zordur.

Din görevlilerinin sosyo-ekonomik yapılarını saptayabilmek ve bu konuda elde edilen verileri kanıtlamak amacıyla "Maddi olanaklarınız nasıl"? diye sordüğümüzda alınan yanıtlar tablo :XXXVII-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXVII

SOSYO - EKONOMİK DURUMLARI

Durumları	Sayı	%
İyi	18	13.8
Kötü	22	16.9
Normal	80	61.5
Başka	10	7.8
TOPLAM	130	100

Tablodan da anlaşılacağı gibi deneklerden % 61.9 u sosyo ekonomik durumlarının normal olduğunu kaderci bir şekilde açıklamışlardır.Yine deneklerden % 13 ü durumlarının iyi olduklarını söylemişlerdir. Din görevlilerinden % 16.9 u ise durumlarının iyi olmadıklarını söylemişlerdir.Deneklerden % 7.8 i ise ekonomik durumlarının ne iyi ne de kötü olduğunu söyleyerek Allah şükür diyerek kaderci bir yaklaşım izlemişlerdir.

Din görevlilerinin ekonomik yapılarını tam olarak saptayabilmek için kullandıkları eşyalarla ilgili sorular yönelttik.Örneğin "evlrinizde günümüz teknolojik aletlerinden hangileri vardır"? biçimindeki sorudan alınan yanıtlar tablo:XXXVIII-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXV111

EVLERİNDEKİ TEKNOLOJİK EŞYALARIN DURUMU

Eşyaların durumu	Sayı	%
Buzdolabı	96	74
Çamaşır makinası	76	58
Müzik seti	36	28
Koltuk	42	32
Televizyon	68	52
Kütüphane	52	40
Video	4	2
Halı	62	48
Bulaşık makinası	—	—
Toplam	494	100

x-Eirden fazla şık işeretlenmiştir,

Din görevlilerinin evlerinde genellikle teknolojinin girdileri olan her türlü modern eşya bulunmaktadır. Bunlar % 74 ile buzdolabı, % 58 çamaşır makinası, % 52 televizyon, % 48 halı, % 40 kütüphane, % 32 koltuk, % 28 müzik seti ve % 2 lik bir oranda ise video'su olanlar bulunmaktadır.

Gelir düzeyleri yüksek olan din görevlilerinde teknolojik aletlerin hepsini de görmek olanaklıdır. Gelir durumlarına göre beyaz eşya dediğimiz temel gereksinimler belli bir süre izlemektedir. Kent yaşama uygun teknolojinin verilerini kullandıkları gözlenmiştir. Ekonomik olanakları zorlayarak bu eşyaları zorunlu bir gereksinim olarak görmüş ve almışlardır.

V1-BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ

Din görevlilerinin genel olarak boş zamanları çoktur. Bu nedenle etkinliklerinde farklılık göze çarpmaktadır. Din görevlileri yaptıkları iş ve meslek olarak günün sadece belirli zamanları mesai yapmakta diğer zamanları ise boş geçmektedir.

Deneklerin bu konuda ki etkinliklerini ortaya çıkarmak için "boş zamanlarınızda ne yaparsınız"2 biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar ve elde edilen bilgiler tablo:XXXIX-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXIX

<u>BOŞ ZAMANLARI DEĞERLENDİRME DURUMU</u>		
<u>Etkinlikler</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Kitap okumak	106	82
Talebe okutmak	44	34
Akraba ziyareti yapmak	30	23
Seyahat etmek	14	11
İşde çalışmak	20	15
T.V.İzlemek	8	6
Spor yapmak	6	5
Başka	2	1
TOPLAM	130	100

Tablodan da anlaşılacağı gibi boş zamanlarında din görevlileri belirli bir iş yapmaktan çok gelişmiş güzel ek işlerle oyalanmaktadır. Din görevlilerinden % 82 si kitap okumam demektir. Okudukları kitapların içerikleri ise mesleğe yönelik dini kitaptır. Bunların başında kur'anı kerim gelmektedir. Hatimler ve mevlitler ilk sırayı almaktadır.

Din görevlilerinin boş zaman etkinliklerinden ikinci sırayı % 34 lük bir oranla talebe okutmak,% 23 ü akraba ziyareti yapmak,% 15 bir işte çalışmak bu yaptıkları iş evine,dükkana,örgü örmeye ve hayvan beslemeye kadar bütün işleri içermektedir.Deneklerden % 6 sı ise televizyon izlemek,% 5 i spor yapmak,% 1 ise başka etkinliklerde bulunmak olarak belirtmişlerdir.

Din görevlilerine ne tür yazılı basın izledikleri sorulmuş alına yanıtlar tablo:XXXX-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXX

YAZILI BASIN İZLEME DURUMU

Yazının türü	Sayı	%
Dini yazılar	16	12
İlmi eserler	8	6
Dini-İlmi eser	102	78
Tarihi yazılar	14	11
Siyasi eserler	8	6
Başka	4	2

Toplam 130 100

Deneklerden % 78 dini-ilmi eserleri okudukları % 12 si sadece dini eserleri okuduklarını,% 11 tarihi eserleri okuduklarını,% 6 sı ise ilmi ve siyasi eserleri izlediklerini,% 2 si ise başka eserler izlediklerini söylemişlerdir.

VII-KİTLE İLETİŞİM KARŞISINDAKİ DURUMLARI

Kitle iletişim araçlarının özellikle radyo ve televizyonun bireye etkisine geçmeden önce, kitle iletişim araçlarının genel olarak toplumdaki etkileri ile ilgili görüşleri belirtmekte yarar vardır. Kitle iletişim araçlarının topluma olan etkileri, özellikle elektronik kitle iletişim araçları olan radyo ve televizyon geniş toplumlara seslenmesinden sonra daha da önem kazanmıştır. Bu konudaki görüşler ise şunlardır.

a) Kitle İletişim Araçlarının Olumlu Etkileri ile İlgili Görüşler.

Özellikle batılı toplumbilimcilerle ortaya atılan bu görüşe göre, kitle iletişim araçları ile toplumda etkili bir değişim sağlanabilir. Özellikle az gelişmiş ülkeler için kurtuluş reçeteleri olarak sunulan bu görüşe göre kitle iletişim araçları, toplumda yapılması istenen değişikliklerde, uygun araçlar seçildiğinde ve diğer koşullar yerine getirildiğinde etkili olabilir. Özellikle radyo ve televizyon aracılığı ile, ekonomik yönden gelişmiş, toplumsal ve kültürel yaşantılarına özgü bilgileri vererek gelişmekte olan ülke, insanın kendi gelenekleri üzerinde değişik yönde düşünmesini sağlayarak ülkede entellektüel eğilim oluşturlar. Böyle bir iklim içerisinde ise toplum, geleneksel yapısındaki kimi kurumları atar, yenilerini geliştirir; bu yolla da insanlar arasındaki ilişkileri kolaylaştırır ve toplumda daha etkin toplumsal ilişkiler kurulmasını sağlar.

Bu görüşü ileri süren toplumbilimcilerin ortaya attıkları ikinci husus, kitle iletişim araçlarının toplumun ufkunu, düşüncesini genişletmesidir. Kitle iletişim araçları topluma bilmediği, gitmediği yerler ve konular hakkında bilgi vererek, dolaysız yaşam deneyimleri ile gelişen insan bilgisinin dolaylı yaşam deneyimleri ile gelişmesini sağlar. Böylece ülkeyi dış dünyaya bağlar, ulusal pazarları genişletir, akrabalık bağları gibi, orta çağ ilişkileri içinde ve küçük kümeler içinde yaşayan insanların büyük topluma; toplumun ise geleneksel toplum yapısından modernleşen toplum yapısına geçmesini sağlar.

Bu konuda ileri sürülen son görüş ise, kitle iletişim araçlarının toplumdaki tehlikeler, olanaklar ve olaylar hakkında farklı kaynaklara kulak veren geleneksel toplumun kitle iletişim araçlarına yönelmesini sağlar, böylece "ulusal kalkınma ve modernleşme gibi sorunlar üzerinde odaklaşmış bir kamuoyu oluşturulabilir. Bu konuda kişiler arası sözsözsel nitelikteki az gelişmiş ülke iletişim alışkanlıklarının biçim, nitelik ve etkileri yönlendirilebilir." (74) demektedir.

(74) Ünsel OSKAY. "Kitle Haberleşme Açısından Sosyal

Algılama Ve Tutumların Dinamiği" A.Ü.S.B.F. Dergisi,
C.XXIX, Sayı 1-2, 1975 Ankara sf:7

b) Kitle İletişim Araçlarının Etkisinin Sınırlı Olduğu Görüşü.

Kitle iletişim araçlarının gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse gelişmekte olan ülkelerde toplumu, toplumu oluşturan bireyleri etkilemede bir takım sınırlılıkları bulunduğunu savunan bu görüşte kitli iletişim araçlarının etkisinin toplumu tek başına değiştirici değil, toplumsal ve ekonomik kurulu düzenin pekiştirilmesi yada güçlendirilmesi biçiminde bir etkisi olduğu ileri sürülmektedir.

Her şeyden önce, kitle iletişim araçlarının kişiyi etkilerken onu bir başka kişi yapma gücü yoktur. Aktif olan kişiyi pasif, pasif olan kişiyi aktif yapamaz. Ancak istekli ilgili kişileri uyarabilir ve harekete geçirebilir. Çünkü bireyin her verilen ileticiyi alması değil, kendi hoşlandığı, beğendiği ilişisini çeken ileticileri seçici olarak alması asıldır. Kitle iletişim araçlarının özellikle okuma-yazma bilmeyen ve eğitim seviyesi düşük olan eğitimli olmayı gerektirmeyen radyo ve televizyonun, az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerin toplumsal gelişmelerine yada modernleşmelerine kimi koşulların yerine getirilmesi yada kimi değişkenlerin denetim altına alınmasıyla etkili bir iletişim sağlayabileceği ileri sürülmektedir.

Bireyi çocukluk, ergenlik hatta gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde etkin olan aile, ana-babanın, öğretmen ve diğer geleneksel etmenlerin ve rol modelleri giderek daha az etkili olmaktadır. Radyo ve televizyondan sosyalleşmede toplumsal öğrenme yolu ile etkilenmede simgesel modellemenin önemi, onun çocuklukla gücünde yatmaktadır. Birey günlük yaşantısı içerisinde, çevrelerinin küçük bir kısmı ile doğrudan ilişki içerisinde, toplumsal gerçekleri tüm olarak algılamaları büyük ölçüde başkalarının deneyimlerinden etkilenir. Bireyin kitle iletişim araçlarında gördükleri, duydukları, hatta okuduklarından etkilenmesi söz konusudur.

Temel davranış ister sözle, ister resimle yada canlı hareketlerle aktarılsın aynıdır. Ancak, farklı örnekleme her zaman aynı etkide değildir. Kimi kez, aynı ölçüde bilginin resim ve canlı gösterilerle aktarılması sözle aktarılmasından daha kolaydır. Bandura ise buna ek olarak "Kimi örnekleme biçimleri dikkati yönetmede daha güçlü olabilir. Çocuk ve yetişkinde aynı hareketin sözlü yada yazılı bilgileri aynı süreli dikkati toplamaz. İzleyicilerin eğer kavramsal ve sözlü yetenekleri gelişmemişse bunlar sözlü örneklemelemlerden çok, davranışsal gösterilerden yararlanacaklardır." (75) demiştir.

(75) Albert BANDURA. Social learning Theory. Printice Hall Inc. Englewood. Ankara 1968, cliffs:11

Din görevlilerinin kitle iletişim araçları karşısındaki tutumları ile ilgili sorulan sorulardan alınan yanıtlar tablo:XXXXI-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXXI

RADYO KARŞISINDAKİ TUTUMLARI

Dinledikleri programlar	Sayı	%
Haber programları	102	78.5
Eğlence Prögramları	9	6.9
Eğtici programları	13	10
Filimler(oyunlar)	6	4.6
TOPLAM	139	100

Tablodan elde edilen verilere göre deneklerden %78.5 haber programlarına izlediklerini söylemişlerdir.Bu oran gösteriyorki din görevlileri arasında radyo dinlemeyen çok azdır.Deneklerden % 6.9 u eğlence programlarını dinlemektedir.% 10 u ise eğitici programları dinlemektedir.% 4.6 oranında da radyo oyunu dinledikleri gözlenmiştir.

Radyo yayınlarının ülkemizdeki geçmişi elli yılı aşmıştır.Radyo yayınları kamu hizmeti gördüklerinden toplumun tümüne seslenmek durumundadır. Bu bakımdan yayınların içeriği, farklı cins,yaş,eğitim, meslak özelliklerine göre ayrılan izleyicinin gereksinmelerine karşılayacak,istekve beğenisine yanıt verecek biçimde düzenlenmiştir.Radyo yayınları genel olarak haber,eğitim kültür,eğlance ve tanıtıcı işlevlerini yerine getirecek biçimdedir.

Deneklere televizyon yayınları ile ilgili tutumları sorulduğunda alınan yanıtlar şu şekildedir. Deneklerden %64 ü televizyon programlarını izlediklerini söylemişlerdir. Bu yayınları izleyenlerin durumu tablo:XXXX11-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXX11

TELEVİZYON KARŞISINDAKİ TUTUMLARI

İzledikleri programlar	Sayı	%
Haber programları	86	66
Dini programlar	45	35
Bilimsel ve kültürel	20	15
Film ve diziler	12	9
Müzik ve eğlenceler	6	5
Başka	2	1
Toplam	171	100

Bunlardan % 66 sı haber programları,% 35 i dini programları,% 15 i bilimsel ve kültürel programları,% 9 u film ve dizileri,% 5 i müzik ve eğlenceleri,% 1 ise diğer programları izlediklerini söylemişlerdir.

Deneklerin televizyon programlarını neden izlemedikleri ise,% 19 u programları kötü,Bizim kültürümüz ve inançlarımıza ters düştüğü için izlemediklerini söylemişlerdir.% 11 i ise televizyonum yok demişlerdir.% 5 i ise vaktim yok,% 1 i ise başka nedenlerle televizyon izlemediklerini söylemişlerdir.

1-Radyo ve Televizyondan yararlanma

Birey tutum ve davranışlarını, belirli gereksinimlerini karşılamak amacı ile düzenlen ve yöneltir. Kitle iletişim araçlarına açıklıktada, onların kullanılmasından doğan doyum, kuşkusuz başta gelen bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında, bireyin radyo ve televizyonu hangi gereksinimi karşılamak için hangi doyumunu sağlamak üzere izlediği hususları da önem kazanmaktadır. Ancak, burada genel kitlesel iletişim araçlarını özel olarakda radyo ve televizyonu ne tür yayınlara yer verdiği ve bu yayınlara bireyin hangi gereksiniminin karşılandığı konusuna değinmek gerekir .

a) Radyo ve Televizyonu İzlenme nedenleri

Genellikle tüm radyo ve televizyon yayınlarında haber, eğitim, kültür, eğlence, film, müzik gibi yayıntürleri ile reklam adı verilen mal ve hizmetlerin satılmasını amaçlayan yayın türlerine değişen oranlarda yer verilmektedir. Bireyin radyo ve televizyon yayınlarına açık olmasının nedenleri, anılan bu yayınlardan beklediği doyuma dayanacağı değaldır. Bir başka deyişle, birey bu yayınların çerçevelediği gereksinimlerini karşılamak için radyo ve televizyon araçlarını kullanmaktadır. Bu durumu saptamak için deneklerin radyo ve televizyon yayınlarını neden izledikleri araştırılmıştır. Gerek radyo ve gerekse televizyon yayınlarının izlenmesindeki nedenler, haber alma, öğrenme, eğlenme gibi belli başlı üç kümede toplanmaktadır.

Radyo yayınlarının dinlenişinde haber alma (% 78) nedeni ile izleme başta gelmekte, bunu eğlenme ve öğrenme (% 10) nedeni ile televizyon yayınlarını izleyenler, diğer yarıyı oluşturmaktadır. Bu durumu göre, radyonun daha çok haber ve birşeyler öğrenme aracı olarak alındığı ve izleme nedenlerinin daha önce açıkladığımız radyo ve televizyon yayın türlerindeki oranlarına koşut olduğu görülmektedir.

Din görevlilerinin radyo ve televizyon izleme nedenlerinin çizelgede de açıkça görüldüğü üzere farklı oranlardaki nedenler oluşturmaktadır. Din görevlilerinin % 78 i radyo yayınlarını haber alma nedeniyle izlerken, aynı neden televizyonda % 66 ya düşmektedir. Buna karşılık hem haber alma, hemde öğrenme nedenleri ile birlikte % 75 tir. Eğlenme ve öğrenme nedeni ise % 50 olmaktadır. Buna göre radyoyu bir haber alma aracı, televizyonu ise daha çok haber ve öğrenme aracı olarak görmektedir.

b) En Çok İzlenen Yayınlar

Doğaldır ki yayınların izlenme nedeni ile izlenen yayınların türü aynı olacaktır. Eğer birey radyo yada televizyonu haber alma nedeni yada amacı ile izliyorsa, en çok izlediği yayınlarda bu tür yayınlar-
dır. Anketimiz de deneklere yönelttiğimiz bu tür sorularda hem izleme nedeni ile ilgili bulgularımızı güçlendirme hemde daha sonra değineceğimiz, izlenen yayınlardan sağlanan yararların üzerinde de durulmuş-
tur.

Deneklerin radyo yayınları arasında en çok izledikleri yayınlar yönünden önemli farklılık gösterdiğinden bunu göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmak gerekir. Yaşlı deneklerin büyük bir kısmı haber yayınlarını izlerken gençlerin bu duruma tam tersi bir görünüşte haber ve öğrenme konularında yoğunlaştığı bir gerçektir. Televizyon yayınları arasında en çok izlenen yayın türleri, görüntü unsununun olmasından ötürü radyo yayınlarına göre farklılık göstermektedir.

Televizyon yayınları arasında dini yayınlar% (70) ile başta gelmekte bunu haber(%55) dizi film(%60) Yerli sinema (%40) şarkı-türkü-eğlence(%35) türü yayınlar izlemektedir. Dramatik yapımlar olarak sinema ve dizi filmlerin birlikte alınması durumunda bu tür yayınlara gösterilen ilgi artmıştır. Din görevlilerinin bu tür gereksinimlerinin bu yolla karşılanmasına neden olmaktadır. Ayrıca daha önce de değindiğimiz üzere din görevlileri kesiminde bireyin katılacağı eğlenceyi de kapsayan toplumsal gösterilerin, çalışmaların bulunması da televizyon yayınları ile bu gereksinimin karşılanmasına neden olmuştur.

Yaş olarak üzerinde duracağımız husus ise, genel olarak gençlerin dramatik yapımlar ve spor yayınları, orta yaşlılar ise haber ve eğitici yayınlarıdır. Öğrenim düzeyi yönünden ise yayın türlerinin gösterilen ilgi de önemli bir farklılık görülmemiştir.

Bilindiği üzere 1968 yılında kurulan TRT televizyonunun, radyo gibi uzun bir geçmişi yoktur. Bu nedendirki televizyon yayınlarının henüz tüm olarak iki kanalda ülke çapında yayınları da söz konusu değildir. Televizyon yayınlarının iki kanal üzerinden yapılması, radyo yayınlarına göre bir başka sınırlılığı ortaya koymaktadır. Fakat televizyon hem göze hemde kulağa hitap ettiğinden daha yaygın kullanılmaktadır. Toplumunu oluşturan herkese bu iki kanaldan herkese seslenmek zorunluluğu vardır.

Televizyon yayın türleri görüntüsel özelliğinden ötürü radyodan farklıdır. Bu nedenle din görevlilerine "televizyonda yer verilmesini istedikleri konular sorulduğunda alınan yanıtlar şu şekildedir.

TABLO: XXXX111

TELEVİZYONDA İSTEDİKLERİ KONULAR

Konular	Sayı	%
Dini konular	125	96
İlmi konular	96	74
Kültürel konular	85	63
Teknolojik konular	35	29
Belgesel konular	14	11
Başka	7	5

x-Birden fazla yanıt verilmiştir.

Deneklerin % 96 sı dini, % 74 ü ilmi, % 63 ü kültürel, % 19 teknolojik, % 11 i belgesel, % 5 i ise başka konulara yer verilmesini istemişlerdir.

Din görevlilerininin % 69 u müzik dinlediklerini söylerken, % 31 i ise dinlememektedirler. Bu oranlar din görevlilerininin modernleştiğini göstermektedir.

VIII-SİYASAL BİLGİ DÜZEYLERİ

Siyasal bilgilenme süreci hakkındaki görüşleri genel olarak ülkenin içinde bulunduğu durum hakkındaki bilgileri kapsamaktadır. Bundan amaç, deneklerin kendi bireysel yaşantıları dışındaki yaşantıya nedenli ilgi gösterdiklerinin saptanmasıdır. Diğer bir deyişle din görevlilerinin dış çevre ilişkisinin derecesini ortaya koymaktır. Bu konudaki bulgular ülkenin en önemli sorununun ne olduğu ile bu sorulardan değişik siyasal bilgi düzeylerini saptamak olanaklı olacaktır.

Deneklere "Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?" biçimindeki soruya verilen yanıtlar ve elde edilen veriler tablo:XXXXIV-de görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXXIV

TÜRKİYE'NİN SORUNLARI NELERDİR

Sorunlar	Sayı	%
Ekonomik	88	68
Dini ve ahlaki	94	72
Dışa bağımlılık	18	14
Müstehcenlik	16	12
Faiz ve rüşvet	20	15
Kıbrıs ve anarşi	8	7
Başka	6	5

TOPLAM

Tabloda da görüldüğü gibi ülkenin en önemli üç sorununun ne olduğu sorulduğunda elde edilen bulguların tek bir konuda yoğunlaştığı görülmektedir.

Deneklerden ilk sırayı % 72 ile dini ve ahlaki sorunlar yer almaktadır. Gençlerin dini yaşamdan ve ahlaki yaşamdan uzaklaşmalarını en büyük sorun olarak görmüşlerdir. Bunu % 68 ile ekonomik sorunlar izlemektedir. % 14 dışa bağımlılık, % 12 müstehcenlik ve televizyon yayınları almaktadır. % 15 faiz ve rüşvet, % 7 Kıbrıs ve anarşi sorunu, % 5 ile başka sorunları Türkiye'nin en önemli sorunları olarak görmüşlerdir.

Denekler din görevlisi olduğu için Türkiye'nin en önemli sorunlarının dinsel içerikli olduğunu söylemişlerdir. Toplumdaki geleneksel yapının çözülmesi ve toplumsal yapının değişmesi bu kesimde ekonomik sorunları ikinci plana atmıştır. Genel felsefe olarak insan bu dünyaya ahireti kazanmak için gelmiştir. Bu nedenle problemler ahiret hayatını tehlikeye sokması ilk sırayı bu tür sorunların almasına neden olmuştur.

Din görevlilerine Türkiye'nin gelişip gelişmediği sorulduğunda alınan yanıtlar tablo: XXXV-de görüldüğü gibidir.

TABLO: XXXV

TÜRKİYE'NİN GELİŞMESİ DURUMU

Yanıtlar	Sayı	%
Evet	70	54
Hayır	56	43
Başka	4	3
TOPLAM	130	100

Tablo'dan elde edilen verilere göre din görevlilerinden % 54 ü Türkiye'nin gelişmiş olduğunu, % 43 ü ise Türkiye'nin gelişmediğini söylemiştir. Deneklerden % 3 ü ise çekimser kalmışlardır.

Deneklere Türkiye'de önemli iş yapanlar sizce kimlerdir? biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar tablo:XXXXV1-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXXV1

TÜRKİYE'DE ÖNEMLİ İŞ YAPANLAR KİMLERDİR?

İş yapanlar	Sayı	%
Siyasetçi ve idareciler	43	33
İş adamları ve sanayiciler	23	18
Alimler ve din görevlileri	64	49
TOPLAM	130	100

Din görevlilerinden elde edilen bilgilere göre Türkiye'de önemli iş yapanlar % 49 ile din bilginleri ve din görevlileridir. Din bilginleri ve din görevleri bireylerin ve toplumların hem bu dünya mutluluğunu, hemde ahiret mutluluğunu sağlamış olmasındadır. İkinci sırayı % 33 lük bir oranda siyasetçiler ve devleti idare edenlerdir demişlerdir. Bunlar tek tek irdelendiğinde son yıllarda yaptığı çalışmalarla başbakan ve sanayiye katkıları dolayısıyla Erbakan, Milli Eğitim Bakanı gibi şahıslar yer almaktadır. Çoğunluğu ise Menderes demişlerdir. % 18 lik bir oranlarda iş adamları ve sanayiciler demişlerdir.

Din görevlilerinin siyasal bilinçlenmesi ve kendi dışında olayları nasıl değerlendirdikleri konularını tesbit edebilmek için Türkiye'nin batı ve islam ülkeleri ile ilişkileri hakkındaki görüşleri tablo:XXXXV11-da görüldüğü gibidir.

TABLO:XXXXV11

TÜRKİYE'NİN BATI VE İSLAM ÜLKELERİ İLİŞKİSİ

İlişkileri	<u>Batı Ülkeleri</u>		<u>İslam Ülkeleri</u>	
	Sayı	%	Sayı	%
Yeterli	6	5	6	5
Yetersiz	3	2	115	89
Fazla	110	85	3	2
Bilmiyorum	6	5	2	1
Başka	5	3	4	3
TOPLAM	130	100	130	100

Deneklerin tamamına yakını % 85 i Türkiye'nin batı avrupa ülkeleri ile ilişkilerinin fazla olduğunu söylemişlerdir. Bunun sonucu olarak kendi öz benliğimizden koptuğumuzu, değerlerimizi yitirdiğimizi, batı taklitçiliğinin gençleri kimlik bunalımına yittğini söylemişlerdir. Batı ile ilişkiler sonucunda geleneksel değerlerin yitirildiği ileri sürülmüştür.

Din görevlilerinin islam ülkeleri ile olan ilişkilerde ise % 89 u yetersiz demıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte batı ile olan ilişkiler artmış, buna karşılık islam ülkeleri ile olan ilişkiler azalmıştır.

Deneklerin geniş anlamlı siyasal bilgilenmelerini ortaya çıkarmayı amaçlayan soru, Avrupa Ekonomik Topluluğu olan "A.E.T" kavramının ne olduğu ile ilgilidir. Bu kavramın özellikle seçilmesinin nedeni, araştırma yaptığımız sıralarda bu konunun çok güncel olması ve haber bültenlerinde sık sık yer almasıdır. Özellikle haberlerin yoğun olarak izlendiği din görevlileri kesiminde, bu kavramın anlaşılıp anlaşılmadığı, haberlerin işlevsel olarak izlenip izlenmediğinin de ortaya çıkarmak bakımından önemlidir.

Tablo: XXXXV111-de de görüldüğü gibi, deneklerin bu konudaki siyasal bilinçlenmeleri oldukça zayıftır. Deneklerin % 36 sı bu konuda doğru yanıt verirken, % 62 si yanlış tanımlamış, % 2 si ise hiç bilgisi olmadığını yada anımsamadığını belirtmiştir.

TABLO: XXXXV111

A.E.T. KAVRAMI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Tanımlı	Sayı	%
Avrupa Ekonomik Topluluğu	47	36.2
Hiristiyan birliği	53	40.8
Her türlü alış veriş pazarı	27	20.8
Başka	3	2.2
TOPLAM	130	100

Deneklerin yaş yönünden doğru bilme durumları ise çok anlamlı olmayıp, zikzaklı bir görünümde dir.

Öğrenim düzeyi yükseldikçe "A.E.T" kavramını doğru tanımlayanların oranında yükselme görülmektedir.

Din görevlilerinden % 87 si Türkiye'ni Avrupa Ekonomik Topluluğuna girmesinin uygun olmadığını, % 6

Din görevlilerinin biyasal bilinçlenme sürecinde, toplumdaki değerlerin, tutum ve davranış kalıplarının benimsenmesi asıldır. Ancak daha hızlı bir şekilde değişen yaşam koşulları din görevlilerinde de geleneksel kuralların değişmesine neden olmaktadır. Özellikle geleneksel bir çok değerde, inanışda da bir çok değişikliğe yol açmaktadır.

Bu konuda din görevlilerine "organ bağışı hakkındaki görüşleri" soruldu, alınan yanıtlar tablo : XXXIX-da görüldüğü gibidir.

TABLE: XXXIX

<u>ORGAN BAĞIŞI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ</u>		
Görüşleri	Sayı	%
Evet	12	9.2
Hayır	54	41.5
Zaruri olursa olur	64	49.3
Başka	--	--
TOPLAM	130.	100

Tablodan elde edilen verilere göre deneklerden % 49 u zorunlu durumlarda organ bağışında bulunabileceklerini, % 41.5 i ise organ bağışında bulunmayacaklarını söylerken, % 9.2 si organ bağışında bulunabileceklerini söylemişlerdir.

Din görevlilerinden ilmi gelişmelerin dine katkısı ne yönde olmuştur biçimindeki soruya verilen yanıtlar tablo:L-de görüldüğü gibidir.

TABLO:L

BİLİMSEL GELİŞMELERİN DİNE ETKİSİ

Etkileri	Sayı	%
Olumlu yönde	84	64.6
Olumsuz yönde	14	10.8
Hem olumlu hem olumsuz	32	24.6
TOPLAM	130	100

Tabloda da görüldüğü gibi bilimsel gelişmelerin % 64.6 sı ilmi gelişmelerin dini olumlu yönde etkilediğini, % 24.6 sı hem olumlu hemde olumsuz yönde geliştiğini, % 10.8 i ise olumsuz yönde etkilediğini söylemişlerdir.

Din görevlilerinin siyasal biliçlenmelerini ortaya çıkarmayı amaçlayan diğer bir soru ise "laikliğin tanımı"nın ne olduğu ile ilgilidir. Bu konuda elde edilen bilgiler tablo:L1-de görüldüğü gibidir.

TABLO:L1

LÂİKLİK KAVRAMINDAN NE ANLAŞILDIĞI

Tanımı	Sayı	%
Din ve devlet işlerinin ayrı olması	68	52.3
Kur'anın hükümlerinin uygulanmaması	24	18.5
Dinsiz bir devlet idaresi	22	16.9
Herkesin inancını serbest yaşaması	12	9.2
Başka	4	3.1
TOPLAM	130	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere deneklerden % 52.3 ü laikliği doğru olarak tanımlamışlardır. Yani büyük bir kısmı laikliğin din devlet işlerinden ayrı olması biçiminde tanımlamıştır. Bundan başka % 18.5 i Kur'anın hükümlerinin uygulanmayıp, beşerî, sonradan insanlar tarafından yapılan hukuk kurallarının geçerli olduğu devlet yapısı olarak tanımlamışlardır. Deneklerden % 16.9 u ise dinsiz bir devlet idaresi, % 9.2 si ise herkesin inancını serbest yaşaması, % 3.1 i ise başka kavramlarla laikliği tanımlamışlardır.

Deneklerin yaş özelliklerine göre bilgi durumları ise oldukça ilginç bir görünümde. Gençlerde doğru tanımlama oranı yüksektir. Buna karşılık yanlış tanımlama ile bu konuda bilgisi olmama yönünde farklılık, orta ve yaşlı kesimde yanlış bilgi yoğunlaşırken, gençlerde bilgi olmaması biçiminde kendini göstermektedir. Burada deneklerin siyasal bilinçlenme sürecinin din görevlilerinde işleyişi, ayrı özellik göstermektedir. Siyasal bilinçlenme çocuklukta yoğun olmadığından, gençlerin siyasal konulara ilgi duymaları daha önceki deneyimlerine dayanmamaktadır. Dolayısıyla bireysel ilgi sonucu olan siyasal bilinçlenmede ya doğru olarak bilgi edinme ya da hiç bilmeme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, orta ve yaşlı kümelerde daha önce var olan bilgilere yeni bilgilerin eklenmesi ya da yenilerle eskilerin yer değiştirmesi söz konusu olmasına karşın, bu konuda yoğun ilgi olmamasından ötürü çoğunlukla yanlış ve eksik bilgilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Din görevlilerinden son olarak siyasal bilinçlenmelerini ölçmek amacıyla elde edilen veriler tablo:L11-de görüldüğü gibidir.

TABLO:L11

TÜRKİYE NİÇİN AZ GELİŞMİŞTİR?

Az gelişmiş olma nedeni	Sayı	%
Dışa bağımlı olduğu için	16	12.3
Yöneticiler adaletsiz olduğu için	18	13.8
Yahudi baskısı ve sanayileşmediği için	32	24.6
Faiz ve menfaaticiliğin yaygın olması	10	7.7
Dinden kopma ve batı taklitçiliği için	28	21.5
Toplumunu düşünmeyip kendini düşündüğünden	24	18.5
Başka	2	1.6
TOPLAM	130	100

Tablodan elde edilen verilere göre deneklerden % 24.6 sı Türkiye'nin az gelişme nedeni olarak, sanayiye önem verilmemesi ve dış baskı olan yahudi baskısının sonucu olarak görmüşlerdir. Bunlardan %21.5 i dinden ve geleneklerden kopup, batı taklitçiliğinin bir sonucu sayarken, % 18.5 i toplumunu düşünmeyip kendini düşünmenin bir sonucu saymaktadır. Bunlardan başka % 13.8 i idarecilerinin eğitim yetersizliği bilgisizliği, tecrübesizliği ile adaletsiz oluşlarına bağlamakta, %12.3 ü ise dışa bağımlı olduğumuz için az geliştiğimizi vurgulamaktadır. Çünkü dışa bağımlı, montaj sanayinin oluşu devamlı bir sürette az gelişmiş olmaya mahkûm etmektedir. % 8 faiz ve menfaaticiliğin yaygın olmasına bağlamışlardır.

IX-GELENEKSEL YAPIDA DEĞİŞMELER

İnsanın biyolojik varlık olmaktan çıkıp, toplumun bir üyesi olması, ancak toplumda ondan önce var olan kuralları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemiş, onaylaması ve bunlara uygun olarak kendine verilen rolleri oynamasını gerçekleştirmesi ile olanaklıdır. Bireyin içinde yer aldığı toplumun bir üyesi olabilmesi için geçirdiği aşama işe sosyelleşme ile gerçekleşir. Bu süreçle birey, kişilik kazanmakta ve belli bir toplumda yaşamasını olanaklı kılan tutum ve davranışlar kazanmaktadır.

Bireyin doğumu ile başlayan ve yaşamının sona ermesi ile biten bu süreç çok boyutlu ve karmaşık yapısıyla çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Konuya değişik disiplinlerden, değişik açılardan bakıldığından gerek sosyelleşme olgusunun tanımlanmasında gerekse bu sürecin nasıl işlediği konularında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Sürecin her şeyden önce bireyin yaşantısı boyunca sürmesi, bireyin yaş dönemlerine göre incelenmesini gerektirmiştir. Bir birey toplumdaki kuralları, değer ve inançları benimseyip onaylarken, toplumdaki rollerini öğrenirken toplumda var olan olgularla karşı karşıyadır. Bu ise geçmiş kuşaklardan kalıtımla gelmiş araçlar, teknik süreçler, düşünceler alışkanlıklar ve değerlerin oluşturduğu kültür olgusudur. Birey ilgili olduğu toplumun kültürünü yaşamının her devresinde alır.

Günlük yaşamda daha çok biçimsel alanlarda ye-
 ğun bir kültürel bilgi ile karşı karşıya kalır. Bil-
 giyi alan birey ile veren arasındaki ilişkiye kay-
 nakların özelliğine bağlı bir durum ortaya çıkar-
 maktadır. Bilgi aktaran etmenin sosyelleşme sürecin-
 de önemli olmalarına karşın bilgi alan birey her
 türlü özelliği bu bilginin niceliğini veya ni-
 telikliğini belirleyecektir.

"Toplumlar sürekli değişme içerisindedir. Sos-
 yal değişme olarak adlandırılan bu olgu çoğunlukla
 uygarlaşma, çağdaşlaşma biçiminde var olan kültür
 olgusuna teknolojik gelişmeler sonucu katılan maddi
 değerleri kapsamaktadır. Toplumun bu değişen yada ge-
 lişen yapısına uygun sosyelleşmesi ise özellikle ye-
 tişkin bireyin sosyelleşmesinde önemlidir." (76)

Sosyelleşmeyi toplumdaki maddi ve manevi tüm
 değerlerin kuralların, inanışların toplumu oluşturan
 bireylerce onaylanması, bunları tutum ve davranışları-
 na yansıtması olarak tanımlarsak, kapalı toplum yada
 geleneksel toplum özelliği gösteren kesimin insanın
 o toplum koşullarında sosyelleşmesi doğaldır.
 Böyle bir toplumda yetişen bireylerin kuralları, de-
 ğerleri ve inançları geleneksel toplum yapısını yan-
 sıtmaktadır.

(76) Aysel AZİZ. Toplumsallaşma Ve Kitleleşme İletişim,
 A.Ü.S.B.F. ve B.Y.Y.O. Basımevi, Ankara 1982, sf:2

Din görevlileri kesiminde bireyin sosyalleşme sürecinde, toplumdaki değerlerin, tutum ve davranışların kalıplarını benimsemesi esastır. Ancak kent sel yaşamda olduğu gibi, hatta daha hızlı bir biçimde değişen yaşam koşulları din görevlileri kesimindeki kimi geleneksel kuralların değişmesine neden olmaktadır.

Deneklerin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek için, gençlerin yaşlılara saygıları nasıl? dediğimizde % 69 u aileye göre değiştiğini yani aile terbiyesi alanların saygılı, almayanların ise saygısız olduğunu belirtmişlerdir. Kötü diyenler % 20 ve iyi diyenler ise % 11 dir. Geleneksel yapı ve yapıdaki değişikliklerle ilgili tutumlarını ölçen "eskiye oranla geleneklerde herhangi bir değişme oldumu ?" biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar tablo:L111-de görüldüğü gibidir.

TABLO:L111

<u>GELENEKLERDE DEĞİŞME DURUMU</u>		
<u>Nelerde değişme</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Örf ve adetlerde değişme	82	63.1
Saygı ve sevgide değişme	28	21.5
Kültürel alanda değişme	16	12.3
Başka	4	3.1
TOPLAM	139	100

Deneklerden % 63.1 i örf ve adetlerde değişme, %21.5 saygı ve sevgide değişme, % 12 si ise kültürel alanlarda değişme olmuştur demişlerdir.

Deneklerin din ve dünya görüşleri hakkındaki durumları; dinsel inançlar, değerler ve kültür olgusu yolu ile yıllar boyu nesilden nesile aktarılan töreler; gelenekler, görenekler din görevlilerinin belirgin özelliklerindedir. Ancak toplumsal değişme sonucu, din ile devlet işlerinin ayrılması, din etmeninin etkisini eskiye göre oldukça zayıflatmıştır.

Araştırma da deneklere bu konu da "toplumsal inanç durumları" hakkında yöneltilen sorudan elde edilen bulgular tablo:LLV-de görüldüğü gibidir.

TABLO:LLV

TOPLUMSAL İNANÇ DURUMLARI

İnançlar	Sayı	%
Sihir	6	5
Büyü	7	6
Nazar	110	83
Uğur	3	2
Fal	2	1
Muska	2	1

Deneklerin büyük bir çoğunluğu % 83 ü toplumsal inançlardan nazara inanmaktadır. Diğer % 6 sı büyü, % 5 i sihir, % 2 si fal ve muska, % 3 ü uğura inandıklarını belirtmişlerdir.

Din görevlilerinin çoğunun nazara inanmasının nedeni, Nazarın Kur'an da var olduğuna dair ayet olmasından kaynaklanmaktadır.

Din görevlilerinin çocuklarında dini duygularının ve inançlarının yüksek olmasına karşılık Kaderciliğin ve batıl inançların umulandan daha az olduğu gözlenmiştir. Müslümanlıkta dinsel tapınmanın en öneki göstergesi namaz kılmaktır. Biz de bu konuda elde ettiğimiz bilgilere göre deneklerin çocuklarının % 69 u sürekli, % 19 u ara sıra, % 9 u cumaları, % 2 si ramazanda ve bayramlarda namaz kıldıklarını söylemişlerdir.

Törelere; gelenek ve görenekler din görevlilerinde günümüzde de etkisini sürdüren niteliklerdir. Ancak törelere bir kısmının değişen toplum koşullarına uymadığı; bir kısmının sağlıklı, bir kısmının değişen toplum konusunda parasal yönden zararlı olduğu bilinen bir gerçektir.

Din görevlilerinin bu konularını tesbit edebilmek için sorulan "yemekleri nerede yersiniz?" alınan yanıtlar tablo:IV-de görüldüğü gibidir.

TABLO:IV

<u>YEMEKLERİ NEREDE YEDİKLERİ</u>		
Nerede yedikleri	Sayı	%
Yerde tepside	98	75
Sadece yerde	18	14
Masada	14	11
Başka	—	—
TOPLAM	130	100

Bu konudaki bulgulara göre deneklerden % 75 i yemekleri yerde tepside yediklerini söylerken % 11 i ise masada yediklerini söylemişlerdir. Bu da gösteriyorki din görevlilerinde hala eski geleneksel yapının kalıntıları varlığını sürdürmektedir. Deneklerden çok az bir kısmı teknolojinin bir ürünü olan masada yerken, büyük bir kısmı yerde veya yer tepsi- sinde yediklerini söylemişlerdir.

Törelerle ilgili tutum ve davranışları saptayabilmek için yöneltilen diğer bir soru ise "misafirliğe gittiğinizde veya size misafir geldiğinde kadın, erkek nasıl oturursunuz?" biçimindedir. Alınan yanıtlar ise tablo:LV1-da görüldüğü gibidir.

TABLO:LV1

MİSAFİRLERLE NASIL OTURURSUNUZ?

Oturma durumu	Sayı	%
Hep beraber	14	11
Kadınlar ayrı	53	40
Duruma göre	63	49
Başka	---	---
TOPLAM	130	100

Deneklerden % 49 u gelen misafirlerin akrabalık ve yakınlık durumuna göre oturacaklarını söylerken, % 41 i kesin ayrı oturacaklarına veya oturduklarını, % 11 i ise hep beraber oturduklarını söylemiştir. Deneklerin dini inançları gereği, nikahı düşen bir kadınla bir arada bulunmayı uygun bulmamaktadır.

Din görevlilerine son soru olarak "sizce iyi bir din hizmeti nasıl olmalıdır?" biçimindeki soruya verdikleri yanıtlar şu şekilde olmuştur. Deneklerden % 40 ı baskıdan uzak peygamber metodu ile yetişmiş din bilginleri ile olmalı derken, % 31 i özerk, % 12 si dini bilgilerin iyi yetişmiş din bilginlerince okullarda ve televizyonda verilmesi ile, % 8 i aileden başlayarak, hayata uygulayarak verilmeli, demişlerdir. Genel kana din hizmetinin serbestce herhangi birinin etkisi altında kalmadan, baskıdan uzak bir şekilde yapılmasını yeğlemektedir. Bu gün yapılan din hizmetinin güdümlü olduğunu söylemişlerdir.

Sonuç olarak deneklere bunlardan başka eklemek istediğiniz bir şeyler varmı ? dediğimizde şu yanıtlar alınmıştır. Deneklerden % 27 si din görevlilerinin toplumda gerekli saygılığın görmediklerini, % 21 i devlet erkinini elinde bulunduranların dinden uzak kimselerden olması dolayısıyla, din eğitime ağırlık verilmediğini, % 12 si devletin dine sahip çıkmaması sonucu, toplumda sosyal adaletsizliğin olduğunu, % 8 i ise borçlarının olup olmadığının sorulmadığını söylemişlerdir.

Değer din görevlileri ise din ve vicdan hürriyetinin olmadığını, bireylerin giysilerine varıncaya kadar müdahale ettiğini, ilk ilmi icatların din bilginleri oldunun genç kuşaklara öğretilmemesi sonucu din alimlerine saygının olmadığını, batı taklitçiliğinin olduğunu, Türkiye'nin az gelişmiş olmasının dine yüklenilmemesi gerektiğini, televizyonda ve yazılı basında dine ağırlık verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

X-ÖZET VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Sivas ili merkez ilçede bulunan, din görevlilerinin sosyo-ekonomik yapılarına sosyolojik bir yaklaşımı oluşturan ögeler incelenmiştir. Bu ögelerden meydana gelen değişme olayı, toplumsal gelişme ve oluşumun belirli bir kesiminde dinamik fakat dengeli bir sistem halinde ele almaya çalışılmıştır.

İki kısımdan oluşan çalışmanın birinci kısmında kuramsal kısım ele alınmıştır. Bu kısımda araştırma da kullanılan temel kavram incelenmiştir. Örnek olarak din kavramı ve sosyoloji kavramları incelenmiştir. Ayrıca dinin diğer alanlarla ilişkisi incelenerek günümüz Türkiye'sindeki dini yapı ve gelişimi incelenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise Sivas il merkez ilçedeki din görevlilerine uygulanan anket yöntemi ile şu bilgiler elde edilmiştir.

Çalışmanın amacı ve kapsamı, kendine özgü bir yapısı olan din görevlilerinin sosyo-ekonomik durumlarını saptayabilmek için, uygulamalı kısımdan elde edilen verileri değerlendirdik. Buna göre deneklerden % 62 si kent, % 38 i köy kökenlidir. Deneklerin % 59 u 25-44 yaş gurubunda bulunmaktadır. Din görevlilerinin % 86 sı evlidir. Evlilik yaşları ise, erkeklerde % 55 ile 20-25 yaş gurubunda , kadınlarda ise % 80 i 15-20 yaş gurubu arasında yığılma göstermiştir.

Deneklerden % 99 u tek eşle evlidir. Din görevlilerinin % 62 si çekirdek, % 23 geniş ve % 15 i geçici ailedir. Ailenin kuruluşu ile ilgili olarak elde edilen verilere göre hem medeni hemde imam nikahını tercih edenlerin oranı % 48 dir. Sadece imam nikahı ile yetinme oranı ise % 4 dür. Sadece resmi nikahla yetinen ise % 4 dür. Ailelerde başlık geleneğine pek rastlanmaz.

Sosyo ekonomik özellikler ve aile biçimine ilişkin verilere görede şu sonuçlar elde edilmiştir. Din görevlilerinde gelir çoğunlukla orta altında ve orta düzeydedir. Deneklerin eğitimi daha çok lise ve orta düzeydedir. Din görevlilerinin babaları çoğunlukla çiftçi, memur ve esnaflık yapmaktadır. Din görevlilerinin büyük bir kısmı orta nitelikli konutlarda oturmaktadır. Din görevlilerinde kararı alma konusunda demokratikleşme eğilimi yaygınlaşmaya başlamıştır.

Din görevlilerinde gelecekte çekirdekleşme eğilimi fazladır. Nüfus planlanmasının önemi büyük ölçüde kavranmış durumdadır. Deneklerde değişme eğilimleri vardır. Eski tutumlar giderek yok olmaktadır.

Kitle iletişim aracı olan radyo ve televizyonunun etkilerini belirtmek gerekirse kitle iletişim araçlarının, toplumdaki işlevleri ve etkisi ile ilgili görüşler oldukça farklıdır.

Kitle iletişim araçlarının kullanıldığı ülkelerin toplumsal ve ekonomik değerleri, araçlarla verilen mesajların niteliği ve niceliği, farklı görüşlerin çıkmasına neden olmuştur. Bu görüşler içerisinde; Kitle iletişim araçlarının toplumun kültürünü yansıttığı, toplumun aynası olduğu görüşü etkili olmuştur. Daha sonraları ise toplumsal denetim ve son yıllarda da kullanılan ve doyum aracı olma görüşünü getirmiştir. Böylece çalışmalar bireye indirgenmiş yani bireyi ve toplumu etkilemiştir.

Kitle iletişim araçları ile ilgili görüşler ve çalışmalar, bu araçların toplumu nasıl etkilediği hususlarında da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu görüşler olumlu ve olumsuz etkiler olarak kümelendirilmektedir.

Bir görüşe göre, kitle iletişim araçları özellikle radyo ve televizyon toplumları istenilen yönde etkileyerek toplumsal değişme, kalkınma gibi süreçlere yardımcı olabilir. Bu görüşün bireyleri etkileme yönünde önemi, özellikle geleneksel yapı içinde toplumsallaşma kapalı kesimdeki birey içindir.

İkinci görüşe göre, kitle iletişim araçlarının toplumlara etkisi sınırlıdır. Toplumlara tek başına değiştirici değil, var olan düzeni pekiştirici nitelikleri vardır. Radyo ve televizyonun yeniliklerin benimsenmesindeki etkisi ise, kitle iletişim araçları ile ilgili kuramlarla bağlantılı olarak incelenebilir.

Toplumlar var olduklarından itibaren bir değişme sürecinde olmuş ve olmaktadır. Bu tarihi akış içinde bir toplumun siyasi yapısında, idari müesseselerinde, toprağa yerleşme ve iskan tarzında, iman ve kanaatlarında, bilgi sisteminde, terbiyeccihetinde, kanunlarında, sosyal, ekonomilerinin dayandığı temel maddelerinin sarfında az çok meydana gelen değişmeler görülmektedir.

Topumlarda gözlenen bu dönüşümler bilim adamlarınca farklı biçimlerde kavramlaştırılmaktadır. Toplumsal yapının bir durumdan başka bir duruma dönüşüğünü ifade etmekle birlikte bu dönüşümün temel alınan bir yaşama biçimine doğru olduğunu vurgulamaktadır.

Toplumsal değişmeyi kültürdeki değişmeler şeklinde anlayan yada ikisini bir gören toplumbilimcilerde vardır. Ali Erkul'a göre ise toplumsal değişme "İnsanların veya oluşturdukları toplumun kompozisyonunu ve örgütlenmesinde, düşüncelerinde, kurallarında, değerlerinde, toplumsal rol ve alışkanlıklarında oluşan bir değişme" olarak tanımlamışlardır. (77)

Bu çalışmada toplumsal değişme derken, bir toplumun ilişkiler sisteminin kuruluş ve işleyişindeki değişmeler anlaşılmakta ve bunun açıklanmasına çalışılmaktadır.

(77) Ali ERKUL. Bir Kasabanın (Kemaliye'nin) Toplumsal

Yapısı. Basılmış Doktora Tezi, H.Ü.S.B. Enstitüsü

Ankara, 1983, sf:41

Din görevlilerinde kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel kültürde, toplumsal gelişmeye uygun, değişmelerin olacağı, ancak bu değişmelerin, geleneksel yapıya çoğunlukla uymayan bir özde olacağı yorumu yapılabilir.

Din görevlilerinde kadercilik ve batıl inançlara inanma umulandan azdır. Eğitim alanında kız ve erkek çocuğun eğitime büyük önem verilmesi olumlu bir tutum olarak gözlenmiştir. Buna karşın erkek çocuğun kız çocuğuna azda olsa üst tutulması eğilimi Türkiye genelinde de rastlanan bir eğilimdir. Bir toplumda değişimin hızı ve derecesi, o toplumun yapısı ile uygundur. Özellikle geleneksel toplumlarda herhangi bir değişim toplumun tüm tabakalarını etkiler. Diğer bir değişle, geleneksel toplumlarda meydana getirilecek her türlü yenilik, toplumun kültür normlarına cevap vermek zorundadır.

Geleneksel toplumlarda değişim, tüm yapının malı olduğu halde, sanayi toplumlarında bireysel yada gurupsaldır. Bu nedenle değişim, ilerlemiş toplumlara nazaran geri toplumlarda daha güç koşullar altında meydana gelir.

Bütün bu özellikleriyle incelenen din görevlileri geleneksellikten kısmen sıyrılmaya başlamış, bazı değerleri, yenilikleri benimsemeye hazır bir görünüm sunmaktadır.

ÖNERİLER

- 1-Diyanet İşleri Başkanlığı günümüz ve dünya şartlarında daha aktif, laik devlet prensibine uygun ve daha esaslı gerçeklere bağlı olmalıdır.
- 2-Din eğitimi akıl ve mantığa uygun ve herkesce anlaşılabilir olmalıdır.
- 3-İmam hatip liseleri Batı ülkelerinin metod ve tekniğinde olduğu gibi lisan laboratuvarları kurulmalı.
- 4-Din görevlilerine gerekli şekilde meslek sevgisi ve bilânci verilmelidir.
- 5-Din görevliliği ekonomik bakımdan cazip hale getirilmeli ve gerekli saygınlık verilmelidir.
- 6-Cami görevlileri; mevlit, hatim, cenaze ve zekat alımı konusundaki tutumları belli prensiplere bağlanmalı bunları meslek dışı faaliyetler haline getirmiş görevlileri kadrodan uzaklaştırılmalı.
- 7-İmam hatip mezunlarına mesleki formasyonu kazandıran iki yıllık ilahiyat meslek yüksek okuluna tabi tutmalı ve branş öğretmeni olarak tayin edilmelidir.
- 8-Sadece namaz kaldırmaktan ibaret olan görev alanı kendilerini tatmin etmemekte, meşguliyet yetersizliği psikolojisine kapılmaları önlenmelidir.
- 9-Din görevlilerine iki üç yılda bir hizmet içi eğitimi verilerek kendilerine yenilemelidir.
- 10-Çağdaş bilgi yöntemlerinden din görevlileri yararlandırılmalıdır.
- 11-Değişen ve gelişen koşullardan din görevlilerinin yararlandırılarak yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

ÖZET

Değişme süreci içinde bulunan din görevlilerinin incelenmesi, toplum-bilimin özel bir dalının konusudur. Bu araştırmada Sivas ilinin din görevlileri üzerinde durularak, bunların sosyo-ekonomik yapıları ele alınmıştır.

Din görevlileri ile ilgili bulguların daha iyi değerlendirilmesi amacıyla ve bir bilgi birikimi sağlaması düşüncesiyle, araştırmada önce din kavramlarına açıklanmış ve dinin diğer alanlarla ilişkisine yer verilmiştir. Daha sonra Türkiye'de dini yapının durumu açıklanmıştır.

Bu kuramsal kısımdan sonra Sivas ilinde bulunan din görevlilerine ilişkin bilgiler sunulmuş, sonrada araştırma yöntemi, yaklaşımı, uygulanan tekniklerle birlikte, uygulamanın nasıl yapıldığı belirtilmiştir.

Araştırma sonuçları çeşitli alt başlıklar altında sunulmuştur. Bu sonuçlara göre din görevlileri, geleneksel olma özelliğinden henüz kurtulamamıştır.

ABSTRACT

Analysis of our clergy men in the process of change is subject of a special field of sociology. In this research, we studied the cases of clergy men living in Sivas city and dealt with their social and economical structures.

With the studied the data about eleyy men to emibte in with the farget of the supply, knowldge urcumulation, morethen before in this study, tried to explatin the religiolis concepts and relationslups between the religion and theother areas. then we explained the religiaus structure in Turkey.

Theoritcal statements were complemented by findings concerning the clergy men. then, indicating the approach, method and tecningwises in this research.

DİN GÖREVLİLERİ ANKET SORULARI

1-Doğum yeriniz ?

1-()Kent

2-()Kasaba

3-()Köy

4-()Başka

2-Doğum yılınız?

1-()1969-1965

2-()1964-1960

3-()1959-1955

4-()1954-1950

5-()1944-1940

6-()1939- ı

3-Medeni durumunuz?

1-()Evli

2-()Bekar

3-()Dul

4-Kaç yaşında evlendiniz?

1-()15'den küçük

2-()15-20

3-()21-25

4-()26-30

5-()30 ve yukarı

5-Kaç defa evlendiniz?

1-()Bir

2-()İki

3-()Üç

6-Şu anda kaç eşiniz var?

1-()Yok

2-()Bir

3-()İki

4-()Üç

7-Eşiniz, evlendiğiniz de kaç yaşında idi?

1-()15'den küçük

2-()15-20

3-()21-25

4-()26-30

5-()31-35

6-()36 ve yukarısı

8-Nerede evlendiniz?

1-()Köy

2-()Buçak

3-()İlçe

4-()İl

5-()Başka

9-Evlenmenizde şu törenlerden hangileri yapıldı ?

1-()Resmi nikah

2-()Dini nikah

3-()Resmi ve dini nikah

4-()Dini nikah düğün

5-()Resmi nikah düğün

6-()Resmi ve dini nikah düğün

7-()Başka

10-Eşinizle aranızda akrabalık bağ varmı?

1-()Var

2-()Yok

3-()Varsa neyiniz olur?

a-()Halamın kızı

b-()Dayımın kızı

c-()Amcamın kızı

d-()Teyzemin kızı

11-Evlenirken başlık verdinizmi?

1-()Evet

2-()Hayır

12-Evlenirken dikkat edilmesi gereken noktalar nedir?

1-()Dindar olması

2-Ş)Soyunun güzelliği

3-()Zengin olması

4-()Sağlıklı ve fiziki güzelliği

5-()Denk ve kız olması

6-()Yabancı ve eğitilmiş olmalı

13-Kızlarınızı evlendirirken başlık alırmısınız?

1-()Evet

2-()Hayır

14-Eşinizle nasıl evlendiniz?

1-()Tanışıp anlaşarak

2-()Görücü usulüyle

3-()Başka

15-Evli çocuğunuz varsa nasıl evlendi?

1-()Tanışıp anlaşarak

2-()Görücü usulüyle

3-()Başka

16-Kaç çocuğunuz var?

1-()Toplam

2-()Kız

3-()Erkek

17-Sizce bir ailede en az kaç çocuk olmalı?

1-()Sayı.....

2-()Allah ne verirse

18-Sizce bir ailede en çok kaç çocuk olmalı?

1-()Sayı

2-()Allah ne verirse

19-Çocuğunuzun doğumunu kim yaptırdı?

1-()Komşu kadın

2-()Ebe

3-()Doktor

4-()Kendi kendine

5-()Başka

20-Aile planlaması nedir?.....

21-Siz aile planlaması uyguluyormusunuz?

1-()Evet

2-()Hayır

22-Sizce Türkiye'de aile planlamasına gerek varmı?

1-()Vardır

2-()Yoktur

23-Sizinle birlikte oturan aile üyelerini sıralar-
mısınız?.....

24-Öğrenim durumunuz nedir?

1-()İlkokul

2-()Ortaokul

3-()Lise

4-()Meslek lisesi

5-()Üniversite

25-Eşinizin ve babanızın öğrenim durumu?

- 1-()İlkokul
- 2-()Ortaokul
- 3-()Lise
- 4-()Meslek
- 5-()Üniversite

26-Okula giden çocuğun varmı?

- 1-()Var
- 2-()Yok

27-Varsa hangi okula gidiyor?

- 1-()İlkokul
- 2-()Ortaokul
- 3-()Lise
- 4-()Meslek lisesi
- 5-()Üniversite
- 6-()Başka

28-Çocuklarınızı okuturken erkek kız ayrımı yaparmasını?

- 1-()Evet
- 2-()Hayır

29-Çocuklarınızın hangi okulları bitirmesini istersiniz?

- 1-()İlkokul
- 2-()Ortaokul
- 3-()Lise
- 4-()Meslek lisesi
- 5-()Üniversite

30-Okullarda kız ve erkek çocuklar nasıl okumalı?

- 1-()Karışık okumalı
- 2-()Ayrı okumalı

31-Çocuklarınızı niçin okukuyorsunuz?

- 1-() Mesleki için
- 2-() Bilgi sahibi olsun
- 3-() Milletine faydalı olsun
- 4-() Toplumda iyi bir yere gelsin

32-Sizce Türkiye'de eğitim yeterlimi?

- 1-() Evet
- 2-() Hayır

33-Türkiye'de din eğitimi yeterlimi?

- 1-() Evet
- 2-() Hayır

34-Sizce iyi bir din eğitimi nasıl olmalı?

- 1-() Özerk olmalı
- 2-() M.E.B.Bağlı olmalı
- 3-() Diyanete bağlı olmalı

35-Mesleğiniz nedir?

- 1-() İmam
- 2-() Müezzin
- 3-() Kayyum
- 4-() Vaiz
- 5-() Müftü

36-Babanızın mesleği nedir?

- 1-() İmam
- 2-() Müezzin
- 3-() İşçi
- 4-() Memur
- 5-() Çiftçi
- 6-() Başka

37-İşinizin mesleği nedir?

- 1-()Ev kadını
- 2-()Memur
- 3-()Başka

38-İşinizden memnunmusunuz?

- 1-()Evet
- 2-()Hayır

39-Mesleğinizi isteyerekmi seçtiniz?

- 1-()Evet
- 2-()Hayır

40-Mesleğinizi seçmenizde başkalarının etkisi oldumu?

- 1-()Evet
- 2-()Hayır
- 3-()Evet isi kim?.....

41-Din görevlisi olmasaydınız Ne olmak isterdiniz?

- 1-()Hakim
- 2-()Doktor
- 3-()Öğretmen
- 4-()Subay
- 5-()Parlementer
- 6-()Başka

42-Çocuklarınızın hangi mesleği seçmesini istersiniz?

- 1-()İşçi
- 2-()Memur
- 3-()Din görevlisi
- 4-()Doktor
- 5-()Başka

43-Neden bu mesleği seçmesini istersiniz?

- 1-()Erkeki için.....
- 2-()Kızı için.....

44-Uygun bir iş olsa hanımınızı çalıştırırmısınız?

1-()Evet,neden?.....

2-()Hayır,neden?.....

45-Kızınızın bir işde çalışmasını istermisiniz?

1-()Evet

2-()Hayır

46-Çalışan biriyle oğulunuzun evlenmesini istermisiniz?

1-()Evet

2-()Hayır

47-Çarşıdan alınan alış verişi kim yapar?

1-()Kendim

2-()Eşim

3-()Çocuklarım

4-()Karışık

5-()Başka

48-Eilece görüştüğünüz üç arkadaşınızın meslekleri?

1-().....

2-().....

3-().....

49-Evinizde en çok kimin sözü geçer?

1-()Kocanın

2-()Kadının

3-()Yaşlı erkeğin

4-()Yaşlı kadının

50-Ailenize danışmadan iş yaparmısınız?

1-()Evet

2-()Hayır

3-()Bazı durumlarda

4-()Başka

51-Ailenizin oturduğu ev?

- 1-()Kira
- 2-()Lojman
- 3-()Kendimin
- 4-()Başka

52-Ailenizin aylık toplam geliri nedir?

- 1-()200.000'den az
- 2-() 200.000-300.000
- 3-()300.000-400.000
- 4-()400.000'den fazla

53-Maddi durumunuz nasıl?

- 1-()İyi
- 2-()Kötü
- 3-()Normal

54-Maaştan başka ek geliriniz varmı?

- 1-()Hayır
- 2-()Evet ise neden?.....

55-Boş zamanlarınızda ne yaparsınız?

- 1-().....
- 2-().....
- 3-()..

56-Ne tür kitap ve yayın izlersiniz?

- 1-()İlmi
- 2-()Dini
- 3-()Dini-ilmi
- 4-()Tarihi
- 5-()Siyasi
- 6-()Başka

57-Radyo dinlermişsiniz?

1-()Evet,neden?.....

2-()Hayır,neden?.....

58-Televizyon seyrediyormusunuz?

1-()Evet,neden?.....

2-()Hayır,neden?.....

59-Televizonda hangi konulara yer verilmeli?

1-().....

2-().....

3-().....

60-Müzik dinlemeyi severmişsiniz?

1-()Evet

2-()Hayır

61-Organ bağışında bulunurmusunuz?

1-()Evet

2-()Hayır

3-()Zaruri olursa

4-()Başka

62-Size göre Türkiye'nin en önemli üç sorunu nedir?

1-().....

2-().....

3-().....

63-İlmi gelişmelerin dine etkisi nasıldır?

1-()Olumlu

2-()Olumsuz

3-()Hem olumlu hemde olumsuz

4-()Başka

64-Türkiye'de sosyo-ekonomik yönde gelişme olmuş mudur?

1-()Evet

2-()Hayır

65-Türkiye'de önemli iş yapanlar sizce kimlerdir?

1-().....

2-().....

3-().....

66-Türkiye'nin batı ülkeleri ile ilişkileri nasıl?

1-()Yeterli

2-()Yetersiz

3-()Fazla

4-()Bilmiyorum

5-()Başka

67-Türkiye'nin müslüman ülkelerle ilişkileri nasıl?

1-()Yeterli

2-()Yetersiz

3-()Fazla

4-()Bilmiyorum

5-()Başka

68-A.E.T.Kavramı sizce nedir?.....

69-Türkiye'nin A.E.T.Ye girmesi uygunmu?

1-()Uygun

2-()Uygun değil

3-()Fikrim yok

4-()Başka

70-Lâiklik sizce nedir?.....

71-Bugün gençlerin büyüklerine karşı saygıları nasıl?

1-()İyi

2-()Kötü

3-()Aileye göre değişir

4-()Başka

72-Eskiye göre geleneklerde bir değişme oldumu?

1-()Evet ise neler?.....

2-()Hayır ise neler?.....

73-Türkiye'nin az gelişmiş olmasının nedeni nedir?

1-().....

74-Evinizde şu aletlerden hangilerine vardır?

1-()Buzdolabı

2-()Çamaşır makinası

3-()Müzik seti

4-()Koltuk

5-()T.V.ve dolabı

6-()Kütüphane

7-()Video

8-()Halı

9-(Ç)Bulaşık makinası

75-Aşağıdakilerden hangilerine inanırsınız?

1-()Sihir

2-()Büyü

3-()Nazar

4-()Uğur

5-()Fal

6-()Muska

76-Çocuklarınız sürekli namaz kılar mı?

1-()Sürekli

2-()Arasıra

3-()Cumaları

4-()Ramazanda

5-()Başka

77-Yemekleri evinizde nerede yersiniz?

1-()Yerde tepside

2-()Yerde sofrada

3-()Masada

4-()Başka

78-Misafirlerle nasıl oturursunuz?

1-()Hep beraber

2-()Kadınlar ayrı

3-()Duruma göre

4-()Başka

79-Sizce iyi bir din hizmeti nasıl olmalı?

1-().....

2-().....

3-().....

80-Bunlardan başka eklemek istediğiniz bir şey varmı?

1-().....

2-().....

3-().....

YAKIN İLGİNİZDEN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİM.

KULLANILAN KAYNAKLAR

A.-KİTAPLAR:

- ADIVAR, Adnan,
1969 Tarih Boyunca Din Ve İlim, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- AKSEKİ, Ahmet, H.,
1945 İslam Dini, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara.
- ARMENER, Neda,
1968 Din Bilgisi, Milli Eğitim Basımevi Ank.
- ARMENER, Neda,
1964 Hitabet Ve Dini İrsat Üzerine, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Ali, A.,
1975 İslamda İman Ve Esasları, Hikmet Dava Çağ Yayınları, Otağı Matbası. İstanbul.
- AYHAN, Halis,
1983 Din Psikolojisi, Remzi Kitapevi Ankara.
- ASLANPAY, Nail,
1973 Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluşu, Diyanet Yayınları, Ankara.
- AZİZ, Aysel,
1982 Toplumsallaşma ve Kitle İletişim, A.Ü. S.B. Fakültesi Yayını, Ankara.
- BANDURA, Albert,
1968 Social Learning Theory, Printice Hall Inc. Englewood. Ankara.
- BALTACIOĞLU, İsmail. H.,
1939 Sosyoloji, Sebat Basımevi, İstanbul.

- BAŞGİL, Ali, F.,
1985 Din ve Laiklik, Yağmur Yayınları, İstanbul
- BERKES, Niyazi,
1978 Türkiye'de Çağdaslaşma, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- D.P.T.
1986 Milli Kültür İhtisas Komisyonu Raporu,
D.P.T.Yayınları, Ankara.
- ERKUL, Ali,
1983 BİR Kasabanın (Kemaliye'nin) Toplumsal Yapısı, Basılmamış Doktora Tezi, H.Ü.Sos. Bil.Enstitüsü, Ankara.
- FREYER, Hans,
1964 Din Sosyolojisi, Çeviren, Turgut Kalpsüz
A.Ü.İ.Fak.Yayını, Ankara.
- GİRİTLİ, İsmet,
1987 Anne İdaresi Teskilatı Ve Personeli,
- GÜNDÜZ İrfan ,
1985 Hitabet Ve Mesleki Uygulama, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İKİLİ, Suna,
1988 Türk Anayasa Metinleri Senedi İttifaktan Günümüze, Türkiye İş Bankası Yayını
Ankara.
- KURTKAN, Amiran,
1985 Din Sosyolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- KÖSEMİHAL, Nurettin Ş.,
1982 Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitabevi, İst.

- KÖSEMİHAL, Nurettin, Ş,
1971 Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- MARDİN, Şerif,
1983 Din ve İdeoloji, İletişim yayınları, İst.
- MERAY I. Şeha.,
1970 Lozan Barış Konferansı, A.Ü.S.B.Fak. Yayını, C.1. Kitap 2, Ankara.
- MUMCU, Ahmet,
1979 Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul.
- NİRÜN, Nihat,
1986 Sosyoloji, Oğul matbası, İstanbul.
- OZANKAYA, Özer,
1984 Toplumbilime Giriş, A.Ü.S.B. Fak. Ankara.
- ÖZCAN, Mevlüt,
1987 Din görevlilerinin El Kitabı, Sabır yayınevi, İstanbul.
- ÖZKALP, Enver,
1986-1987 Davranış Bilimlerine Giriş, A.Ü. Açık Öğretim Fak. Yayını, Eskişehir,
- PAZARLI, Osman,
1982 Din Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İst.
- SEZEN, Yünni,
1988 Sosyoloji Açısından Din, M.Ü.İ. Fak. Yayını, İstanbul,

SOROKIN, Pitirim, A.,

1974 Çağdas Sosyoloji Teorileri, Çeviren
M.R.Öymen, Özel Yayınevi, Ankara.

ŞAYLAN, Gencay,

1987 İslamiyet Ve Siyaset, Türkiye Örneği,
Varlık Yayınları, Ankara.

TAPLAMACIOĞIU, Mehmet,

1983 Din Sosyolojisi, A.Ü.İ.F. Yayını, Ank.

ULGENER, Sabri, F.,

1983 Zihniyet Aydınlar Ve İzinler, Mayaş
yayınları, Ankara.

YÜCEKÖK, Ahmet, N.,

1971 Türkiye'de Örgütlenmiş Dininin Sosyo
Ekonomik Tabanı, Sevinç Matbaası, Ankara.

YÜCEKÖK, Ahmet, N.,

1983 100 Soruda Türkiye'de Din Ve Siyaset,
Gerçek Yayınları, İstanbul.

WEBER, Max.,

1985 Protestanlık Ahlakı Ve Kapitalizmin
Ruhu, Çeviren, Zeynep Aruoba, Hil Yay.İst.

B-MAKALELER:

GÜRKAN, Kemal,

1981 "İmam Hatip Lisəsi Mezunları"Türkiyede
Din Eğitimi Semineri, A.Ü.İ.F. Yay. Ank.

MERT, Hamdi,

1981 "Yaygın Eğitimde Din Eğitimi"Türkiye'de

OSKAY, Unal, Din Eğitimi Semineri,

1975

"Kitle Haberleşme Açısından Sosyal
Algılama Ve Tutumların Dinamiği", A.Ü.

S.B.Fak.Dergisi, C. XXIX, Sayı 1, 2. Ankara, Yükseköğretim Kurul

T. C.